

Periodic
al Uniunii
Armenilor
din România

ARARAT

Fondat în 1924 (serie nouă)

Anul XIV nr. 23-24
(284-285)

1-31 decembrie 2003

La
Mulți
Ani!

LA DOU S/PT MCENI

de Mihai STEPAN CAZAZIAN

bilan]

Se apropie sfârșitul lui 2003. +i ca de fiecare dat [ncer-
c [m s[vedem urmele l[sate]n existen\va noastr[. Comunitar[.
]n acest an istoricul Suren Kolangian a]mplinit 80 de ani -i
]nc[lucreaz[, aplecãt asupra colii de scris, pentru a ne mai
oferi o carte despre trecutul nostru. Avocatul Aram Agop a
]mplinit 90 de ani iar la Botoani avem un centenar: Cercez
Bogdanovici. Dar nu am uitat nici de marile personalit[.i. A
fost anul marelui compozitor Aram Haciaturian -i o mie de ani
Grigor Nareka'i. La Bucure-ti ne-am amintit de tenorul Garbis
Zobian -i de pictorul Harutiun Avakian.]n Armenia au fost
alegeri iar pre-edintele, reales, a venit -i la Bucure-ti. Armenii
tot viseaz[la o organiza\ie mondial[-i de aceea s-au str]ns...
la Moscova. La Cluj, Gherla -i Viena noi, armenii din Rom`-
nia am deschis expozi\ii]n care ne-am l[udat. Cu trecutul.
La Sibiu, nem[ii ne-au chemat s[le vorbim despre cul-
tura noastr[. Am v[zut *Ararat*-ul (filmul lui Egoyan) la
Bucure-ti. +i iar am pl]ns de 24 Aprilie... Ne-am rug-
gat, ca de fiecare dat[la Hagigadar -i am dus c[r]ile
noastre la Erevan. Am ascultat saxofonul lui Garbis
la Bucure-ti de Ziua Armeniei, iar pianul lui Harry le-a
c]ntat armenilor din Budapesta. Am pus *Ararat*-ul (zia-
rul) pe Internet. Am b[ut multe cafele -i am b]rfit. Ne-am
sup[rat -i am r]s. Am fost,]ntr-un cuv]nt, -i]n acest an
armeni E mult, e pu\in? Nu -tiu. A mai trecut o clip[. Dar vine
Anul Nou -i Cr[ciunul. +norhavor Nor Dari iev Surp Dz[nunt!

LA VIENA
PE URMELE
LUI
VERZERESCU

Pagina 4

Pagina 6

"O SCRISOARE
PIERDUTĂ"
LA EREVAN...

HAGOP
BARONIAN

160

Pagina 12

Uniunea
Armenilor
din Rom`nia

ARARAT

Tipografia,
Editura,
Redac\ia
-i colaboratorii

v[ureaz[s[rb[tori fericite!

CONTRACTUL DE VÂNZARE - CUMPARARE; Obligațiile cumpărătorului.

În numerele anterioare, ne-am referit în principal la natura și specificul acestui contract, prezentând și obligațiile principale ale vânzătorului urmând ca în cadrul acestui articol să amintim obligațiile principale ale cumpărătorului. Astfel așa cum a fost reținut în literatura de specialitate, cumpărătorul are trei obligații principale: 1. de a plăti prețul bunului vândut; 2. de a lua în primire bunul cumpărat; 3. de a plăti cheltuielile ocazionate cu încheierea contractului.

Privitor la prima obligație, respective aceea de a plăti prețul bunului cumpărat, așa cum reiese de altfel din art. 1361 C. Civ. ea este „principala obligație a cumpărătorului” care trebuie să plătească prețul bunului la ziua și la locul stabilit prin contract în ceea ce privește locul plății amintim că acesta este domiciliul vânzătorului (portabil) ori la locul unde se afla bunul - dacă nu există o convenție contrară din partea părților. În privința termenului la care se face plata prețului acesta de obicei, coincide cu însuși data predării lucrului însă există și posibilitatea pentru ca părțile să stabilească un alt termen, cumpărătorul având practic posibilitatea de a solicita dobânda prețului plătit la plata acestuia în cazul în care plata nu coincide cu data încheierii ori predării lucrului. Arătăm că sancțiunea pentru neplata prețului poate consta în obligarea debitorului pe cale judiciară de a-și executa în natură obligația, invocarea excepției de neexecutare care dă practic posibilitatea ca plătit la executarea obligației celeilalte părți să nu o execute nici pe a sa, ori o ultimă posibilitate este aceea de rezoluțiune a contractului cu urmarea repunerii părților în situația anterioară fiindu-le înapoiată și posibilitatea condamnării cumpărătorului la plata de daune-interese. O altă obligație reținută în sarcina cumpărătorului (în special de doctrina juridică) este aceea, de a lua în primire bunul cumpărat; în opinia celor ce susțin existența acestei obligații, ea ar fi ca o consecință a obligației vânzătorului de a preda bunul; arătăm că nu împărtășim această opinie dat fiind faptul că într-o viziune strict personală această „obligație” pare a fi mai degrabă un drept de a lua în primire bunul cumpărat - care ar fi corelativul obligației principale a vânzătorului de a preda bunul, ori, este de neconcepție ca o obligație să aibă ca-și corelativ o altă obligație, în mod evident orice obligație, este

corelativă unui drept. În ceea ce privește obligația de a suporta cheltuielile ocazionate cu încheierea contractului, arătăm că în cazul în care părțile nu au găsit de cuviință să prevadă un alt mod de împărțire a sumelor ocazionate cu această operațiune, ele cad în sarcina cumpărătorului, aceste sume se referă la cele prilejuite cu redactarea, autentificarea și publicitate imobiliară.

TESTAMENTUL OLOGRAF

Sucesiunea este modul prin care la moartea unei persoane, patrimonial acesteia, o parte din acest patrimoniu ori anumite bunuri se transmit către moștenitorii persoanei decedate. Sînt cunoscute mai multe tipuri de succesiuni, astfel poate fi o succesiune legală - cazul în care succesori vin la succesiune în virtutea legii; Succesiune testamentară - cazul în care defunctul a lăsat un testament, sau poate fi vorba de o succesiune convențională care se poate realiza printr-o donație de bunăvoință viitoare.

Referindu-ne la succesiunea testamentară, arătăm că prin testament învelegem acel act unilateral, eminat revocabil prin care o persoană dispune pentru cazul încetării sale din viață de întregul său patrimoniu, o parte din acesta ori de anumite bunuri.

Testamentul olograf, așa cum este definit de art. 859 C. civ. el apare ca fiind testamentul scris în întregime, dat și semnat de testator cu mâna lui. În ceea ce privește condițiile de valabilitate ale acestui testament arătăm că pe lângă condițiile de valabilitate ce trebuie îndeplinite de către orice testament acesta în mod particular trebuie să îndeplinească anumite condiții cum sînt: 1) să fie scris în întregime de către testator (persoana care dispune prin testament); 2) să fie datat de către acesta; 3) să fie semnat de către testator - îndeplinirea cumulativă a acestor condiții esențiale, atrage nulitatea acestui testament. În ceea ce privește formalitățile ce trebuie îndeplinite cu privire la acest testament, trebuie subliniat că în conformitate cu dispozițiile art. 892 C. civ. acest testament înainte de a fi pus în executare trebuie prezentat notarului public în a căruia rază teritorială se dezbate succesiunea, care va consemna printr-un proces verbal deschiderea lui și starea materială în care se afla, ulterior testamentul va fi păstrat în arhiva acestui notariat. În ceea ce

privește această formalitate arătăm că doctrina juridică a statuat că nerespectarea acestei formalități nu împiedică cu nimic valabilitatea acestui testament.

În ceea ce privește forma probantă a unui asemenea testament arătăm că de-ii testamentul este un act solemn, el totuși în acest caz se materializează într-un act sub semnătură privată ceea ce creează premisele pentru cel care îl ia în se opune un astfel de act de a nu recunoaște scriitura ori semnătura executată pe acest înscris - fapt care va face posibil ca în conformitate cu dispozițiile art. 1178 C. civ. instanța care a fost investită cu judecarea unei astfel de pricinii să procedeze la verificarea de scripte. În final sfîtuim pe toți aceia care vor să dispună printr-un testament a opta pentru forma autentică a acestuia care de-ii antrenează anumite costuri suplimentare, totuși conferă o siguranță mai mare aceluși act și face mai dificilă contestarea unui asemenea testament încheiat în formă autentică.

Legea 10/2001

Dovada calității de moștenitor al fostului proprietar.

Așa cum am arătat în articolele precedente, ce aveau obiect de studiu Legea 10/2001, de măsurile reparatorii ale acestui act normativ beneficiar și moștenitorii fostului proprietar, un caz dem de a fi subliniat este și acela că potrivit art. 4 (3) Lg. 10/2001 de prevederile acestei legi beneficiar și succesibilii care după 6 martie 1945, nu au acceptat succesiunea ei practic fiind repuși în termenul de acceptare pentru bunurile ce fac obiectul acestei legi iar notificarea va valora ca act de acceptare.

În ceea ce privește dovada calității succesore de regulă ea se face prin certificatul de moștenitor, însoțit după caz de testament ori se va face prin certificate de calitate succesorală. Însă în practică au apărut unele situații în care persoanele îndreptățite nu sînt cuprinse în certificatele de moștenitor, caz în care practic notarului public va fi împiedicat de existența unui certificat de moștenitor deja eliberat a mai emite unul, spre exemplu cazul în care este vorba de acei succesibili neacceptați - în acest caz considerăm că dovada calității succesore se va face fie prin testament ori fie în cazul moștenirii legale prin acte de stare civilă însoțite după caz de declarațiile succesibililor care confirmă pe propria răspundere această calitate.

„Incursiune în labirintul sufletului” este ultimul volum pe care distinsul nostru conațional prof. dr. Berdj A-gian, membru titular al Academiei de Științe Medicale a publicat-o la Editura Ardealul din Tîrgu Mureș. Așa cum sugerează și titlul cartea este „o remarcabilă analiză privind conceptul atît de spinos al personalității umane”, după cum spune în prefața acad. Constantin Bîlcăanu Stolnici.

Noutăți de la Organizația „Raffi” din Los Angeles, California

Am avut deosebită plăcere de a participa la o reuniune a consiliului de conducere a organizației social-culturale „Raffi”, a armenilor originari din România, stabiliți la Los Angeles, unde s-au discutat o serie de legat de activitatea acestei organizații. Discuțiile au avut loc într-un mod democratic și s-au concretizat prin câteva acțiuni.

Astfel cea mai interesantă și demnă de menționat a fost inițiativa organizației, care pe baza listelor de la Epitropia armeană din București și-a propus să ajute un număr de 30 de familii cu suma de 50 de dolari pentru fiecare. De asemenea, același ajutor a fost acordat altor 17 familii din comunitatea armeană din Constanța. Deciziile luate au fost aprobate în unanimitate de membrii organizației.

În decursul anului 2003 organizația „Raffi” s-a implicat în desfășurarea unor evenimente petrecute în sînul comunității romanahailor din Los Angeles. Menționăm: Revelionul 2003, seară armeană-română în martie 2003, întîlnirea cu tinerii armeni între 18-30 de ani, petrecere de Ziua mamei, picnic în august 2003, seară românească în august 2003, Luna Culturală Armeană în octombrie 2003, urmat de 4 serii de conferințe, la care au contribuit prof. Ara Manaș, cu tema „100 de ani de la nașterea compozitorului Aram Hacıaturian”; Dr. Demirgian care a prezentat note de călătorie din excursiile realizate de domnia sa. Manuc Kîrzlian a prezentat o expunere despre personalități armenice din cinematografia americană.

În luna noiembrie 2003 a avut loc Balul anual al organizației la care au participat 120 de persoane.

Pentru toate activitățile enumerate mai sus trebuie evidențiate și contribuțiile din partea reușite acțiunilor: Kalust Artinian - președintele organizației, Agop Arakelian - vicepreședinte, Garbis Artinian - contabil, Sorin Alexanian - secretar și ceilalți membri ca Garo Abazian, Mihran Hodikian, Koko Hovsepian, Haig Takorian, Hazar Chirkorian, de asemenea președintele de onoare Gaizag Ohanesian.

Pentru orice alte relații rugăm cititorii să se adreseze la:

„Raffi”, non profit organization:

P.O. BOX 291669

Los Angeles, Calif. 90029 - 9669

Haig CHIBARIAN (Los Angeles)

Acțiuni în sprijinul armenilor constănțeni

Așa cum relatam într-un articol anterior, apărut în revista <Ararat>, privitor la relațiile intercomunitare și de înțelegere din partea confrăților noștri din Los Angeles și New York, iată că această colaborare s-a concretizat printr-un sprijin acordat unor familii de armeni cu situații materiale modeste, pensionari sau persoane cu probleme de sănătate precară.

Din inițiativa unor entuziaști - se cuvine a fi nominalizat Dl Piușan Nalbandian - a fost finalizată inițiativa organizației non-profit <Raffi> din California, care a adus o rază de bucurie în sufletele unor armeni, în ajun de An Nou și Crăciun.

Paralel cu această acțiune, conducerea UAR-Constanța a demarat operațiunea de curățenie, igienizare și reabilitare a sectorului armenesc din cadrul cimitirului central Constanța, contactîndu-se firma <Ararat Construct> din localitate, care va executa, în prima etapă, trei culoare de acces în cimitir ce va conferi un aspect estetic acestui spațiu. +i aici susținerea financiară a venit tot din partea comunităților armenice din Los Angeles și New York căroro le mulțumim și pe această cale. Sperăm că până la sfîrșitul anului 2004 întregul sector armenesc al Cimitirului Central din Constanța să fie reabilitat.

Ne exprimăm profunda noastră grațitudine și recunoștință conaționaliilor originari din Constanța, implicați în străngerea de fonduri bînești, în mod deosebit organizației non-profit <Raffi> din Los Angeles gestul lor fiind unul benefic, demn de toată lauda.

Filiața UAR Constanța vă dorește un An Nou și Crăciun fericit
Arachel MUSAIAN

Mulțumiri din partea Consiliului Parohial

Consiliul Parohial București mulțumește în numele enoriașilor săi Organizației „Raffi” din Los Angeles pentru donația de 1500 \$ oferită ca sprijin pentru 30 de armeni care au o situație mai puțin favorabilă și căroro Parohia București le acordă un ajutor financiar lunar.

Totodată transmitem binecuvîntările IPSS Arhiepiscopului Drayr Mardichian organizației „Raffi”, în special inițiatorilor acestui ajutor domnilor Gaizag Ohanesian și Kalust Artinian.

Consiliul Parohial București mulțumește familiei Zaruhi și Zaven Hovanesian din Florida (USA) pentru donația de 200 \$ Parohiei Bisericii Armene din București.

Consiliul Parohial mulțumește domnului Ara Baltazar din Los Angeles pentru implicarea directă în obținerea unei donații pentru biserică armeană din București din partea doamnelor Makruhi Airabian și Zabel Kazalian în memoria defunctei lor surori Bergiuhi Melidonian.

Consiliul Parohial București mulțumește surorilor Zabel Kazalian și Makruhi Airabian pentru donația făcută Parohiei Bisericii Armene din București constînd dintr-o casă unde a locuit sora lor. Donația a fost făcută în memoria surorii lor Bergiuhi Melidonian și a familiei acesteia, vrednici de poimenire.

ARARAT Bilunar al Uniunii Armenilor din România

www.araratonline.com

Redactor șef: Mihai STEPAN-CAZAZIAN
Redactori: Eduard ANTONIAN, Vartan MARTAIAN
Fotoreporter: Mihai GHEORGHIU
Colaboratori: Arachel MUSAIAN (Constanța)
Correspondenți din străinătate: Edvard JEAMGOCIAN (New York), Haig CHIBARIAN (Los Angeles), Anton Lanis AHAZIAN (Toronto), Giuseppe MUNARINI (Padova)

Difuzare: Dtrd BARTUMIAN
Tehnoredactare: Mihai HĂDULESCU
Pagin., web: Constantin DEOCLEFIAN (Keean Media srl)
e-mail: ziar_ararat@yahoo.com; redactia@araratonline.com

ADRESA REDACȚIEI: Str. Armenească, 13, București nr 2
Tel. / Fax: 314.67.83

Tiparul executat la ARARAT s.r.l. ; I.S.S.N. 1220-9678

Potrivit art. 206 Cod penal, responsabilitatea juridică, pentru conținutul articolului aparține autorului. Cînd cazul unor agenți de presă, și personalități, citate, responsabilitatea juridică, le revine acestora.

Redacția nu ȳmparte, și se ȳste ȳn mod obligatoriu punctele de vedere exprimate ȳn articolele semnate de colaboratori.

Din partea Consiliului Eparhial

S-au încheiat lucrările de restaurare a bisericii mănăstirii Zamca

În ziua de sâmbătă 13 decembrie 2003, a avut loc la Suceava recepția cu ocazia terminării lucrărilor de consolidare-restaurare a bisericii mănăstirii Zamca.

Comisia de recepție a fost formată din reprezentanții ai Oficiului Național al Monumentelor Istorice din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor (MCC), domnul Francisco Hainerich, director general; ing. Marcel Mocanu; diacon Radu Holca, ing. Jirair Ghiulbenghian, preot Torkom Mandalian, profesor Emil Ursu, economist Laurențiu Popescu.

Arhiepiscopia Armeană din România mulțumește tuturor celor ce și-au adus osteneala la refacerea mănăstirii Zamca.

Mulțumim în primul rând Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem în această zi să vedem biserica refăcută.

Mulțumim Guvernului României reprezentat prin Ministerul Culturii și Cultelor, domnului academician Răzvan Theodorescu, fostului ministru al culturii Ion Caramitru, domnului Vasile Demciuc fost director al Direcției de Cultură și Culte Suceava, Consiliului Județean Suceava, domnului ing. Mihai Bradu care prin priceperea și buna coordonare

a echipei ce o conduce – firma RESTACO – Suceava, a realizat această bijuterie spirituală.

Ne-am bucurat de invitația de onoare din partea MCC, am fost onorați cu prezența domnului Răzvan Theodorescu, IPSS Pimen Suceveanul, Arhiepiscop al Sucevei și Rîdului, domnului subprefect Mihai Grozavu, domnului Denciu Vasile – Consilier MCC –, domnului Emil Ursu – director al Direcției de Cultură și Culte Suceava – și a altor personalități marcante ale județului Suceava.

Sperăm în continuare ca, cu ajutorul MCC și al Consiliului Județean Suceava, mănăstirea Zamca să reintre în circuitul cultural turistic al Județului Suceava alături de celelalte mănăstiri ortodoxe surori, mângându-i pe turiștii care vizitează aceste binecuvântate locuri ale Bucovinei.

Služba de reînviere a bisericii va avea loc în luna august de către IPSS Arhiepiscop Dirayr Mardichian.

Pentru anul 2004 vor fi alocate din partea MCC aproximativ trei miliarde de lei pentru restaurarea turnului clopotniței mănăstirii și trei miliarde de lei pentru lucrări de restaurare a bisericii Sf. Simeon din Suceava.

Sfințirea bisericii

Sf. Grigore Luminătorul din Almelo – Olanda

La invitația oficială a delegatului pentru Europa al Sfantului Scaun de la Ecimiazin și Primat al Parisului IPSS Arhiepiscop Kiud Nacaian, și cu binecuvântarea SS Karekin II Patriarh și Catolicos al tuturor armenilor, IPSS Arhiepiscop Dirayr Mardichian a plecat pe data de 28 noiembrie 2003 la Amsterdam unde a participat la sfințirea bisericii Sf. Grigore Luminătorul din Almelo (Olanda).

În aceeași zi a sosit și Arhiepiscopul Kiud însoțit de câlugării și preoții din Franța.

Tot atunci au sosit la Almelo clericii Bisericii Armeene din Bruxelles. În ziua următoare, sâmbătă, la orele 11.00 ale dimineții a început oficierea slujbei de sfințire a bisericii la care au participat reprezentanți ai bisericilor siriene, catolice și alți reprezentanți ai bisericilor creștine, primarul din Almelo, oficialități, precum și Ambasadorul Armeniei la Bruxelles, Viken Citecian.

La înălțarea slujbei au fost prezenți mai mult de 2.000 de credincioși armeni din Olanda și din alte țări ale Europei.

Sfințirea bisericii, care a primit numele de Sfantul Grigore Luminătorul s-a oficiat de către Arhiepiscopul Kiud cu participarea IPSS Dirayr Mardichian.

În timpul Sfintei Liturghii s-au cântat cântecuri mai bine de 600 de credincioși. La sfârșitul slujbei de sfințire s-a organizat o agapă la care au participat 1.200 de credincioși ce a avut loc în Sala Gulbenkian, numită astfel deoarece a fost construită cu sprijinul material al Fundației Gulbenkian.

Această biserică armeană construită în Almelo a fost considerată cea mai frumoasă biserică din punct de vedere arhitectural în rândul tuturor bisericilor creștine care s-au construit în ultimii 25 de ani în Almelo și a fost premiată de către Primăria din acest oraș.

Duminică, 30 noiembrie IPSS Arhiepiscop Dirayr Mardichian,

Primatul Bisericii Armeene din România, a oficiat Sfantă Liturghie pe altarul Sfintei Biserici din Almelo în prezența a numeroși credincioși, predicând și salutând mulțimea din partea credincioșilor armeni din România și Bulgaria.

Parohul Bisericii din Almelo, Părintele Hacıdur, salutându-l pe IPSS Arhiepiscopul Dirayr Mardichian a amintit de înălțarea lor în perioada în care era student la Ecimiazin și, folosindu-se de această ocazie, a felicitat împlinirea a 39 de ani de episcopat a IPSS Dirayr Mardichian.

Jazz cu Harry Tavitian la Budapesta și Melbourne

Datorită prietenilor armeni din cele două capitale, muzica lui Harry Tavitian a putut fi audiată, de curând, pe două continente.

În primul caz, e vorba de două concerte pe care Harry le-a susținut în Ungaria, la invitația Asociației Culturale Armeene, condusă de Alex Avanesian. În cel de-al doilea, de una din cele două emisiuni ale lui Sergiu Selian, dedicate jazz-ului armenesc, la emisiunea radio *Hayots ashkharh* transmisă de postul *Voice of the Dandenongs* ce aparține de *Mountain District Radio* din Melbourne, Australia. Sergiu Selian a prezentat activitatea lui Harry Tavitian, ilustrând sonor cu piese de jazz ale acestuia, pe teme armenice.

Despre concertele din Ungaria, Harry ne-a declarat: „M-am simțit extraordinar în Ungaria datorită compatrioților noștri Alex Avanesian, Eduard Badalian și Hamlet Nazarian, prin efortul cărora au fost posibile cele două concerte. Din momentul în care am ajuns la Budapesta și până la plecare, prietenii noștri armeni au fost gazde desvârșite. Primul concert a avut loc pe 29 noiembrie în orașul Nyiregyhaza, cu sprijinul comunității armenice de acolo (președintele este medicul Armen Malhasian). Publicul care a umplut modernă sală a Liceului de muzică a fost unul cultivat și foarte deschis. Au fost prezente televiziunea și radioul local, care mi-au solicitat să interviu. La sfârșitul concertului am primit ca amintire o sticlă de coniac armenesc. A fost o atmosferă deosebită.

În ziua următoare, pe 30 noiembrie am avut un recital la *Universitatea Central Europeană* de la Budapesta. Coorganizator a fost *Centrul pentru studii istorice*, condus de un vechi și drag prieten al meu, Sorin Antohi.

La prânz am fost invitat, eu și Manuela (soția mea), acasă la Alex Avanesian. Familia lui Alex e tipic armeană. Era duminică și se strânseseră cu toții la masă, urmând o tradiție străveche. A fost o bucurie să o cunoaștem pe doamna Sirvart, mama lui Alex, originară dintr-o familie de negustori armeni din Transilvania, venit la Budapesta în urmă cu peste 60 de ani. Cu toate că de mai bine de 30 de ani nu mai vorbise românește, ne-a uimit cât de bine și-a amintit limba română. Doamna Sirvart ne-a impresionat cu noblețea, delicatețea și înțelegerea de caracter și prin felul cum a trecut prin toate încercările vieții, ajutat de credința statornică în Dumnezeu. După acest prânz petrecut la familia Avanesian, recitalul meu de seară a fost „un mizilic”.

Sala de concerte de la *Universitatea Central Europeană* a fost arhiplină: public din Budapesta, doctoranzi de la Universitate, profesori de la cele mai importante universități din America. Pentru recital, mi s-a alăturat și poetul Virgil Mihaiu, binecunoscut critic de jazz, cu poezii adecvate contextului postmodern și multicultural al concertului.

A fost o aniversare pe cinste a faptului că se împlinesc 20 de ani de la primul turneu al meu în Ungaria, ca invitat al Septetului condus de marele pianist ungar Gyorgy Szabados, când am avut împreună concerte în orașele *Gyor*, *Sopron* și *Szombathely*.

Am revenit în Ungaria în 1990, la Festivalul Internațional de Jazz de la Budapesta unde am oferit publicului un program inspirat de suita de Dansuri populare românești a lui Bela Bartok.

Alte concerte pe care le-am susținut la Budapesta au fost în 1999 (Zilele Culturii Române) și în 2000, la *Universitatea Central Europeană* și la Festivalul Internațional „Benczur”.

Concertele mele s-au bucurat de un deosebit succes și în orașele Gyula, la Festivalul de Teatru organizat la castelul din localitate (1999) și la Szeged, unde, după concertul din 2000 de la *Centrul pentru Tineret*, am fost invitat să concertez în anul următor la Filarmonică, fiind primul recital de jazz care a avut loc vreodată acolo.

Revenind la compatrioții noștri armeni din Ungaria, m-au impresionat eforturile lor de a face cunoscute valorile armenice, dragostea lor autentică pentru cultura armeană. Voi reveni cu plăcere în Ungaria.”

A.C.

Din nou am revenit la Gherla. La inițiativa prietenei mele Roxana Amzăr Mehterian, redactor al emisiunii <Convieștiri> din TVR, am încercat să realizez un nou emisiune despre <Armenopolis> – așa cum a fost. Am ajuns acolo noaptea, pe o vreme imposibilă dar dl. Ioan Esztegar, președintele filialei UAR Transilvania, și părintele Andre ne-au așteptat în poarta casei parohiale în timp ce ne așteptau. Nu a fost o surpriză, cel puțin, pentru mine, dar gestul a însemnat mult. O săptămână de ce? Pentru simplul fapt că acești armeni transilvăneni, în orașul lor, creat de strămoșii noștri, unde nimeni nu mai vorbește limba noastră maternă, încearcă supraomenește să-și păstreze tradiția. E o bucurie! Am participat la Sf. Liturghie de duminică, oficiată, normal, în limba maghiară. Impunător părintele Andre, președintele venit din altă lume, în veșmintele sale rituale și strălucitoare, binecuvântând mulțimea credincioșilor. Emoția totuși m-a cuprins când în Catedrală, Părintele Andre a intonat <Tatăl Nostru> (<Hair Mer>) în limba armeană. M-am ridicat în picioare în acel moment. Eram singurul care stăteam în picioare, iar lumea nu înțelegea de ce m-am

La Gherla, în orașul meu

ridicat de pe băncuț. Părintele a schițat un zâmbet în buze și rapid. M-am rugat, pentru noi și pentru neamul nostru, cei care au clădit acest oraș. Poate pare patetic, dar, imaginându-mi, în inima Ardealului, unde majoritatea vorbește maghiară, să vedea pe zidurile caselor din centru, inscripții în limba armeană. Joncsi Baci (Dl. Esztegar) ne-a condus la comora bibliotecii armenice din catedrală de la etaj. Incunabule, manuscrise, cărți, dicționare în limba armeană de pe la 1800, diplome de absolvire ai facultăților de medicină, filosofie, drept la Viena și Budapesta. Am reușit să filmăm aproape toate aceste comori, inclusiv registrul în care erau trecuți toți copiii armeni născuți și botezați în Gherla. Totul în limba armeană.

După slujbă, toți enoriașii s-au strâns în casa parohială, la o cafea și la taclale. Vorbeau în maghiară, dar acest lucru nu ne-a deranjat cătuși de puțin. De fapt e normal. Cu noi vorbeau română, pe îndelete întrebându-mă despre ce se mai întâmplă în Patria Mamă. Chiar așa au spus! Pentru armenii

gherleni, Armenia a rămas Patria Mamă. Dintr-un colț, într-un tablou imens, m-a privit Oxendius Vărzărescu, iar din alt colț pe un perete, Szongott Christoff. Am reținut că filmăm, iar o doamnă din comunitate, timidă, ne-a destăinuit că încă regretă că nu cunoaște limba armeană. Am discutat și cu un tânăr din comunitate care speră că va vedea Erevanul cândva și cu un bătrân armean care încă își mai amintește de breasla covorilor din Gherla. Părintele Andre, la început nu a vrut să fie filmat. Tânăr, modest, cu o energie debordantă a cedat până la urmă insistențelor noastre. Maghiar, preot romano-catolic, purtând la reverul sacoului <tro-agul> (drapelul) armenesc, părintele se consideră armean cu sufletul, și își păstrează pe frații noștri din Gherla.

Am simțit asta din cuvintele doamnei sale. Dl vicepreședinte, dr. Debreczeny ne-a vorbit despre originea familiei sale. E un om care nu vrea să uite că este armean, deși nu ține boabă armeană (dar ce mai contează asta?) Problema este alta însă. Dl. președinte Esztegar președintele

timid în fața Catedralei Sfantă Treime, primarul Gherlei, sau înlocuitorul său, vrea să instaleze un monument al soldaților români căzuți pe front. Până aici nimic de comentat. Dar poate doream să ridicăm un monument pentru Sf. Grigore Luminătorul. Și de ce trebuie amplasat acest monument chiar în fața Catedralei? În acest sens, Parohia Armeano-Catolică din Gherla a depus o plângere către Ministerul Culturii și Cultelor. Concluzii? Monumentul este în cofraj, urmează să fie dezvelit, iar dl. Esztegar se va plînge din nou la UAR. Întrebarea este: ce putem face noi? Răspunsul de valoare mi amintesc doar că dl Esztegar încă vorbește despre armenii din Gherla de altdată. Vorba conaționalului nostru Andronic Andonian: <Mulți văd, puțini cunosc!>. Am fost încă o dată în Gherla, în orașul meu!

Eduard ANTONIAN

P.S. Ce se va rezolva cu acest monument amplasat acolo unde nu îi este locul?

La Viena pe urmele lui Verzerescu

P[=ind în Viena, am sim\it suflul bunicilor =i a str[bunilor mei care au b[tut la por\ile acestui ora= european. Emo\ia îmi cuprindea sufletul ghndindu-m[la cei de na\ia mea care, începnd cu Oxendius Verzerescu de at\tea ori s-au perindat pe aceste meleaguri, av\nd leg[turi str\juse de veacuri cu Viena, care putea fi considerat[capitala Europei în epoc[.

Înt]hndu-m[cu armenii din Viena, descenden\i poate ai prietenilor, bunicilor =i str[bunilor mei am v[zut în ochii lor acea sclipire care poate =i ochii mei îi aveau. Înt]lnirea a fost ca =i cum ne-am fi cunoscut dintotdeauna, nu ne-am v[zut niciodat[, dar eram armeni. Eram din aceea=i mare familie pe care furtuna istoriei a împr[=tiat-o în toat[lumea. Sim\eam c[-mi s]nt fra\i.

M-am m]ndrit cu cadoul pe care l-am dus: imagini, manuscrise, materialul acelei expozi\ii care la Cluj =i la Gherla a trezit interesul, pre\uirea majorit[=i a celor care tr]iesc aici. S-au bucurat, s-au m]ndrit c[=i la sute de kilometri, în Rom`nia, armenii s]nt stimai =i recunosc\i ca o etnie care a îns[m]n\at civiliza\ie, credin[, cre=tinism în lume cu toate vicisitudinile sor\ii.

Voi prezenta un jurnal al celor înt]mplate, derularea evenimentelor.

De la început am sim\it bra\ul ocrotitor al \[rii, care l-a primit pe tat[l meu dup[genocidul din 1915. Ambasada Rom`n[ din Viena =i în special directorul *Centrului Cultural Rom`n* doamna Ildikó Schaffhauser a f[cut tot ce a fost posibil ca noi, armenii din Rom`nia, considera\i balcanici, s[ne ar[tăm adev[rata noastră fa\ civilizată multiseclar[.

Activitatea noastră a început prin organizarea expozi\iei: febr[mare, panotare, p[rieri..., apoi a urmat vernisajul.

Expozi\ia „Art[=i cultur[armeneasc[la Gherla“ s-a redeschis la *Centrul Cultural Rom`n* din Viena în 13 noiembrie 2003, orele 19.00. Evenimentul cultural s-a bucurat de prezen\a Excelen\ei Sale Ambasadorul Rom`niei la Viena, Traian Chebeleu, care ne-a onorat, =i a altor demnitari, reprezentan\i de seam[ai comunit[=i armene din Viena, dintre care amintim: P. Paulus Kodjanian, generalabt al Congrega\iei Meckitariste din Viena, dipl. ing. Beransch Hartunian Tahmasian\, pre=edintele Centrului Cultural Austriaco-Armean, ing. Georg Andonian\, pre=edintele Organiza\iei Armenilor din Austria, baron Garbis

sa prof. univ. Helmut Buschhausen de la *Institut für Byzantinistik und Neogräzistik der Universität Wien*. Expunerea a fost]nso\it[de diapozitive comentate cu o mare densitate de informa\ii. „...Armenii din Transilvania s]nt într-un num[r mic, dar de mare importan\[pentru dezvoltarea economic[si cultural[a zonei în care ei tr]iesc...“

Expunerile au alternat cu muzic[interpretat[de solist vocal Jánky Mária, av\nd în repertoriul s[u: Arie din oratoriul „Messias“ de G.F. Händel, dou[c]ntece armene=ti de marele nostru Komitas =i „Doina St[ncu\ei“ de Tiberiu Brediceanu.

Evenimentul a continuat cu prezentarea expozi\iei „Art[=i cultur[armeneasc[la Gherla“ (fotografii) =i a lucr[rilor unor arti=ti plastici de origine armean[din Transilvania ca expresie a continuit[=i existen\ei a celor cu r[d]cini armene=ti aici, azi - la cererea *Centrului Cultural*

Biblioteca M[stirii Meckitariste din Viena

S]mb[t] s]ntem invita\i la Congrega\ia Meckitarist[(*str. Mechtaristengasse 4*), unde generalabt P. Paulus Kodjanian ne prime=te împreun[cu c]iva cona\ionali vienezi. Urmeaz[c]teva ore de fascina\ie petrecute în capela m[stirii, în biblioteca cu cele 2.600 de manuscrise armene=ti, a patra colec\ie dup[Erevan, Ierusalim =i Vene\ia, c[r]i în limba turc[scrise cu alfabet armeneasc, prima carte tip[rit[în limba armean[în 1512 la Vene\ia, cea mai mare colec\ie de ziare armene=ti din lume, primul ziar tip[rit[în Madras (India) în 1749, colec\ia de texte a emisiunilor radio

Garbis Papazian, Azaduhi Varduca =i preot Avedis Sahakian

Prof. univ. Buschhausen, Azaduhi Varduca, Georg Andonian\, pre=edintele organiza\iei armenilor din Austria (În picioare) =i Garbis Papazian.

Generalabt al congrega\iei Meckitariste din Viena, Paulus Kodjanian =i delega\ii din Rom`nia

Papazian, dr. H. Hartunian, vicepre=edinte, mul\i oameni de cultur[rom`ni =i vienezi.

Sala de spectacole a *Centrului Cultural Rom`n* din Viena era plin[.

Evenimentul cultural a fost deschis în sala de spectacole de directorul institu\iei, Ildikó Schaffhauser. A urmat apoi o prezentare succint[de Azaduhi Varduca-Horenian: Armenii =i istoria lor, în lume, în Rom`nia, în Transilvania, Armenopolis; leg[turile Armenopolisului =i a armenilor din Transilvania cu Viena de-a lungul veacurilor; organizarea etniei noastre azi în Rom`nia, o comunitate respectat[ca minoritate, cu reprezentare parlamentar[, cu dou[publica\ii periodice, =coal[, dou[catedrale, multe biserici =i capele armene; prezentarea albumului *Cultur[=i Art[Armeneasc[la Gherla*, înso\it[de proiectarea c]torva diapozitive reprezentative pentru ora=ul Gherla.

Despre istoria armenilor din Europa Central[=i de Est, despre originea armenilor din Transilvania =i pozi\ia lor în Imperiul Habsburgic a vorbit în expunerea

Rom`n din Viena. Textul directorului Muzeului Na\ional de Art[din Cluj, dr. Livia Dr]goi (*vezi pagina 5*) a fost prezentat de muzeograful de la aceea=i institu\ie Andreea Radu.

Vernisajul se încheie cu un bufet, frumos aranjat, fotografii, schimburi de idei =i mult[efervescen\.

În fiecare dup[amiaz[între orele 17-19 a=teptam vizitatorii la expozi\ie =i nu degeaba. Vin mul\i armeni, dar nu numai, povestesc cum au ajuns la Viena familiile lor, pun întreb[ri în leg[tur[cu ora=ul Armenopolis, cu exponatele. To\i s]nt înc]nta\i de con\inutul albumului pe care au avut deja prilejul s[-l cunoasc[, precum =i de expozi\ia care i-a îmbog[vit cu informa\ii =i tr]iri.

Jánky Mária le c]nt[piesele lui Komitas =i apar lacrimi de bucurie în ochii negri sclipitori =i vii ai armenilor.

Majoritatea dintre armenii din Viena, sau cel pu\in cei cu care am avut contact, au venit dup[genocid =i vorbesc armeană în familie. S]nt aproximativ 3.000 de armeni în Austria.

din München - *Vocea Americii* în limba armean[- =i multe altele.

Vizit[m muzeul: documente legate de istoricul congrega\iei, colec\ia de covoare armene=ti, de pictur[(Aivazian, Edgar Sahin - Paris, Onik Avedisian - Egipt - =i al\ii), icoane din biserici armene=ti, ceramici armeneasc[=i universal[, obiecte de cult armene=ti (argint[rie =i textile), tipografia congrega\iei, cea mai mare colec\ie de monezi din lume - cu monezi de pe vremea lui Tigran cel Mare. Muzeul este în reorganizare cu sus\inerea financiar[a „Fundat]iei Calouste Gulbenkian“ =i a „Uniunii Generale de Binefacere Armean[“.

Duminic[diminea\va o ma=in[cu baron Garbis Papazian =i Vartan veni dup[noi la Ambasada Rom`n[ca s[ne duc[s[ascult[m Liturgia de la Biserica Apostolic[Armean[(*str. Kolonitzstrasse 11/14*).

Liturgia în][toare a p[rintelui Avetis Sahakian în biserica plin[(mul\i st[teau în picioare =i foarte mul\i tineri) a fost un prilej de reculegere. Dup[Liturgie am fost pofti\i la club pe unde, de altfel, au trecut to\i, unii a=e]z]ndu-se la mese, servind cafeaua, ciugulind alune, cozonac =i st]nd la taifas. Vreo 30 de tineri se adunaser[ ]ntr-o camer[al[turat[.

Ne-am]ntre\inut cu pre=edintele organiza\iei armene din Austria, ing. Georg Andonian\, cu baron Garbis Papazian de 85

ani, care are grij[financiar de restaurarea patrimoniului armenesc din Viena, p[rintele Avetis Sahakian, Vartan, profesorul de muzic[al comunit[=i, Alvard Barkhudaryan, redactor la revista *Erevan* din Viena, iar al\ii, b[tr]ni =i tineri, au trecut pe la masa noastră, unde am ciocnit un pahar de Murfatlar Chardonnay =i s-a gustat din halv[de Cluj.

Baron Garbis Papazian, dup[invita\ia f[cut[unui grup care ne-a înso\it la restaurantul tinere\ii sale m-a întrebat: „unde s[te duc?“, p]n[la ora 17 c]nd îl a=tepta la aeroport pe pre=edintele Beransch Hartunian Tahmasian\ de la un Congres de Caritate al Armenilor de la Paris. Am ales expozi\ia de art[„Adieu Parajanov“ din Armenia, expus[la galeriile din Karls Platz - o art[de avangard[care, folosindu-se de tehnica computerelor, te transpune în atmosfera creat[prin mi=carea figurilor umane din imagine.

Duminic[pe la orele 17 începem s[demont[m expozi\ia cu durere în suflet spre regretul multora care se a=teptau s[mai r[-m]n[m[car înc[o s[pt[m]n[av]nd în vedere con\inutul informa\ional bogat =i at]ta munc[înglobat[în ea. Dar ce =tiu ei?! Noi trebuie s[plec[m, =i a=a am prelungit =ederea noastră cu o zi la cererea directorului *Centrului Cultural Rom`n* din Viena. Împachet[m p]n[la ora 23, la orele 24 ajungem acas[, fr]n\i de oboseal[, dar mul\umim[c[ne-am terminat treaba.

S]ntem mulumim[c[în Viena, unde Verzerescu a ob\inut privilegiul de a ne întemeia ora=ul Armenopolis, s-a aflat de tezaurul spiritual al acestui ora= ridicat cu trei secole în urm[, c[mai exist[un tezaur care î=i a=teapt[cercet[torii =i c[, azi, mai

exist[aici cei care doresc s[\in[flac[ra armeneasc[vie.

Spre regretul nostru, la cap[t de drum, avem =i o neimplinire. Nimeni n-a =tiut s[ne ajute s[identific[m pe hart[sau pe teren adresa dat[de Szongott Kristoff în 1901 pentru „templu F.F.S. Joannis de Misericordia“ din suburbia Leopoldino în care, dup[informa\iile sale, este înmorm]ntat episcopul Oxendius Verzerescu. Avem îns[promisiunea prof. univ. Helmut Buschhausen care inten\ioneaz[s[scrie o monografie despre Armenopolis, c[va c[uta în Arhivele Vienei în acest sens.

Aducem mulumiri Conducerii UAR pentru sus\inerea financiar[a evenimentului cultural, colectivului administrativ de la UAR - a c[rei bun] colaborare a fost esen\ial[, domnilor Mihai Stepan Cazazian =i Mihai Gheorghiu; Muzeului Na\ional de Art[Cluj; Ambasadei Rom`ne =i *Centrului Cultural Rom`n* din Viena; prof. univ. Helmut Buschhausen de la Universitatea din Viena; dipl. ing. Beransch Hartunian-Tahmasian\ - pre=edintele Centrului Cultural Austriaco-Armean, baron Garbis Papazian din Viena =i tuturor celor care au sprijinit reu=ita acestui eveniment cultural, ofrand[adus[amintirii str[mo=ilor no=tri. S]ntem siguri c[aceste eforturi vor aduce efectele benefice pentru rena=terea Muzeului Armean din Gherla, precum =i la p[starea identit[=i spirituale][sate mo=tenire de str[buni, o floare a buchetului multicolor al Transilvaniei, Rom`niei, Europei.

S[rb]tori fericite!
La mul\i ani!
Azaduhi VARDUCA-HORENIAN

La Viena

Expoziția Art[=i Cultur[Armeneasc[la Gherla

Expoziția Art[=i Cultur[Armeneasc[la Gherla a fost inițiat[în urm[cu aproape trei ani, la solicitarea Uniunii Armenilor din România-Filiala Cluj =i Gherla. Expoziția coordonat[de c[tre Muzeul Național de Art[Cluj se înscrie într-un program amplu al acestui muzeu, de cercetare =i valorificare a multiculturalit[=i specificitate spațiului transilvan. Nu înțipl[tor, expoziția Art[=i Cultur[Armeneasc[la Gherla a fost g[ndit[ca prima dintr-o serie de expoziții dedicate artei =i culturii armenilor din Transilvania, Gherla-Armenopolis, situat foarte aproape de Cluj fiind cel mai important centru de cultur[=i art[armeneasc[din Transilvania, ora= baroc fondat în secolul al XVIII-lea de c[tre armeni =i p[st[tor, în c[teva colecții al unor valoroase m[rturii de cultur[=i art[de nivel european. Cercetarea care a stat la baza acestei expoziții de anvergur[a antrenat un colectiv de specialiști din prestigioase instituții clujene: Universitatea Babe-Bolyai – Catedra de Istoria Artei, Muzeul Național de Art[Cluj, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Arhivele Naționale – Direcția Judeean[Cluj. Au fost studiate principalele fonduri de obiecte m[rturisitoare pentru trei secole de art[=i cultur[armeneasc[la Gherla, p[strate în prezent la Parohia armeano-catolic[din Gherla, Muzeul de Istorie din Gherla =i Arhivele Naționale – Direcția Judeean[Cluj (manuscrisele p[strate din urm[colecție, fiind în curs de restaurare au putut fi din p[cate, prezentate în expoziție doar prin reproducere dup[paginile lor cele mai expresive, dar cu prilejul elaborării acestei expoziții =i a volumului de studii editat cu acest prilej, ele au fost studiate de un eminent bizantinolog, profesorul Helmut Buschhausen de la Universitatea din Viena. În urma cercetării a rezultat un material expozițional bogat, în cea mai mare parte inedit, semnificativ pentru c[teva dintre domeniile de referin[ale contribuției armenilor la cultura =i arta din Transilvania secolelor al XVIII-lea =i al XIX-lea. Orfevr[ria, utilizat[în Biserica Armean[din Gherla în cadrul cultului armeano-catolic este reprezentat[prin piese din argint =i argint aurit (crucifixe, monștrane, c[delnice – dat[nd din perioada barocului, stil dezvoltat în mod caracteristic la Gherla). Din aceea=i perioad[datează o preioas[colecție de veșminte =i piese textile de cult: pluviale, casulae, mitre, acoper[șmințe de potir etc. Pictura de =evalet cuprinde portrete ale unor personalități aparțin[nd comunit[ții armenilor din Gherla dar =i ansamblului culturii armenilor, compoziții religioase =i mai cu seam[o serie de ex-voto-uri cu o valoare documentar[de excepție asupra tradițiilor culturale proprii comunit[ții armenilor gherleni. Sculptura în ronde-bosse este ilustrat[de cunoscutele <Fecioare cu pruncul> care decora[odinioar[în ni=, faadele unor edificii baroc din Armenopolisul secolului al XVIII-lea, precum =i de ronde-bosseuri (lemn cu stucatur[policrom[), care se aflau inițial în interiorul Bisericii Sf[nta Treime din Gherla – cea mai mare biseric[armeneasc[din lume]. În premier[expozițional[au fost pre-

zentate documente =i c[r[ve de valoare inestimabil[, precum: Diplomele imperiale prin care Armenopolisului i se acorda statutul de ora= liber. Statutul breslei t[barilor din Armenopolis, registre de stare civil[de la începutul secolului al XVIII-lea, c[r[ve vechi armene=ti precum Evangheliarul din 1686.

Armenopolisul fiind un ora= fondat de armeni =i în întregime edificat în funcție de principii urbanistice clare =i apel[nd la soluții constructive =i stilistice la data respectiv[de ultim[oar[: soluțiile barocului, în expoziție au fost prezentate în mod firesc prin imagini ale unor edificii baroc din Gherla, imagini care evoc[sugestiv ambianța specific[a ora=ului din perioada sa de maxim[înflorire.

Expoziția, deschis[la Muzeul Național de Art[din Cluj-Napoca în mai-iunie 2003, a fost apoi în mod firesc deschis[la Gherla, bucur[ndu-se de un interes excepțional, nu numai în cercurile comunit[ții armenice din România ci =i la publicul larg, ecourile acestei manifest[ri de anvergur[determin[nd =i invitația generoas[a Centrului Cultural Român din Viena de a prezenta, în această mare capital[cultural[european[, un rezumat al acestei expoziții. Datorit[cheltuielilor foarte mari pe care le-ar fi implicat prezentarea la Viena a pieselor originale, au fost realizate reproduceri dup[cele mai semnificative obiecte din expoziție, intenția organizatorilor fiind, în această etap[, de a semnala publicului vienez un fenomen cultural de mare =i bogat[originalitate, spe-

ri[nd ca într-o etap[viitoare, s[se poat[realiza la Viena o mare expoziție de art[=i cultur[armeneasc[din Transilvania, cu piese originale.

Întruc[în spațiul cultural transilvan se manifest[=i în prezent artiști de origine armean[, afirm[ndu-se ca prezența notabilă în special în centrul artistic Cluj, organizatorii manifest[rii de ast[zi au considerat ca oportun[prezentarea cu valoare de semn[=i a unei selecții din creația acestor artiști.

Azaduhi Varduca Horenian, originar[din Gherla, este o personalitate cunoscut[în lumea armean[din Transilvania. Distins[profesor, cu rezultate strălucite în activitatea sa didactic[, Azaduhi Varduca Horenian s-a apropiat în urm[cu trei decenii de lumea artistic[, abord[nd cu pasiune =i cu sensibilitate, tehnica de preioziții =i în transparență a aceluia. Timid[la început, acuarista a devenit treptat o virtuoz[a acestei tehnici, lucr[rile sale fiind prezentate încep[nd cu anul 1975 în numeroase expoziții colective, precum =i în 16 expoziții personale deschise în \ar[, la Cluj-Napoca, Gherla =i Sighi-oara, =i peste hotare (Budapesta, Viena, Rehau, Stockholm). Creația sa, expresie a unei <atitudini existențiale, de încredere în via[, frumos =i adev[r] continu[într-un mod original un filon de esen[liric al aceluia rom[ne=ti, ilustrat cu strălucire de predecesori de origine armean[, precum Artur Garguromin Verona, Hrandt Avachian. Lucr[rile sale, de mare succes la public, au reinut =i atenția a nume-

Azaduhi Varduca =i Ildikó Schaffhauser, directoarea Centrului Cultural Român din Viena

ro=i colecționari, peste 600 din lucr[rile sale afl[ndu-se în prestigioase colecții din \ar[=i din străintătate. Preioirea de care se bucur[creația acuaristei a determinat =i alegerea sa pentru a ambianta cu lucr[rile sale în acuarile spațiile publicației Pagini Aurii din București, Cluj =i altor sedii din \ar[. Din Gherla este originar =i t[ndul artist Debreczeni Botond Szilard. Absolvent al Academiei de Art[=i Design „Ioan Andreescu” din Cluj (promoția 2001), în prezent masterand la această prestigioasă instituție de învă[ământ artistic din România, Debreczeni Botond Szilard s-a afirmat printre cei mai activi creatori din t[ndul generației de artiști clujeni: participat la numeroase expoziții colective deschise în \ar[=i peste hotare (o mențiune special[se cuvine activității sale în cadrul Grupului AKIK), organizator al unei tabere de creație la Gherla, artistul a deschis =i două expoziții personale (1998 – Malmö-Suedia, 2003 – Muzeul de Istorie Gherla), care au prezentat succesiv etapele demersului său creator, orientat cu profesionalism spre definirea unui univers artistic propriu, de sorginte expresionist[.

De origine armean[, Lukats Maria, provine dintr-un alt centru de tradiție armeneasc[din Transilvania: Gheorgheni. Absolvent[a Institutului de Arte Plastice <Ioan Andreescu> din Cluj =i activ[în acest important centru artistic din România, artista, este bine cunoscut[publicului din România, întruc[de la absolvirea studiilor academice, fiind desemnat[c[ti= g[toare a celui mai prestigios premiu destinat absolvenților în domeniul artistic. Au urmat numeroase expoziții colective =i de grup, precum =i manifest[ri personale, care au pus în valoare talentul artistei, autoexigența sa profesională, precum =i st[ruința în abordarea portretisticii, gen pe care îl concepe într-un mod personal. Desenele incisive al formelor, de o expresiv[dinamic[a ductului, deslușite tr[șturi definitorii pentru personalitatea modelului portretizat, fiind în acela=i timp expresiv pentru propria tr[șire a artistei, caracterizat[printr-un intens =i tulbur[tor dramatism.

Dr. Livia DR[GOI
directoarea Muzeului Național de Art[Cluj

Armenii din Estul Europei

În urma celui de-al Doilea R[zboi Mondial, a marilor transform[ri din estul Europei, a expulz[rilor etnice, a coloniz[rilor =i a c[derii comunismului, minoritatea armean[a ieșit pentru a doua oar[în public organiz[nd mari expoziții ale culturii sale pentru a cere astfel recunoașterea cuvenit[în interiorul noii structuri europene. Prima expoziție, „Ormiene polczy 1200-1500”, a avut loc la Cracovia în anul 1999, fiind concentrat[pe Galiția, cu centrul în Lemberg, care a aparținut odinioar[Poloniei, =i pe Bucovina, deci acele teritorii pe care Stalin le alipise Uniunii Sovietice =i care ast[zi aparțin Ucrainei. Motto-ul expoziției a fost: „Ce anume datorează polonezii culturii armenice?”

A doua expoziție este dedicat[culturii armenilor din Gherla, România. Au fost necesare o serie de lucr[ri preg[ătitoare: restaurarea materialului, catalogarea bibliotecii =i inventarierea pieselor de muzeu =i a materialului arhivistic, a manuscriselor, a patrimoniului bisericilor =i a obiectelor liturgice. Cu ocazia organiz[rii acestei expoziții a fost publicat un vast catalog sub coordonarea cunoscutei artiste Azaduhi Varduca din Cluj-Napoca.

În cadrul lui au întocmit studii autori precum: Miklós Gazdovits despre istoria ora=ului armean Gherla, Lucia-Augusta +erdan despre materialul arhivistic armean, Nicolae Sab[u despre Gherla baroc[, Helmut Buschhausen despre manuscrisele din Evul Mediu, Livia Dr[goi – pictur[de =evalet, Szöke Ana Maria – obiecte =i textile de cult, Muradin Jenö – despre pictorul de origine armean[, S. Hollosy, Jakobovits Miklós – despre renașterea Muzeului Armean din Gherla. Editura Ararat a publicat catalogul într-o prezentare excelent[, cu poze color, fiind considerat[una din cele mai frumoase publicații despre armeni. Cu ocazia festivității de deschidere a expoziției la Centrul Cultural Român din Viena solista vocal[Maria Janky a interpretat melodii armenice de Komitas. Expoziția a fost organizat[mai întâi în Cluj-Napoca, apoi în Gherla, în prezent la Viena iar în anul urm[tor în Budapesta, Ungaria. Conform unei notițe despre privilegierea armenilor de la periferia ora=ului Esztergom/Gran acordat[de regele Bela IV. încep[nd cu 1236, existența armenilor în Balcani este dovedit[abia încep[nd cu secolul al XIV-lea. Mai r[sp[ndit[este teza lui Minas Pj[ikian care, în calitate de vicar al Tauriei, a vizitat la 1830 centrele religioase ale armenilor din Galiția, Novo Rusia =i Crimeea =i a adunat materialul documentar care i-a fost la îndem[an[, opin[nd c[armenii s-au refugiat din regiunile nordice, respectiv în Crimeea =i Rusia dup[ce capitala armean[Ani a fost cucerit[în anul 1064. Această teză s-a dovedit a fi îns[nefondat[datorit[faptului c[armenii din Crimeea, care în secolul al XVII-lea atinseser[deja ca civilizație un înalt nivel de dezvoltare, se considerau descendenți din neamul ales armean din capitala Ani, ei dorind s[r[im[în istorie sub această form[. Această concepție se reg[sește în publicațiile recente de literatur[.

O prim[colonizare a Crimeei, a Novo Rusiei =i a Balcanilor se poate data mult mai tr[ziu, =i anume în secolul al XIV-lea, c[nd armenii, izgoniți de mongoli care se doreau st[pnitori ai ora=ului Aksaray, capitala „Hoar-

dei de aur”, au adresat o jalb[consulului genevez al ora=ului Caffa, prin care solicitau permisiunea de a se stabili în Crimeea. Cererea lor a fost aprobat[=i astfel armenii au avut posibilitatea de a participa la comerțul la Marea Neagr[al ora=ului Genova tr[nd în prosperitate =i acum[nd bog[ții. „Atunci ne-am înmulțit =i am devenit puternici”.

Ei s-au stabilit în Caffa, în partea ora=ului numit[Karantin ridic[nd numeroase biserici, episcopul lor pun[nd bazele sistemului de alimentare cu apă a ora=ului Caffa. În Surchat s-au stabilit numeroși armeni, aici exist[nd documente excepționale pentru scrierea c[r[rilor liturgice necesare slujbelor religioase. Ceva mai la sud de Surchat se afl[m[ns[trirea *Surp Khaci*, re=edin[arhiepiscopului regiunilor nordice. Datorit[comerțului ora=ului maritim Genova =i a relațiilor economice cu Polonia de pe vremea regelui Cazimir III, minorit[ții armenice s-a asigurat comerțul liber =i acordat propria jurisdicție, conform legilor din acea vreme. Cu toate c[privilegiile au trebuit recunoscute de fiecare rege în parte, ele s-au menținut de-a lungul veacurilor. Prima episcopie s-a înființat la Lemberg, fiind re=edin[arhiepiscopatului =i devenind centrul spiritual al armenilor din Crimeea.

Armenii au atins apogeul dezvoltării lor în secolul al XIV-lea, apun[nd în secolul al XVIII-lea.

În fapt, armenii au venit în înviturile amintite abia în primul sfert al veacului al XIV-lea în grupuri etnice mari, astfel înc[se poate vorbi de un procent considerabil de populație armean[stabilit[pe aceste meleaguri. Dovezile scrise atest[îns[c[scriitorii =i miniatur[tiile documentelor au venit din nordul Asiei Mici =i, travers[nd provincia Taik, au ajuns în Crimeea unde s-au =i stabilit. Aici, documentele scrise cu caracter liturgic au fost copiate pentru bisericile din Balcani =i trimise, la cerere, acestora. Unele dintre acestea s-au p[st[rat p[în ziua de azi.

Prof Univ Dr. Helmut BUSCHHAUSEN
(continuare în numărul viitor)

Tr[g]nd cu coada ochiului la cea mai veche diaspor[

Europa a fost str[b]tut[de-a lungul secolelor de numeroase migra[ii ale unor popoare barbare, care n[v]leau din imensit[ile estice, sf[r]mnd totul sub copitele cailor ca s[sf]r= easc[prin a disp[rea asimilate de popula[iile b[=tina=e.

Totu= i Europa a cunoscut dou[migra[ii pa= nice, care s-au desf[=urat lent, aproape pe nesim[ite, popoarele respective nefiind m]nate de goana lacom[dup[noi p[=uni, p[m]nturi m[noase sau alte bog[ii.

Prima = i cea mai veche migra[ie non-violent[a fost a poporului evreu care]nc[cu 600 de ani] Hr., era gonit din \ara lui mai]nt] de babilonieni. c[rora le-au urmat romanii, islamicii = i cavalerii crucia[i. Poporul evreu lua calea pribegiei form]nd cea mai numeroas[= i mai veche diaspor[, care s-a]ntins din peninsula Iberic[= i p[n[ ]n nordul Europei.

Goni[din \ara lor de invaziile per= ilor, ale romanilor, ale turcilor = i chiar ale Bizan[ului cre= tin, poporul armean a luat = i el calea spinoas[a pribegiei, form]nd cel de-al doilea flux de migra[ie pa= nic[= i totodat[a doua diaspor[ca vechime]n Europa, unde au fost primi[i cu destul de mult[ospitalitate de fra[ii]ntru Hristos.

Trebuie de remarcat faptul c[de= i a trecut mai mult de un mileniu = i jum[tate, nici evreei = i nici armenii din diaspor[nu au fost asimila[i dec]t par[ial.]n cazul armenilor procentul asimila[iilor este mai ridicat = i aceasta explic]ndu-se prin faptul c[fiind un popor cre= tin = i tr]nd]ntr-o Europ[ ]n totalitate cre= tin[, barierele etnice]n cazul c[s[toriilor mixte, au fost mai u= or escamate, ceea ce nu s-a petrecut]n cazul evreilor unde o c[s[torie mixt[atr[gea]ntotdeauna oprobiul general at]t din partea comunit[ilor evreie= ti c]t = i din partea familiilor cre= tine, tinerii c[s[tori[i v[z]ndu-se]n situa[ia de a fi exclu= i din]ntreaga societate.

Aceast[rezisten[a celor dou[diaspore, fa[de fenomenul asimil[rii nu a]nsemnat nici pe departe o atitudine ostil[fa[de popula[ia g[zduitoare, ci doar un instinct legitim de conservare a entit[ii lor na[ionale. Cele dou[popoare s-au integrat]n via[a social[= i politic[a \[rilor]n care tr[iesc, contribu[ia celor dou[diaspore dovedind lumii c[popoarele mici pot aduce omenirii un patrimoniu de civiliza[ie poate chiar mai remarcabil dec]t al unor \[ri mari.

]n cazul popula[iei armenice din diaspor[, Biserica Armean[a avut un rol esen[ial]n men[inerea fiin[ei na[ionale, grup]nd]n jurul ei chiar = i cele mai mici comunit[i care astfel puteau s[asculte slujbele]n limba matern[, p[strat[cu sfin[enie = i transmis[din genera[ie]n genera[ie ca cea mai pre[ioas[mo= tenere pe care o are un popor aflat]n pribegie. Aceasta a fost valabil p[n[c]nd]n zilele noastre, p[rin[i au]nceput s[cread[c[este mai avantajos pentru odraslele lor s[st[p]neasc[2-3 limbi de circula[ie interna[ional[iar limba str[mo= easc[, limba armean[a r[mas ca o cenu= [reas, de care ne putem lipsi! Trist? Pu[in spus, dare are cineva curajul s[ridice piatra?

Am cunoscut familii de evrei, unde chiar = i]n perioada pogromurilor legionare, se str]ngeau cu to[ii]n tain[ ]n fiecare Sabat

sau de s[rb]tori = i copiii rosteau rug[ciunile mozaice]n limba idi= sau ebraic[. Ar fi semnificativ s[=tim c[i copii ai comunit[ii noastre =tiu rug[ciunea de c[p[t]i a cre= tinilor <Tat[ ] Nostru>]n limba armean[?

Avem convingerea c[nu gre= im afirm]nd c[limba armean[este = i ea una chiar <foarte interna[ional>, c[ci nu exist[\ar[pe glob unde s[nu g[se= ti arunca[i acolo de soart[c[i]va armeni.]n perigrin[rile sale prin lume autorul acestor r]nduri a]nt]nit buni armeni (adic[cei care vorbeau armean[ ) = i]n Egipt = i]n India, ba chiar = i]n China, to[i fiind ferici[i s[se]nt]neasc[cu un cona[ional aciuit]ntr-un alt cap[t de lume dar care nu = i-a pierdut acea tr[s[tur[de unire care este limba noastr[.

Popoarele armean = i evreu, deja]mpu[inate de atrocit[ile invadatorilor din antichitate = i Ev Mediu, au trebuit s[cunoasc[ca o fatalitate, chiar = i]n secolul XX, furia turbat[, cu nimic justificat[a unor criminali descreiera[i, care au]nf[ptuit Genocidul poporului armean]n 1915 = i Holocaustul evreilor]n cel de-al Doilea R[zboi Mondial.

Azi Armenia = i Israelul]nt din nou state independente, dar se pare c[de aici drumurile celor dou[diaspore se despart!

Congresul Mondial Evreiesc <Jointul> = i Sionismul]n general, au reu= it spre lauda lor, s[pun[la punct excelente mecanisme care pun]n valoare cu mare eficien[\ puterea financiar[a diasporei evreie= ti, canaliz]nd-o spre sprijinirea = i]nt[rirea t]n[rului stat evreu. Printre altele au fost organizate masive repatrieri a evreilor mai ales din \[rile comuniste, pl[tindu-se bani grei pentru fiecare evreu <cump[rat>. S-au repatriat foarte mul[i de= i = tiaui c[vor dormi]n corturi = i vor trebui s[lupte cu arma]n m]n[ ] sau s[munceasc[pe br]nci pentru a avea ce au azi, adic[o \ar[ ]nfloritoare]ntr-un mediu deosebit de ostil.

Evreei care au r[mas]n diaspor[ ]nt ori cei b[tr]ni ori cei care prin puterea lor financiar[pot fi de mai mult ajutor statului Israel, r[m]n]nd pe loc.

Printr-un ra[ionament simplist s-ar putea crede c[a sosit sf[r= itul pribegiei.]n 1946, Armenia Sovietic[a efectuat o repatriere la care au r[spuns destul de mul[i armeni din diverse \[ri inclusiv din Rom[nia, dar = i mai mul[i nu s-au dus consider]nd c[duritatea regimului sovietic nu li se potrive= te.

]n prezent nu am auzit vorbindu-se de vreo nou[repatriere = i nici nu cunosc familii tinere de armeni dornici s[ ]nceap[o via[ ] nou[pe meleagurile de obr[= ie, dar]nt convins c[to[i ar dori s-o viziteze m[car ca turi= ti. Desigur ar fi un mare c[=tig pentru reaprinderea sentimentului de apartenen[\ la patria mam[. Dar cine s[organizeze o asemenea excursie la pre[uri accesibile sau chiar cu o anumit[subven[ie? Implic[prea mult[b[taie de cap!

Se pare c[patriotismul a devenit un sentiment desuet, chiar jenant]ntr-o Europ[care vrea s[= i desfiin[zeze grani[ele. Un cinic ar concluziona cu r[utate: <Ubi bene, ibi Patria> = i nu ar avea dreptate c[ci tineretului armean din comunitatea noastr[nu i-a fost insuflat[con= tiin[a c[apar[ine unui popor care = i sfin[e= te locul = i care are]n spate

un trecut glorios de care se poate m]ndri. Ce = tiu ei despre Tigran cel Mare sau despre A= od cel Mare? Ce = tiu ei despre personalit[ile din istoria modern[a poporului nostru? Poate]n duminicile c]nd credem c[= i]nv[\[m limba armean[, ar trebui s[le ar[t[m cine]nt = i de unde vin.

Revenind asupra diasporei, = i vorbind mai ales despre comunitatea evreiasc[din Rom[nia,]mpu[inat[= i]mb[tr]nit[, trebuie spus c[ea continu[s[fie puternic sprijinit[de organiza[iile amintite pe care le admir mai ales c[ele subliniaz[acea tr[s[tur[esen[ial[a poporului evreu de a fi solidari = i de a nu trece nep[s[tori pe l]ng[un cona[ional]n suferin[\.

Diaspora armean[nu are poten[ialul financiar chiar a= a de mare = i de aceea]ntrajutorarea nu poate ajunge la toate comunit[ile din lume. Totu= i, s[recunoa= tem cu m]na pe inim[noi armenii trebuie s[mai <lucr[m> pu[in la capitolul fraternitate. Ne amintim la cutremurul din 1977 care a afectat grav Bucure[tiul, comunitatea evreiasc[a ac[ionat imediat s[identifice evreei r[ma= i f[r[locuin[ ] = i s[le g[seasc[un acoperi[ie = i provizoriu sau s[= i g[zduiasc[la al[i cona[ionali. Pe noi nu ne-a interesat dec]t s[ne repar[m propriile apartamente f[r[a vedea cum se descurc[armeanul pe care nu-l cunoa= tem. Acela= i lucru s-a petrecut = i la revolu[ia din decembrie 1989, c]nd au fost incendiate mai multe c[ ]diri = i apartamente, r[m]n]nd pe drumuri]n plin[iarn[numeroase familii printre care = tim c[erau cel pu[in dou[familii de armeni = i 5-6 familii de evrei. Comunitatea evreiasc[s-a mobilizat imediat asigur]nd cazarea sinistra[ilor]n mod provizoriu]n diverse loca[ii, procur]ndu-le]n acela= i timp haine = i strictul necesar.]n comunitatea armean[, de= i se cunoa= te de necazul celor c[i]va cona[ionali, nu s-a g[sit nimeni care s[= i]ntrebe de s[n[tate sau dac[au nevoie de ceva = i doar nu costa nimic, dar vorba aceea: <gestul conteaz[>.

Noi armenii]ntem foarte sufleti= ti dar c]teodat[parc[trebuie s[ne]mping[cineva din spate, ca s[facem ce trebuie. Este mare lucru s[sim[i la nevoie um[rul unuia din neamul t[u.

Acum comunitatea armean[din Rom[nia a r[mas foarte redus[la num[r, dar avem satisfac[ia de a fi considera[i una din minorit[ile cele mai valoroase = i asta nu o

spunem noi, ci prietenii noi= tri rom[ni.

Contribuie la aceast[frumoas[impresie = i faptul c[ ]ntem reprezentan[i]n domeniul laic, c]t se poate de onorabil de cei doi tineri b[rba[i (din p[cate nici o femeie, de= i am avea de unde), ne referim desigur la cei doi Varujani, deputatul = i pre= edintele UAR, care spre m]ndria noastr[ ]nt = i foarte bine mediatiza[i. Dar = i pe t[r]mul religios avem personalit[i de prim[m]n[fiind suficient s[amintim de sfin[ia sa Arhimandritul Zareh Baronian, la ale c[rui slujbe veneau s[= i asculte numero= i credincio= i chiar din afara comunit[ii noastre.]n treac[t fie spus,]ntem]ntr-o total[ignoran[\ privind cauzele pension[rii intempestive a sfin[iei sale, care las[un regretabil = i greu de]nlocuit gol]n r]ndul slujitorilor bisericii armenice iar misterul s-a ad]ncit = i mai mult dup[ce a ap[rut]n acest ziar scrisoarea deschis[a d= lui +aram Hazarian prin care apela la mizericordia sfin[iei sale suger]ndu-i s[ierte = i s[se]ntoarc[. Nu este aici locul s[ne lans[m]n supozi[ii, dar acest incident credem c[este de natur[s[dea de g]ndit]ntregii comunit[i.

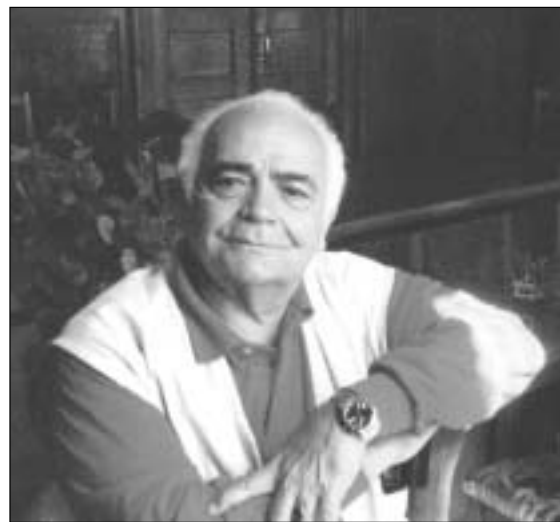
Pentru c[am vorbit despre cei doi Varujani,]ntem convin[i c[ei vor avea abilitatea necesar[s[polarizeze]n jurul lor pe tinerii comunit[ii, s[= i angreneze]n diverse activit[i, s[le dea responsabilit[i,]ntr-un cuv]nt s[ ]ntinereasc[grupul colaboratorilor. Se simte nevoia acut[de atragere a acestor tineri]n num[r c]t mai mare prin diverse manifest[ri culturale-distractive. La un moment dat]ncepuse o stare de efervescen[\ la acest capitol, dar s-a stins. Ce s-a]nt]mplat? +tim c[aceast[misiune nu-i u= oar[, dar nu avem voie s[renun[\[m,]n fond aceasta este una din ra[iunile principale ale existen[ei UAR.

Am tras cu coada ochiului la cea mai veche diaspor[nu cu inten[ia de a fura vreo idee sau a copia = i nici nu am privit cu jind, ce parc[nu au = i ei problemele lor? De fapt am c[utat un pretext de a face mici reflexii, de a spune c]te ceva despre problemele noastre = i ^ cam at]t.

Am pus accentul mai mult pe problema tineretului armean deoarece trebuie s[fim siguri c[ei vor duce mai departe cu demnitate bunul renume c] = tigat de armenii comunit[ii noastre.

Sevag HAIRABETIAN

„O scrisoare pierdut[> ^ la Erevan

Maestrul emerit al artei din Armenia, regizorul **Hracia A=ughian** este un nume marcant al vie[ii teatrale din Erevan.]n afara unor spectacole memorabile montate pe scene din Armenia = i din alte \[ri, precum = i la Televiziunea Armean[, domnia sa este profesor la Institutul de Teatru din capitala \[rii, pe care l-a absolvit cu = ase decenii]n urm[la clasa ilustrului regizor = i pedagog Vardan Agemian.]n ultimii ani, tot d= nia sa a fost regizorul unor spectacole pre-

zentate]n cadrul Jocurilor Panarmene, desf[=urate la Erevan.]n 1999, Jocurile Panarmene s-au inagurat cu spectacolul s[u <Na= te= rea lui Vahac>. Dup[doi ani,]n 2001, Jocurile Panarmene au coincis at]t cu cei 1700 de ani de la adoptarea cre= tinismului ca religie de stat]n Armenia, c]t = i cu cei 1550 de ani ai celebri b[t[ ]lii de la Avarayr, astfel]nc]t maestrul A=ughian a prezentat spectacolele de mare montare <Arca lui Noe - Grigor = i Trdat>, respectiv <Avarayr - r[sunet al nemuririi>. Anul acesta, inaugurarea celei de-a treia edi[ii a Jocurilor Panarmene a corespuns cu <S[rb]toarea Navasart>, cu care prilej,]mpreun[cu t]n[rul compozitor Vahe Hairapetian, maestrul A=ughian a reunit, ca = i]n d[ile precedente, o mie de oameni prezent]nd momente din istoria culturii armenice,]ncep]nd din epoca p[g]n[, chiar la templul de la Garni (sec. I), unde s-au aprins tor[ele conform tradi[iei.

Din cauza acestui spectacol = i a faptului c[, dup[aceea, trupa Tea-

Centenar Aram Haciaturian

Casa-Muzeu <Aram Haciaturian> din Erevan

Din sejurul meu recent la Erevan nu putea să lipsească o vizită la Casa-Muzeu <Aram Haciaturian>. +i aceasta din două motive: întâi că era o datorie de onoare de a vizita acest așezământ al muzicii în care domnește spiritul marelui muzician armean, pe care am avut onoarea să îl cunosc de a-l cunoaște și de a-l revădea de câteva ori atât la București, cât și la Moscova. Iar în al doilea rând, dusem cu mine un dosar voluminos cu tot ceea ce s-a făcut și s-a scris în 2003 la București cu prilejul sărbătorii centenarului nașterii lui Aram Haciaturian, inclusiv fotografiile de manifestările care i-au fost consacrate aici, precum și un CD cu înregistrarea concertului festiv pe care i l-a dedicat la 7 februarie Orchestra Simfonică a Societății Române de Radiodifuziune, CD pe care erau gravate și elogiile ce i-au fost aduse pe postul de Radio România Muzical.

Vizita mea la Casa-Muzeu <Aram Haciaturian> a început cu o scurtă întrevvedere cu distinsa doamnă Gohar Arutiunian, director-fondator al acestei importante instituții de cultură din capitala armeană care mi-a mulțumit călduros pentru bogatele și interesantele materiale documentare pe care i le-am dăruit. La rândul său, dna Aru-

Imagine din interiorul Muzeului

tiunian mi-a oferit două volume cu <Scrisori> ale lui Aram Haciaturian. În primul apărut anul acesta aveam să găsească o emoționantă scrisoare din 1962 adresată de marele pedagog fostului său student Anatol Vieru, alături de care s-a fotografiat, iar fotografiile se află la loc de cinste în muzeu. Casa-muzeu din Erevan a fost inaugurată cu 25 de ani în urmă, la puțină luni după dispariția lui Aram Haciaturian.

trului de Comedie Muzicală <Hagop Baronian> a plecat în turneu prin Statele Unite ale Americii și în Iran, pregătirile pentru stagiunea 2003-2004 au întrerupt puțin.

Este momentul să amintesc că pe maestrul Hracia Așughian l-am cunoscut la AOKS-ul din Erevan, unde în septembrie m-am întâlnit cu câteva intelectuali originari din România. Le sunt recunoscător că mi-au oferit prilejul de a-l cunoaște pe acest distins om de teatru armean, pe care m-am grăbit să-l chestionez:

Stimate maestre Așughian, am aflat că pregătirea o surpriză pentru spectatorii din Erevan. Despre ce este vorba?

Sunt foarte bucuros că Teatrul de Comedie Muzicală <Hagop Baronian>, în frunte cu conducătorul său artistic Ervand Ghazancian, mi-a propus să pun în scenă <O scrisoare pierdută> de I. L. Caragiale, cu titlul ales de noi - <Alegeri în stil românesc>.

De ce acest titlu?

Alegerile din orice țară devin subiect de discuție, de ironie, de farsă. Dar mi-a bucurat această piesă, scrisă în 1883, insistă în anul 1883, se armonizează astăzi cu realitatea noastră, deci este foarte contemporană. +i nu numai pentru Armenia, ci chiar pentru cele mai dezvoltate țări, a-a-zis democratice, unde alegerile

de Madeleine KARACA+IAN

Căderea modernă a muzeului a fost concepută după schiurile arh. Mark Grigorian și realizată de arh. Edvard Altunian, înglobând, în mod armonios, și încăperile casei compozitorului din plin centrul orașului, ele păstrează atmosfera intimă, caldă a locuinței.

Coloanele și arcadele fațadei ne sugerează forma unor diapazoane, iar vizitatorul pășește în interior ca într-un adevărat sanctuar, un sanctuar al muzicii, bine organizat și structurat pe perioade ale vieții și creației marelui compozitor.

La început, vizitatorul este întâmpinat de fotografiile de familie și din timpul studiilor. Astfel, îl vedem pe micul Aram la Pensionatul Argudinskaia pentru copii înstărit din Tiflis, iar mai târziu elev la +coala Gnesin și student la Conservatorul <Čaikovski> din Moscova, la clasa ilustrului profesor Nikolai Miaskovski.

Apoi urmează numeroase vitrine cu partituri ale celor mai diverse creații ale compozitorului, însoțite de fotografii împreună cu cei mai iluștri interpreți ai concertelor sale instrumentale - pianistul Lev Oborin, violonistul David Oistrach și violoncelistul Stanislav Knușevici. Nu lipsesc fotografiile, partituri, afișe, schișe de decoruri și costume, programe ale unor spectacole de balet cu <Gayane> și <Spartacus>, prezentate atât în Armenia, în fosta Uniune Sovietică și în diverse orașe ale lumii.

Un alt grupaj de partituri și fotografii amintește vizitatorilor că Haciaturian a scris și muzică de film și de scenă. Iată câteva titluri: <Macbeth>, <Othello>, <Peop>, <Zanghezur> =a. A rămas nemuritor <Valsul> compus pentru spectacolul de teatru cu <Mascarada> lui Lermontov. Compozitorul Edgar Hovhannisian a înregistrat

sunt supuse ironiei în cele din urmă.

Ce valoare are în Armenia un dramaturg asemenea lui Caragiale?

Pentru intelectualul armean și, în general, pentru spectatorul armean, I. L. Caragiale poate fi considerat înrudit, căci se aseamănă cu câteva comedio-grafi armeni, precum Hagop Baronian, Ervand Odian sau Gabriel Sunduchian, ceea ce îl face să devină foarte apropiat sufletului nostru.

Cum merg pregătirile pentru acest spectacol?

Trebuie să vă spun că m-am dedicat cu un sentiment de mare responsabilitate față de această muncă. Mi-a ajutat armenii originari din România, cum ar fi profesorii Manuk Manukian, Hagop Arakelian și chiar Ambasada României. Mi s-au transmis materiale documentare, fotografii, fragmente din spectacole înregistrate pe casete audio și video. Desigur, toate acestea ne sunt folositoare, dar noi încercăm să avem propria noastră versiune națională, armeană, bazată pe principiul unei montări originale, fără a-i copia pe minunații regizori și actori români.

Cine vor fi interpreții <Scrisorii pierdute>?

Interpreții din piesa lui Caragiale sunt actori din generația de vârstă medie, dar și tineri promiștori, cei mai buni artiști de azi ai Teatrului de Comedie Muzicală <Hagop Baronian>

partitura pentru baletul <Mascarada>, cu care a luat premiul concursurilor de la New York și Marsilia în anii '80.

Un document inedit pentru vizitatori îl reprezintă o hartă a repartiției stelelor și un atestat emise la 8 septembrie 1996 de către Centrul internațional de înregistrare a stelelor din Elveția, privind înregistrarea în galactică a unei stele ce poartă numele lui Aram Haciaturian.

Haciaturian alături de compozitorul E. Mirzoian și fiul Vasken I

Iată-l apoi pe muzicianul armean de faimă internațională alături de celebrități cu care a fost contemporan - Galina Ulanova și Maia Plisevskaia, Aaron Copland, Herbert von Karajan, Samuel Barber, continuând cu Iuri Gagarin, Jorge Amado, Che Guevara, Leopold Stokowski, Pablo Neruda, Prințul Rainier, Charlie Chaplin, Ernest Hemingway, Rouben Mamoulian, Sophia Loren, Marc Chagall, George Georgescu =a. Pentru vizitatorii din România este grăitoare și emoționantă o fotografie a lui Haciaturian alături de frațele său mai tânăr - Eduard Mirzoian și de cel ce a fost Vasken I, Patriarh suprem al tuturor armenilor, originar din țara noastră.

Sunt expuse, de asemenea, creații de artă plastică care-l immortalizează pe Haciaturian. Cele mai valoroase sunt semnate de Martiros Sarian, Nicoghos Nicoghosian și alții.

Cum s-au putut acumula toate aceste exponate?

Aveam să aflăm că, încă din vremea când se înaltau zidurile muzeului, neobosită dna Gohar Arutiunian adresase circa 1500 de scrisori către personalități și instituții din întreaga lume pentru a strânge cât mai multe documente, căci Aram Haciaturian

din Erevan. La scenografie lucrează tânăra pictoriță Ninel.

Veți folosi și muzică, dat fiind profilul teatrului dvs.?

Am primit și muzică, dar vom folosi ritmuri muzicale conforme cu concepția noastră scenică, având la bază melosul românesc. Oricum, teatrul nostru dovedește o grijă specială față de acest spectacol.

Când va avea loc premiera cu <O scrisoare pierdută>?

Dacă nu la sfârșitul anului, atunci neapărat la începutul lui 2004. Dat fiind că sunt un om cu frica lui Dumnezeu și, animat de sentimentul responsabilității, mă rog ca să mă ajute Domnul să termin această montare în mod onorabil și cu succes. Totodată, cred că montarea acestei piese la Erevan va constitui un foarte important pas înainte în cadrul străvechilor, tradiționalele relații bune existente între poporul armean și poporul român.

Vă doresc succes și vă asigur că, în România, vom urmări cu interes ecurile strălucite de montarea <Scrisorii pierdute> la Erevan, fără a vă ascunde că am fi bucuroși să vedem pe o scenă bucureșteană o piesă de un dramaturg armean.

Text și foto de Madeleine KARACA+IAN

vizitate sau concertate în 50 de țări. Iar răspunsurile nu au întrerupt să sosească. Răspunsurile însemnau, de fapt, zeci și zeci de scrisori din corespondența pe care Haciaturian o întrebușnă cu diverse personalități din țară și din străinătate, însemnau fotografii, desene, cărți, afișe, programe, discuri etc. Ar fi de amintit că Armik Krikorian din Toronto a dăruit muzeului 2.500 CD-uri cu înregistrări integrale ale celor mai frumoase și valoroase creații din muzica clasică și contemporană, ceea ce a pus bazele sălii de audiție, unde 30 de persoane pot asculta muzica dorită la căști. Karen Haciaturian, fiul compozitorului, a predat muzeului o parte dintre obiectele personale ale acestuia, cum ar fi mobilier pentru dormitor, sufragerie și birou, un pian Blüthner, fracul și bagheta dirijorale, fotografiile de familie. Acestea și-au găsit locul în apartamentul pe care-l ocupa compozitorul când venea la Erevan.

Volumele de Scrisori ale lui Haciaturian

În muzeu există un exponat deosebit: este un pian de concert Pleyel, din lemn roșu, dăruit de Dikran Mostijian din São Paulo. Pianul acesta are o poveste aparte: în 1958, Aram Haciaturian s-a aflat într-un turneu de concerte prin America de Sud. Admiratorul său limitat al marelui compozitor, Dikran Mostijian a organizat la reședință sa o recepție în cinstea lui Haciaturian și cumpărăse cu acel prilej un pian, pentru ca celebrul compozitor să poată interpreta câteva dintre creațiile sale. La un moment dat, entuziasta gazdă i-a dat lui Haciaturian un piron cu care să-i graveze numele pe capacul pianului de concert. La început, compozitorul a refuzat, îngrozit de un asemenea gest. Dar puțin la urmă a cedat insistențelor gazdei sale. Pianul acela a fost dăruit muzeului din Erevan, el aflându-se azi în cocheta sală de concerte camerale, unde au loc concursuri, manifestări muzicale, recitaluri ale tinerilor talente, lansări de carte muzicală etc. Foarte recent a mai sosit un pian de concert Pleyel din lemn de nuc trimis de la Buenos Aires.

În sfârșit, doresc să amintesc și de existența unei fotografii panoramice realizată la 27 aprilie 1977 în Piața Republicii din Erevan, când mii de oameni au asistat la un concert pentru cor și orchestră sub bagheta compozitorului-dirijor Aram Haciaturian. A fost ultima sa prezență în mijlocul conaționalilor săi.

Așadar, Casa-muzeu <Aram Haciaturian> din Erevan perpetuează memoria marelui compozitor, a cărui creație continuă să înțelepe pe admiratorii de pretutindeni.

DIN PRESĂ ARMEANĂ

CIA CONFIRMĂ APARTENENȚA ARMENEASCĂ A TERITORIILOR DISPUTATE

Agencia Centrală de Investigații (CIA) publică un raport anual intitulat <World Factbook>, care conține informații cuprinzătoare despre geografia, populația, guvernele, economia, comunicațiile, transportul și armatele din peste două sute de țări și teritorii. Raportul poate fi citit pe site-ul internet al CIA la adresa www.cia.gov.

Deși în documentul amintit nu sînt dezvăluite secrete, este totuși interesant felul în care CIA prezintă anumite fapte și chestiuni legate de Armenia, Karabagh, Azerbaidjan și Turcia. În capitolul referitor la Armenia, raportul pune la dispoziție următoarele informații generale: <Armenia se mîndrește cu faptul că este prima țară care a adoptat în mod oficial creștinismul (începutul secolului 4). În ciuda perioadelor de autonomie, în decursul secolelor Armenia a intrat sub stăpînire diverselor imperii, printre care cel roman, bizantin, arab, persan și otoman. A fost inclusă în Rusia, în 1828, și în Uniunea Sovietică, în 1920. Liderii armeni rîmîni preocupă de lungul conflict cu Azerbaidjanul musulman în legătură cu regiunea Nagorno-Karabagh, cu populație majoritar armeană, care în 1920 a fost transferată de Moscova Azerbaidjanului sovietic. Armenia și Azerbaidjanul au început conflictul în jurul regiunii în 1988; luptele au escaladat după ce ambele țări au devenit independente față de Uniunea Sovietică în 1991. Pînă în mai 1994, cînd a fost încheiat un acord de încetare a focului, forțele armene au cucerit nu numai Nagorno-Karabagh, dar și o importantă parte din Azerbaidjanul propriu-zis. Economiiile celor două țări au avut de suferit de pe urma incapacității lor de a progresa pe calea gîsirii unei soluții pașnice>.

Este interesant de remarcat că CIA alocă peste două treimi din informațiile sale generale despre Armenia Karabaghului, ceea ce dezvăluie atenția deosebită pe care CIA o acordă acestei regiuni. Afirmînd că regiunea Karabagh a fost <transferată de Moscova Azerbaidjanului sovietic>, CIA confirmă poziția armeană potrivit căreia istorice-

Karabaghul este parte a Armeniei. În fine, referindu-se la teritoriile din jurul Karabaghului folosind sintagma <Azerbaidjanul propriu-zis> CIA confirmă încă o dată neapartenența Karabaghului la Azerbaidjan.

Încă și mai interesant este paragraful următor, aflat în capitolul <Dispute>: <Armenia își sprijină pe armenii secesioniști din Nagorno-Karabagh și ocupă militar 16% din Azerbaidjan. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) continuă să medieze conflictul; granița cu Turcia rămîne închisă în urma conflictului din Na-

gorno-Karabagh; au scăzut revendicările tradiționale cu privire la fostele teritorii armenești din Turcia; grupurile armenești din regiunea Djavaheti din Gruzia urmăresc o autonomie sporită și legături mai strîns cu Armenia>.

Paragraful de mai sus conține trei afirmații false: 1) Armenia nu a ocupat 16% din Azerbaidjan, ci, cu sprijinul Armeniei, armenii din Karabagh s-au eliberat ei înșiși de sub tirania Azerbaidjanului; 2) Armenii din Karabagh nu sînt „secesioniști”, ci doresc autodeterminarea, un drept recunoscut

Cauza Armeană - atacul terorist din 27 octombrie 1999 din parlamentul armean: iată două subiecte centrale, chiar capitale pentru realitatea armeană contemporană. Două subiecte cu efecte diametral opuse asupra societății armenești: în timp ce Cauza Armeană - cu tot ce cuprinde ea, începînd cu genocidul armean - este un imbold, cel puțin teoretic, în direcția sentimentului unitar (trans)național armean, dosarul <27 octombrie> a reprezentat pretextul pentru ascensiunea și radicalizarea unei noi opoziții politice față de administrația președintelui Robert Kočarian, alta decît cea care s-a opus puterii în timpul mandatelor președintelui Levon Ter-Petrosian.

Toate componentele Cauzei Armene depind de situația politică internațională și, în consecință, au o imperioasă nevoie de recunoaștere internațională. Recunoaștere formală, și nu o recunoaștere de fond a unei realități istorice pe care, în mod neoficial sau colocvial, majoritatea cercurilor politice din marile puteri internaționale nu au negat-o niciodată. Dacă interesul politic a împiedicat și în mai împiedică pe liderii marilor puteri să ia atitudine tranșantă în direcția unei reparații morale față de armeni - fapt care, prin asociere, ar putea avea și consecințe politice concrete în extrem de actuala chestiune a Karabaghului -, iată că aceștia au servicii de informații destul de capabile să-și pună la curent cu realitatea atît contemporană, cît și istorică, și care, în numele corectei informări, emit documente în care nu se feresc să spună lucrurilor pe nume. Un astfel de caz este cel al CIA și al raportului său public anual în care, în ciuda unor stîngăcii de prezentare, este cuprinsă esența chestiunii armene.

Dosarul <27 octombrie> și atentatul instrumentat de acesta au dezbinat adînc societatea armeană și au exacerbât sentimentele antiprezidențiale și convingerea unei țări a populației în legătură cu natura criminală a puterii de la Erevan. Teoria complotului prezidențial, alimentată chiar de primul ministru succesor al defunctului Vazghen Sarksian, fratele său Aram, a aruncat într-o adîncă criză și o lungă perioadă de ingovernabilitate, încheiată cu victoria taberei prezidențiale și cu investirea guvernului condus de actualul prim ministru, Andranik Margarian. Nedovedit, ci doar bazîndu-se la un moment dat al anchetei pe declarațiile contradictorii ale lui Nairi Hunanian, capul grupului terorist, teoria asasinatelor comandate chiar de anturajul prezidențial nu are un fundament logic nici măcar în ceea ce privește eventualele beneficii ale celor care au comandat crimele. Adversarii și acuzații lui Robert Kočarian au avut un aliat <natural>: refuzul oamenilor de a accepta explicațiile simple pentru lucruri cu implicații grave. Dintre două explicații mai mult sau mai puțin plauzibile, una simplă și una complicată, întotdeauna mentalul colectiv o va credita pe cea întortocheată. Cum să accepți că asasinarea unui prim ministru, a unui președinte al parlamentului, a unui membru al guvernului și a cinci deputați este urmarea doar a <patriotismului> sincer, dar dement al cîtorva indivizi neînsemnați? O asemenea crimă merită cel puțin un complot politic la nivel înalt!

Cauza Armeană și reflectarea ei într-unul din documentele Agenției Centrale de Investigații (CIA), pe de o parte, și deznodămîntul procesului în dosarul <27 octombrie, pe de altă parte, au ocupat atenția presei armene, din care am extras două articole interesante și pentru cititorii Ararat-ului.

Vartan MARTAIAN

VERDICTUL ÎN DOSARUL <27 OCTOMBRIE>

În legătură cu eventualii instigatori ai crimei a intrat în impas. În trecut, la sugestia fostului guvern, organele de anchetă au vehiculat în mod susținut versiunea potrivit căreia conducerea superioară a țării ar fi participat la evenimentele din parlament. Dar adversarii politici ai președintelui Robert Kočarian nu au reușit să fundeze asemenea teorii. În ciuda faptului că imediat după tragedie cabinetul de miniștri era condus chiar de actuala opoziție, care controla pe deplin și procuratura (primul ministru asasinat, Vazghen Sarksian, a fost înlocuit de fratele său mai mic, Aram Sarksian, care în prezent se află în fruntea celei mai radicale aripi a opoziției). Capul grupului terorist, jurnalistul de 36 de ani Nairi Hunanian, a luat asupra sa în întregime răspunderea actualui terorist comis și continuă să afirme că acțiunea sa a avut un singur scop, și anume <eliberarea Armeniei de sub regimul antinațional>. Din grupul acesta fratele mai mic al lui Hunanian, unchiul său, precum și tovarășii care-i împărtășeau vederile poli-

tice. Potrivit depozițiilor acestora, planul lor inițial prevedea că trebuie asasinat doar primul ministru Vazghen Sarksian. Restul victimelor, spun ei, au fost întimplătoare. <Salvatorii naționali> și-au propusese să-și oblige pe deputații vinuși ostatic în clădirea parlamentului să declare autodizolvarea și să proclame organizarea de alegeri democratice. Pînă la alegeri însă urma să fie condus de Nairi Hunanian însuși, care avea de gînd să se proclame conducător interimar al statului. Ziua de miercuri fusese aleasă ca cea mai potrivită pentru acțiunea teroristă. Întrucît atunci miniștrii se aflau în Adunarea Națională pentru a răspunde întrebărilor deputaților. Teroriștii au reușit să-și depășească dificultatea și între clădirea parlamentului avînd asupra lor armele automate. Planul stabilit a eșuat doar după comiterea asasinatelor. Hunanian a trebuit să se împace cu faptul că apelul său de <sprijinire a revoluției> adresat poporului a rămas fără răspuns. În ciuda așteptărilor sale, poporul nu a creditat încercarea de lovitură de stat.

de Națiunile Unite; 3) Contrar afirmației CIA (care a fost făcută și în edițiile anterioare ale raportului <World Factbook>), revendicările armenilor față de pămînturile lor istorice din Turcia nu <au scăzut>. Tratatul de la Sèvres a recunoscut teritoriile ocupate de Turcia ca fiind pămînturi armenești. Frontierele unei Armenii mult mai întinse au fost tratate de către președintele Woodrow Wilson. Este o consolare faptul că CIA confirmă că aceste teritorii aparținut Armeniei, referindu-se la ele ca <foste teritorii armenești din Turcia>.

Într-un alt document al CIA (<Rezolvarea conflictelor din Caucaz și Moldova; perspectivele pașilor următori>), un grup de experți își contrazic pe cei ce susțin că, în conflictul din Karabagh, timpul lucrează în favoarea Azerbaidjanului. Membrii grupului au făcut următoarele observații extrem de interesante: <Anumiți observatori văd o consolidare substanțială a poziției armene de cînd armenii au cucerit teritoriul, iar în timp posesia lor poate fi consolidată în termeni de facto. Deși Azerbaidjanul are avantajul economic, indicatorii economici pot să nu fie un factor decisiv din cel puțin trei motive:

1) Puterea economică relativă a Azerbaidjanului devine chiar vulnerabilitatea acestuia, armenii învelegîndu-l cu un alt război va afecta transportul petrolului, va descuraja investițiile în regiune și va compromite creșterea economică a Azerbaidjanului;

2) Pornind de la istoria lor zbuciumată, mulți armeni au ajuns la concluzia că nu pot trăi în siguranță în teritoriul controlat de Azerbaidjan și sînt în fermitatea lor consecvenți;

3) Armenii sînt pregătiți să suporte un nivel ridicat de suferință. De aceea retorica partizanilor liniei dure din Azerbaidjan poate obține prea puțin dincolo de reducerea înclinăției către compromis a armenilor. Una dintre problemele conflictului este că ambele părți consideră că timpul trece în favoarea lor. În ambele cazuri acest lucru este greșit. Pentru fiecare dintre părți, deocamdată este greu să privească dincolo de lunga istorie de suferință și neîncredere reciprocă.>

Armenii trebuie să dea lîmpede de învelșul întregii lumi că revendicările lor cu privire la teritoriile istorice armenești din Turcia, Karabagh sau din altă parte sînt la fel de actuale ca întotdeauna și nicidecum <în scîdere>.

Harut Sasunian, *The California Courier*

Încercările de a folosi în scopuri politice ancheta acțiunii teroriste au continuat pe toată durata procesului. Politizarea anchetei s-a accentuat din cauză că Stepan Demirgian și Aram Sarksian, fiul, respectiv fratele liderilor asasinați, conduceau opoziția parlamentară. Cauzele tîrîgîrii procesului de judecată pe parcursul a trei ani nu au fost doar alegerile prezidențiale și parlamentare desfășurate în acest an. Dificultăți au apărut și prin prisma faptului că Armenia și-a luase angajamentul în fața Consiliului European cu privire la abolirea pedepsei cu moartea. Opoziția a cerut o excepție în cazul grupului Hunanian, dar forul de la Strasbourg s-a pronunțat categoric împotriva și a acordat conducerii de la Erevan un răgaz de un an pentru a-i convinge pe legiuitori să renunțe la intenția de a-l trimite cu orice preț pe Hunanian în fața plutonului de execuție. În cele din urmă, la începutul toamnei parlamentul a ratificat punctul 6 al Convenției Europene asupra Drepturilor Omului, punct care prevede abolirea pedepsei capitale. Iar cu o lună în urmă deputații au adus un amendament la noul cod penal, prin care se dau garanții cu privire la faptul că, peste 20 de ani, în cazul lui Hunanian nu va fi aplicat articolul ce prevede eliberarea înainte de termen. În felul acesta se preia că fuseseră eliminate toate posibilitățile prin care teroriștii și-ar fi putut petrece ultimele zile din viață în libertate. Dar s-a vădit că subtilitățile legislației penale din Armenia exclud efectul retroactiv al legii în cazul în care aceasta prevede o pedeapsă și mai aspră. Acest lucru înseamnă că, în mod teoretic, nu este eșuat ca Nairi Hunanian să-și petreacă ultimii ani din viață în libertate.

PanARMENIAN.net

Nairi Hunanian

S-a încheiat procesul celei mai răsunătoare crime politice din istoria Armeniei. La 2 decembrie a fost pronunțat sentința în cazul persoanelor acuzate de comiterea atacului terorist din 27 octombrie 1999 din parlament. Cei cinci teroriști au fost condamnați la pedeapsa maximă. Închisoarea pe viață. Și amintim că celei mai grave crime politice din istoria Armeniei i-au căzut victime președintele Adunării Naționale, Karen Demirgian, primul ministru, Vazghen Sarksian, precum și încă un membru al guvernului alături de cinci deputați.

Procesul de judecată a durat trei ani. Nici ancheta și nici instanța nu au putut da un răspuns definitiv la întrebarea dacă teroriștii au acționat în mod independent sau dacă, totuși, în spatele lor s-a mai aflat cineva. Se pare că acțiunea penală distinctă deschisă

Schimb[rile din Georgia =i stabilitatea din regiunea caucazian[

Tocmai c[nd se p[rea c[situa'ia geo-strategic[la nivelul Caucazului a fost stabilit[pentru un orizont temporal destul de lung, evolu'ile din Georgia au demonstrat inc[o dat[fragilitatea statelor din regiune.

În Georgia s-a realizat a=a zisa „revolu'ie de catifea”, sau „revolu'ia trandafirilor” (dup[floarea-simbol purtat[de Saaka=vili în momentul întreruperii =edin'ei parlamentului din 22 noiembrie 2003) Cauzele declarate ale revolu'iei au fost nivelul de trai foarte sc[zut =i, în consecin[, nivelul record al corup'iei. „Familia” +evardnandze a fost acuzat[de ocuparea pozi'iilor cheie din stat =i astfel de încurajarea corup'iei, nereformarea statului =i a institu'iilor etc. Teoretic popula'ia a atins punctul critic al r[bd[rii =i supunerii. Rezultatul, o coalizare a for'elor politice din opozi'ie =i exercitarea de presiuni ale popula'iei pentru demisia pre=edintelui. Trebuie precizat c[demisia pre=edintelui a fost urmat[de cea a unor demnitari importan'i. Reprezentan'i ai noii puteri au declarat [ns[c[nu se vor realiza ac'iuni de purificare politic[dar vor fi acceptate =i (Incurajate) demisiile fo-tilor demnitari.

Prin revolu'ia de catifea Georgia a pierdut =i distrus un simbol. Numero=i s[nt anali-tii care consider[c[, dac[armenii au diaspora, iar azerii petrolul, georgienii îl au în schimb pe +evardnandze. Astfel, se pare

Pre=edintele interimar, doamna Nino Burdjanadze a f[cut apel at[la popula'ia local[(georgieni =i alte minorit[iv]i) c[=i la comunitatea interna'ional[s[coopereze pentru stabilizarea Georgiei.

Întruc[ ]t regiunea caucazian[constituie doar un segment dintr-un imens joc strategic, se pune în mod evident întrebarea cine este actorul interna'ional care a a c[=i t[igat cel mai mult din evolu'ile recente din Georgia?

De=i SUA =i al'i actori europeni au preg[tit =i sponsorizat evenimentele din Georgia, Rusia a reu=it o manevr[de maestru. Pentru cet[eanul pus în fa'a mondializ[rii, consumator de CNN =i BBC, ministrul rus de externe I. Ivanov (n[scut în Georgia!) a ap[urut ca salvatorul providen'ial. Mul'imea din fa'a parlamentului georgian l-a aclamat pe politicianul rus, de=i liderii na'ionali (Saaka=vili, Burdjanadze etc) foloseau în discursul lor politic, al[turi de sloganul „Georgia f[r] +evardnandze”, acuze la adresa inten'țiilor agresive ale Rusiei.

În ciuda schimb[rii pre=edintelui, nu se poate considera c[în Georgia s-a produs =i „reforma” clasei politice. În realitate actuala conducere georgian[este format[din politicieni forma'i de fostul pre=edinte, respectiv reune-te chiar fo=tii protej[i ai acestuia. De altfel, un diplomat rus chiar avertiza c[nu vor fi mari schimb[ri în politica Geor-

Maastricht (1-2 decembrie 2003) s-a exprimat sprijinul comunit[iv]i interna'ionale pentru stabilizarea intern[=i integritatea teritorial[a Georgiei. De=i se a=tepta ca Rusia s[fac[unele concesii, comportamentul oficialilor ru=i a demonstrat [ns[revenirea la o politic[intransigent[fa[de „vecin[tatea apropiat[“.

Pre=edintele ad-interim al Georgiei, prezent la summit-ul OSCE, a reafirmat dorin'a de a relua rela'ile de bun[vecin[tate cu Rusia, accentu[nd [nc[o dat[implicarea puternic[=i pozitiv[a Rusiei în demiterea lui +evardnandze. Pentru organizarea alegerilor din ianuarie 2004 au fost oferite fonduri destul de consistente, a=tept[riile fiind pe m[sur]. Un e=ec în organizarea democratic[a acestora ar avea efecte dezastuoase asupra Georgiei.

Al[turi de fragilitatea clasei politice, Georgia se confrunt[=i cu o situa'ie economic[aproape de faliment. Statul [nt]m-pin[greut[iv] at[ ]t în str[ngerea impozitelor, c[ ]t =i în respectarea obliga'țiilor sociale. În condi'ile restan'elor cronice la plata salariilor, soldelor =i pensiilor este facil[organizarea unor mi=c[ri de protest, chiar dac[institu'ile de securitate =i-au declarat loialitatea fa[de noua putere. Oficialii ru=i au declarat neutralitatea trupelor ruse din Georgia fa[de desf[urarea evenimentelor at[ta timp c[ ]t nu vor fi provoc[ri la adresa acestora.

Pe fondul retragerii investitorilor americani, ru=i domin[=i acest domeniu, chiar dac[s-au dat asigur[ri c[vor continua lucr[riile la conducta Baku-Tbilisi-Ceyhan. Urmare a acordurilor la nivel guvernamental ruso-georgiene, perfectate de +evardnandze, Gazprom =i UES de'în 50% din infrastructura energetic[a Georgiei (prin cump[raarea ac'iunilor de la firme americane), iar Lukoil (cu finan'are de stat) este implicat[în oleoductele =i gazoductele din regiune.

Alt factor de presiune rus[indirect[a supra statelor caucaziene este dependen'a unei p[r]v[însemnate a popula'iei locale de veniturile trimise din Rusia, respectiv acceptarea pe pia'a intern[a for'ei de munc[din Caucaz (de=i supu=i discrimin[rii). Acest aspect a fost accentuat de pre=edintele Putin în discursul critic prezentat dup[pelcarea lui +evardnandze. Din perspectiva Moscovei, demisia pre=edintelui nu a fost o surpriz[c[ci fosta guvernare a realizat gre=eli strategice, adic[nu a promovat o politic[de str[ns[cooperare cu Rusia ci a promovat alian'e „nefire-ti” în neconcordan[cu tradi'ile seculare ale bunelor rela'ii, „fr[ ]e-ti” ruso-georgiene.

Stabilitatea =i chiar existen'a Georgiei ca stat depind în mare m[sur] de comportamentul viitor al provinciilor secesioniste. Liderul Adjariet, contactat personal de ministrul de externe rus la întoarcerea din vizita de la Tbilisi, a declarat recent c[va boicota alegerile din 2004. De altfel, liderii provinciilor secesioniste au avut runde de negocieri la Moscova, fiind evident rolul acestora ca instrument al Rusiei în „marele joc” strategic din Caucazul de Sud. Mai mult, oficialii ru=i au declarat c[vor [ncepe discu'ii cu Georgia abia dup[alegerile din 2004, adic[, în limbaj decriptat, nu recunosc legitimitatea actualei puteri.

La nivel regional, liderii statelor vecine au manifestat at[ ]t ngrijorarea fa[de evolu'ile din Georgia dar =i dorin'a de a sprijini eforturile de stabilizare. În faza ini'ial[a revolu'iei, +evardnandze inten'iona s[organizeze un summit regional, at[ ]t Kocearian c[ ]t =i Ilham Aliev sus[in]nd ideea. Autorit[iv]ile din statele vecine au asigurat [ns[c[nu vor profita de situa'ia intern[dificil[din Georgia, respectiv c[nu vor folosi instrumentele de manevr[proprii.

F[r] doar =i poate c[vecinele Georgiei s[nt ele]nsele sub impactul unor negocieri secrete cu Rusia. Planul lui Kozak pentru R. Moldova, demiterea pre=edintelui georgian, reuniunile frecvente ruso-azere =i ruso-armene dovedesc un efort global al Ru-

siei pentru rec[ ]tigarea pozi'iilor strategice pierdute (mai ales pe fondul campaniei electorale ruse).

Pentru Armenia alegerile din ianuarie 2004 din Georgia s[nt foarte importante întruc[ ]t, în cazul victoriei unui lider georgian pro-rus, aceasta va beneficia de un nou cadru strategic, respectiv de o mai mare mar[ ] de manevr[=i se va estompa imaginea de stat dependent de Rusia.

(continuare în num[ ]rul viitor)

Julia ANTONIAN

Bibliografie selectiv[

- Central Asia and Caucasus, no 1 (19) 2003, Center for Social and Political Studies, Sweden
- Central Asia and Caucasus, no 2 (20) 2003, Center for Social and Political Studies, Sweden
- The state program of Euro-Atlantic Integration of Georgia, 2003
- NATO and security of Azerbaijan, de Nasib Nassibli, NATO-EAPC Research Fellowship Programme 2000-2002;
- EAPC and PfP Enhancements in promoting security-the Caucasian perspective, by Inga Paliani, NATO-EAPC Research Fellowship Programme 2000-2002;
- NATO-Russia-Central Asia. Challenges and opportunities, by Jamshid Gaziyeu, NATO-EAPC Research Fellowship Programme 2000-2002
- Euroatlantic community of democracies and Georgia, NATO-EAPC Research Fellowship Programme 1993-1994, fără autor specificat
- Jacob W.Kipp, Alexandr Dugin and the ideology of national revival: Geopolitics, Eurasianism and the Conservative Revolution, in European Security, vol 11, Autumn 2002, no 3;
- Elisabeth Sieca Kozlowski, Alexandre Toumarkine, Geopolitique de la mer Noire. Turquie et pays de l'ex URSS, ed Karthala, 2000
- Kenneth Weisbrode, Central Eurasia: prize or quicksand? Contending views of instability in Karabakh, Ferghana and Afganistan, the International Institute for Strategic Studies, Adelphy Paper 338, 2001
- Stephen Blank, US military engagement with Transcaucasia and Central Asia, Strategic Studies Institute, US Army War College, June 2000,
- Pavel Baev, Challenges and options in the Caucasus and Central Asia, Strategic Studies Institute, US Army War College, April 22, 1997
- Batu Kutelia, A new silk road strategy and the security of the Caucasus, in NATO Defense College, Monograph Series, no 10, 2001, edited by Dieter Ose, Laure Borgomano Loup,
- Francois Thual, La crise du Haute Karabakh. Une citadelle assiegee?, Institute de Relations Internationales et Strategiques, Presses Universitaires de France, 2002
- Pol De Witte, Fostering stability and security in the Southern Caucasus, web-edition NATO review, vol.47, no 1, Spring 1998,

c[, de=i oficial +evardnandze era prezentat ca simbol al m[ ]ndriei na'ionale =i explica'ie pentru importan'a care se acorda Georgiei pe plan interna'ional, la nivelul intern, fostul pre=edinte era într-o sc[ ]dere evident[de popularitate. Dac[revolu'ia nu ar fi accelerat istoria, pentru Georgia scenariul probabil era cel experimentat cu succes de Rusia (EI)n a „descoperit” successorul =i l-a preg[ ]tit în consecin[ ]. În declara'ile publice Shevardnadze l[sa s[ ] se înveleag[c[, dac[va fi cazul, el nu va insista pentru un nou mandat, dar c[actuala clas[politic[georgian[nu este inc[maturizat[.

R[ ]m]ne de elucidat [ns[de ce pre=edintele Shevardnadze nu a pre[ ]ntinat revolu'ia. Din perspectiva unei analize profesioniste trebuie precizat c[, totu=i, pre=edintele era un politician cu experien[, un adev[ ]rat om de stat. Statul georgian, în formula lui actual[se datoreaz[aproape exclusiv activ[ ]ii fostului pre=edinte. De altfel, s[nt suficiente vocile care consider[c[Georgia este un stat artificial.

Dup[declara'ile fostului pre=edinte, care a încercat s[ ] detensioneze situa'ia =i de a ceast[dat[ ] în stilul s[u] caracteristic (înfruntarea direct[a mul']imii), protestatarii erau invincibili, c[ci aveau în priviri hot[ ]r]rea de a merge p[ ]n[ ] la cap[ ]t. Fostul pre=edinte nu a explicat [ns[ce a produs disparea din ochii compatrio'ilor s[ ]i!

giei pentru c[noii lideri vor urma linia politic[ini'iat[de +evardnandze.

Dup[opinia politicianilor locali (azeri, armeni, georgieni, ru=i etc) =i a anali=tilor, cel mai „destabilizat” lider politic este tocmai simbolul politic al revolu'iei, Mi=a Saaka=vili. Fosta opozi'ie a ales [ns[ca acesta s[ ] fie candidatul unic la alegerile preziden'iale din 4 ianuarie 2004. Nino Burdjanadze, care provine dintr-o familie bine conectat[la re'ea economic[regional[(în cooperare chiar cu fostul pre=edinte), este considerat[ca fiind mai mult „vocea Rusiei” în compara'ie cu Saaka=vili. Mult prea impulsiv pentru a fi considerat un adev[ ]rat politician, Saaka=vili are avantajul =i al apartenen'ei la o familie cu bune conexiuni politice (unul dintre unchi este [nalt diplomat ONU, bine apreciat în SUA). În cazul în care va deveni pre=edinte, pentru stabilitatea Georgiei, se impune „[nconjurarea” lui cu o echip[puternic[de consilieri. Din noua echip[politic[, Zurab Jvania pare cel mai indicat pentru postul de pre=edinte, dar nu figureaz[printre cei 13 candida'i în cursa electoral[, fiind doar ministru de stat! Vorba lui Saaka=vili, „este destul[putere pentru to'i”!

Comunitatea interna'ional[a reac'ionat destul de rapid pentru sus[in]erea noii conduceri georgiene. La summit-ul OSCE de la

În ultimele decenii, mai agitat după evenimentele din decembrie 1989, s-a discutat deseori la obiect și în cunoștință de cauză, alături de tendinșos și sub presiunea judecărilor politice, eludând faptele istorice reale și ignorând documentele juridice din arhive, despre donațiile făcute Statului Român de diferiți proprietari de colecții de artă și clădirile în care se aflau ele.

Orice om de bun credință, care a frecventat legislația privitoare la donații, fie că acești chestiune civică și morală, de înaltă prețuire și valoare pentru cultura artistică din România a fost legiferat, după intrarea în vigoare a Constituției României din 1923. Regimul politic instaurat după al Doilea Război Mondial a reiterat legea din 1924 cu privire la donații inclusiv prevederile din Codul Civil. Investigațiile întreprinse în arhivele din anii 1946-1952 ale fostului Minister al Artelor, în continuare Comitetul pentru Artă (pînă la 1 octombrie 1953), oferind documentele originale, autentificate la tribunale, cu privire la donațiile unor colecții artistice particulare de valoare inestimabilă. În anii 1948-1949, Comisia de specialitate a Ministerului Artelor a preluat în patrimoniul Statului, cu inventare înregistrate la Tribunal, colecții și clădirile Muzeelor <Anastase Simu>, <Kalinderu>, <Toma Stelian>, <Theodor Aman> etc. donate Statului în deceniile anterioare, iar în toamna anului 1953 și anul următor 1954, departamentul Artelor, Muzeelor și Monumentelor istorice din noul Minister al Culturii a revizuit <Inventarele> de la toate instituțiile muzeale subordonate nemijlocit Ministerului și le-a confruntat cu obiectele expuse sau pstrate în depozite. Efectul acelor verificări a fost elaborarea unei decizii guvernamentale care stipula obligația tuturor instituțiilor culturale și persoanelor particulare de a restitui operele împrumutate muzeelor căroră ele aparțin de drept. Cercetarea a demonstrat că numai Muzeul de Artă R.P.R. a practicat <împrumuturile> zise <temporare>, iar controlul de specialitate a restabilit puterea legii în gestionarea patrimoniului artistic al României.

Între primele donații artistice, după al Doilea Război Mondial, figurează și Colecția de artă <K. H. Zambaccian>, din București.

Kricor H. Zambaccian s-a născut în Constanța, la 6 februarie 1889, iar studiile secundare le-a urmat în București. După ce termină Institutul Superior de Comerț din Anvers, călătorește prin Europa și este atras de artă. Vizitează numeroase muzee, iar, după aceea, devine unul dintre cei mai importanți colecționari de opere de artă. La București, stabilește relații strânse cu artiști plastici români, achiziționează opere de mare valoare, încet locuința lui devine un autentic muzeu de artă modernă românească și universală. Prietenii cu artiști, frecventarea cercurilor intelectuale universitare contribuie la afirmarea sa pe tărîmul criticii de artă. Astfel în 1943, publică lucrarea *Pagini de artă* (Ediția I), urmată de monografiile: *Grigorescu*, cu 14 planșe colorate și 94 reproduceri în alb și negru, Editura <Cartea Românească>, 1945; *G. Petra-cu*, Editura <Cartea Românească>, 1945; *N. Tonitza*, E.S.P.L.A., 1955; *Cornel Medrea*, 1957; *Corneliu Baba*, 1958.

Publică și o carte valoroasă pentru istoria artelor românești: *Însemnările unui amator de artă*, E.S.P.L.A., 1957, iar postum, în 1965, apare cartea *Pagini despre artă*.

În martie 1947, K. H. Zambaccian decide să doneze Statului Român imobilul în care locuia și întreaga colecție artistică, proprietatea sa personală, conform *Actului de Donație*, pe care-l reproducem mai jos. Deoarece din Act apare limpede starea clădirii și condițiile în care e donat Statului, este necesar să facem câteva observații asupra Inventarului colecției de artă. Inventarul din martie 1947 a suferit unele modificări ce apar în Inventarul Muzeului K. H. Zambaccian depus la Ministerul Artelor și Tribunalul Ilfov la 17 septembrie 1948 (Conform Arhivelor Naționale București, Fond Ministerul Artelor și Informațiilor, Dosar 459/1948, f. 210-236 - Pictură; f. 237-241 - Sculptură; f. 242 - Mobilier și altele). Tudor Arghezi elogia actul moral al lui Zambaccian de donație a Colecției și Casei în articolul *Muzeul Zambaccian*, din *Adevărul*, an 61, nr. 16798 din 26 februarie 1947.

La Inventarul prezentat Ministerului în 1948, K. H. Zambaccian face o <Obser-

Muzeul de Artă <K. H. Zambaccian>, proprietatea Statului Român

vațiune>: <În anul 1943, fostul Minister al Propagandei a organizat în Elveția o expoziție de pictură românească. Cu această ocazie, 5 dintre tablourile menționate în acest inventar au fost împrumutate pentru a fi expuse acolo. Tablourile au fost aduse în țară, dar nu ne-au fost încă redată. Acestea sînt următoarele: Pallady Theodor, *Natură moartă* - pînă la umbrela artistului (nr. inv. 102); Petra-cu Gh., *Natură moartă - mare flori*, cîrîi (nr. inv. 148); Petra-cu Gh., *Peisaj din St. Malo*, (nr. inv. 149); +irato Francisc, *Fetiță în bluză roșie*, (nr. inv. 181); Theodorescu Sion, *Vioara lui Zambaccian*, (nr. inv. 185).

Din această cauză, n-au fost trecute în inventar, toate datele necesare privitoare la aceste 5 tablouri.

Directorul Muzeului /ss/ <K. H. Zambaccian>

Conform prevederii din *Actul de Donație*, Zambaccian a completat colecția Muzeului și cu alte opere achiziționate de el, între care și un *Cap de copil*, bronz, nedat, de C. Brîncuși (Cf. *Dosarul Brîncuși*, 2001, p. 121).

K. H. Zambaccian a fost confruntat în vara anului 1948 cu o problemă dificilă: Membrii <Comisiei pentru organizarea muzeelor din R.P.R.> între care și acad. George Oprescu au elaborat planul de organizare a *Muzeului de Artă*, în fostul Palat Regal. Hotărîrea finală propusă guvernului prevedea preluarea <tablourilor mai importante din alte muzee, între care figura și *Colecția Zambaccian*

lecția Zambaccian> rămîne intangibilă în Muzeul cu același nume.

Sesiunea Academiei R.P.R. din 2 noiembrie 1948 îl alege pe Kricor H. Zambaccian membru corespondent. Cu toate acestea, criticul de artă și colecționarul, membru corespondent al Academiei, nu publică nici o lucrare în perioada 1948-1954. Nu-l cunoașteam, dar o dată cu apariția romanului *Bietul Ioanide* de G. Călinescu (decembrie 1953 și începutul anului următor 1954), numele lui Zambaccian devenise obiect al discuțiilor scriitorilor, funcționarilor din Ministerul Culturii și alte cercuri de cititori, pe marginea personalajului *Saferian Manigomian* din romanul călinescian. Cei care-l cunoscuseră personal pe K. H. Zambaccian susțineau că G. Călinescu îi face un portret literar ce corespunde aproape integral cu <modelul real>. Ba pentru Zaharia Stancu, Cicerone Theodorescu și Ioan Massoff și locuința-muzeu a colecționarului este descrisă <magistral> de Călinescu. Stancu remarcă aerul de subtil și acid ironic. Massoff amintea că romancierul a consemnat dificultățile la mers, pași cu mare încetinare a personalajului său, alias Zambaccian.

L-am cunoscut personal pe K. H. Zambaccian în luna aprilie 1954, la sediul Ministerului Culturii, actualul *Hotel Minerva*, de pe bulevardul, atunci, *Ana Ipătescu*. Convocasem, la propunerea lui Ionel Jianu, o consfătuire cu critici și istorici de artă, cu scopul de a realiza colecția <Maestrii artei românești>, la E.S.P.L.A., unde I. Jianu deținea postul de redactor al <Secției de artă>.

A venit K. H. Zambaccian. Într-adevăr mergea încet, era un bărbat bine legat, cu <față mîslinie>, arabă, complet rasă, nas arcuit, fin <*Bietul Ioanide*>, cu buza de jos supărător de prominentă. Mbrăcat în costum gri închis, cu cravată lată, puțin afectat >

Act de Donație

Subsemnatul Zambaccian H. Kricor, domiciliat în București, Strada Inginer Al. Davidescu Nr. 21 Bis, născut în Constanța, donez Statului Român reprezentat prin Ministerul Artelor, cu sediul în București, Strada Țirbei Vodă Nr. 39, operele de artă și mobilierul, selecționate din colecția mea și prevăzute în alăturatul inventar care face parte integrantă din acest Act și anume: 205 picturi, 38 sculpturi și 8 piese de mobilier, precum și nuda proprietate a imobilului, proprietatea mea, situat în Strada Ing. Al. Davidescu Nr. 21 Bis, din București, în care sînt adăpostite și expuse spre folosul public atît cele dăruite prin acest Act și enumerate mai sus, cît și restul colecției mele.

Acest imobil este cumpărat de mine cu Actul autentificat de Tribunalul Ilfov la Nr. 31544/943 și transmis la același Tribunal sub Nr. 12080/943, avînd întinderea și vecinătățile indicate în acel act, imobilul donat fiind liber de orice sarcini, ipotecă sau servitute.

Fac această donație drept omagiu către poporul român și în amintirea tatălui meu decedat Hagop K. Zambaccian, născut în Cezareia Capadociei în anul 1860 și stabilit în Constanța încă de pe vremea stăpînirii Dobrogei de către turci și care m-a crescut și instruit în limba și spiritul culturii românești și în dragostea pentru țara unde m-am născut.

Donațiunea imobilului se face în scopul de a rămîne și mai departe operele de artă dăruite prin acest Act, ca și cele ce le-a mai dăruit, în același loc în care au fost puse la dispoziția publicului, sub denumirea de <Colecția Zambaccian>, denumire ce urmează a fi pstrată.

Menționez că folosirea și pstrarea uzufructului imobilului de mai sus se face pentru mine, soția mea Araluis Zambaccian și mama mea Anita H. Zambaccian, care vor continua a locui în acest imobil în aceleași condițiuni ca și pînă acum, urmînd ca numai după decesul nostru Statul Român să intre în deplina proprietate a întregului imobil spre a-l folosi în întregime pentru adăpostirea colecției donate de mine în mod exclusiv.

Ministerul nu va putea îngădui nici o dizlocare a lucrărilor de artă donate și nici nu va avea dreptul să schimbe destinația de Muzeu a imobilului dăruit, indivizibil legat de colecția prin destinațiunea stabilită, în afară de vremelnice împrumuturi a citorva opere pentru Expoziții retrospective sau de propagandă organizate de Stat.

Prin pstrarea denumirii de <Colecția Zambaccian> voesc a mrturisi că simțirea și înalegerea artei universale și naționale însușite de mine pe acest pământ, în care m-am născut și instruit se întoarce înapoi către el spre a rodi prin darul meu recunosător.

Colecțiunea donată avînd nevoie de construirea unui etaj cu luminator special adecvat expunerii, Statul Român se obligă o dată cu declarațiunea de acceptare a prezentei donațiuni ca să construiască acest etaj în decurs de doi ani.

Pentru realizarea acestui scop, Ministerul Artelor va construi un nou etaj suprapus primului avînd următoarele încperi: O mare sală de expoziție, 15/6,60 metri luminată printr-un luminator;

2 săli mici de 5,60/4,50 metri.

O scară de beton mbrăcată în lemn de stejar va lega primul etaj de etajul nou construit.

Lucrările de finisaj și instalație vor fi făcute în stilul și materialul construcției existente spre o bună funcționare a Muzeului.

Lucrarea de construcție a etajului ce se adaugă va fi executată conform schișelor de plan alăturate, care face parte integrantă din prezentul Act.

Totalul volumului de construcție a noului etaj este cca. 730 (=aptesutetreizeci) metri cubi în lîimea minimală a încperilor etajului respectiv va fi de 3,60 metri.

La moartea persoanelor arătate mai sus, Statul Român prin Ministerul Artelor va fi de drept pus în posesia averii specificat mai sus, fără nici o altă formalitate judiciară.

Pînă la decesul sau retragerea făcută prin declarație scrisă, colecția donată, adică Muzeul, va fi administrat de către subsemnatul.

Ministerul va asigura paza muzeului și personalul necesar funcționării Muzeului pe propria sa cheltuială.

După decesul sau retragerea mea, făcută în forma prevăzută, Muzeul va fi administrat de o eforie alcătuită dintr-un reprezentant de specialitate al Ministerului Artelor, dintr-un reprezentant al Academiei Române și un reprezentant al Fundațiilor Culturale Regale, un pictor desemnat de Sindicatul Artelor Frumoase, un critic de artă desemnat de Asociația Generală a Criticilor din România, precum și doi reprezentanți ai familiei mele în ordinea rudeniei.

Făcut în trei exemplare, dintre care unul pentru Tribunal și două pentru subsemnatul.

Donator,

/ss/ K. H. Zambaccian

Pe aceeași pagină apare caligrafiat cu cerneală neagră <Redactor și martor pentru identitate, însemnătură indescifrabilă, Avocat, Str. Lăzreanu Nr. 27 A>.

Actul de donație a fost transcris de <Grefa Tribunalului Ilfov>, Secția Notariat Nr. 4967 din 4 martie 1947, apoi înregistrat cu Nr. 12548 și altă înregistrare cu Nr. 6596/947, semnează Notar public indescifrabil.

➤ =i protocolar a dat m[na] n[ti] cu acad. G. Opreșcu, apoi cu I. Jianu, E. Schileru =i ceial[ă]i cunoscu[ți]. Ionel Jianu m-a prezentat, am sim[il]it o m[na] [<grece> =i au început discu[și]ile cu privire la amintita colec[ți]e. Ca =i acum, esen[țial]ul erau banii. C[un]d s-a trecut la fixarea subiectelor pentru fiecare specialist, angajamentul personal, spunea Ionel Jianu, Zambaccian a spus c[ă] vrea s[ă] scrie micromonografiile despre N. Tonitza, Corneliu Baba =i Corneliu Medrea. La plecare, K. H. Zambaccian a cerut s[ă] fixeze o zi, de preferabil dup[ă] amiază, ca s[ă] prezinte Ministerului situa[ți]a concretă [n] care se află Muzeul, pe care-l conduce.

Peste c[âte]va zile zile m-a invitat la Muzeu. Directorul ne-a prezentat <noul etaj suprapus> [n] curs de finisare, dar lucr[ile] fuseser[ă] stopate din pricina lipsei fondurilor necesare. Direc[ți]a de Arhitectură =i Construc[ți]i din Minister a elaborat un deviz cu sumele necesare terminării lucr[ă]rilor la Muzeul Zambaccian. Apoi am redactat un memoriu adresat Consiliului de Mini[tri], [n] care ceream suplimentarea fondurilor pentru investi[ți]i =i repara[ți]i ale Ministerului Culturii, pe ultimele patru luni din anul 1954, pentru Muzeul Zambaccian =i Vila <Lumini=> din Sinaia, donat[ă] Statului de George Eșescu. Pre=edintele Consiliului de Mini[tri], Gheorghiu Dej, a aprobat cererea noastră, iar ministrul de Finan[țe], Dumitru Petrescu, a virat banii [n] septembrie 1954, [n]c[ă]t lucr[ile] de la Muzeul Zambaccian =i Vila <Lumini=> s-au [n]cheiat [n] condi[ți]i bune, spre sf[âr]șitul anului.

La începutul lui decembrie 1954, K. H. Zambaccian a sosit la Ministerul Culturii =i mi-a adus dou[ă] dintre lucr[ile] sale, cu dedica[ți]i: Grigorescu (1945) – Tovar[ă]șului Ministrului [u]gui omagiu =i pre[lu]ire, Zambaccian, 1954 =i G. Petra-cu (1945) – <Tovar[ă]șului Ministrului [u]gui, cu cele mai devotate sentimente tov[ă]r[ă]șești, această modestă contribu[ți]e la cunoașterea unui mare artist rom[ân], Zambaccian, 1954>.

Dup[ă] aceea, K. H. Zambaccian a f[ă]cut parte dintre oamenii de cultură [n] apropiat[ă], adesea cer[un]du-i sfatul [n] chestiuni de artă, de organizare a Muzeelor de Artă [n] diferite centre culturale ale Rom[â]niei, [n]t[â]lnindu-l la vernisajul unor Expozi[ți]i colective, ori personale, la consf[ă]țuiri. [n]tre timp, edilii Capitalei au decis ca strada s[ă] se numească: Strada <Muzeul Zambaccian>.

Spre deosebire de <replika> literar[ă] <Saferian Manigomian>, <^ capabil numai de specula[ți]e comercială, nu =i de specula[ți]e filosofică =i sociologică^>, K. H. Zambaccian, criticul de artă =i donatorul [n] anul 1947 s-a remarcat prin generozitate, participa[ți]e la [n]f[ă]ptuirea unor acte de cultură de interes general, iar din veniturile personale a continuat s[ă] cumpere opere de artă =i s[ă] le includă, ca dona[ți]e Statului, [n] inventarul Muzeului, al c[ă]ruia director era. Avea o memorie extraordinară, =tia unde se află cutare tablou ori desen de Grigorescu, Luchian sau Tonitza, st[ă]ruia cu d[ă]ruire pe [n]gă autorit[ă]țile de stat s[ă] achizi[ți]oneze pentru muzeu picturi, sculpturi, desene, covoare, tapiserii oferite de diferite persoane particulare.

La sf[âr]șitul anului 1955, a depus la <Comisia +tiin[țifică] a Muzeelor, Monu-

mentelor Istorice =i Artistice> un memoriu [n] care solicita ca Muzeul <Zambaccian> s[ă] fie inclus pe lista <Monumentelor Istorice>, [n] conformitate cu Hot[ăr]rea Consiliului de Mini[tri], Nr. 661 din 22 aprilie 1955, cu privire la <ps[tr]area =i folosirea monumentelor de cultură>.

Dup[ă] dezbateri prelungite, membrii Comisiei au respins solicitarea lui Zambaccian, motiv[un]d c[ă] imobilul, [n] care se află colec[ți]a de artă este o cl[ă]dire modernă de cur[un]d terminat[ă], =i nu are <atribu[ți]ile unui monument istoric>, iar prin Dona[ți]a f[ă]cută de proprietar, at[ă]t cl[ă]direa c[ă]t =i colec[ți]a de artă constituie valori perene ale patrimoniului național.

Deoarece K. H. Zambaccian a evocat aprobarea dată de Comisia d[ă]nei Cecilia Cu[ș]escu Storck ca averea sa =i a fiicelor ei, Gabriela =i Cecilia Botez, de pe Str. V. Alecsandri nr. 16, donat[ă] Statului [n] 1951, s[ă] fie [n]scris[ă] =i [n] Catalogul Monumentelor Istorice, arhitec[t]ii +tefan Bal-, Grigore Ionescu =i G. M. Cantacuzino i-au explicat interlocutorului c[ă] imobilul construit de Frederic Storck pe str. V. Alecsandri nr. 16 are valoare istorică [n] arhitectura cl[ă]dirii =i anexele ei. A=a se explică includerea imobilului [n] categoria <Monumentelor Istorice>, sub denumirea: <Casa Frederic =i Cecilia Storck (cuprinz[un]d «Colec[ți]a Fr. =i C. Storck» – Cf. Academia R.P.R., Comisia +tiin[țifică] a Muzeelor, Monumentelor Istorice =i Artistice, Lista Monumentelor de Cultură de pe teritoriul R.P.R., Editura Academiei, martie 1956, pozi[ți]a 4).

K. H. Zambaccian a acceptat explica[ți]ile membrilor <Comisiei +tiin[țifice^>. Criticul de artă, membru corespondent al Academiei s-a stins din via[ă] la 19 septembrie 1962, numele s[ă]u fiind consacrat de c[ă]r[ile] publicate, c[ă]t =i de Muzeul <situat pe strada ce-i poartă numele – Muzeul de Artă <K. H. Zambaccian>, de pe strada <Muzeul Zambaccian>.

Dup[ă] anul 1970, regimul Nicolae Ceaușescu, probabil [n] urma ini[ți]ativelor ambivoase =i necugetate ale unor mini[tri] =i consilieri, decide [n]fiin[ț]area a=a-zisului <Muzeu al Colec[ți]ilor> [n]tr-o cl[ă]dire improprie de pe Calea Victoriei. Muzeul <Zambaccian> este pur =i simplu desfiin[ț]at, colec[ți]a de artă dusă [n] cl[ă]direa de pe Calea Victoriei, iar imobilul nr. 21, de pe strada cunoscută, este preluat de Ministerul Afacerilor Externe, care i-a dat altă [n]trebuin[ț]are, [n]c[ă] [n]du-se flagrant prevederile Actului de Dona[ți]e, convenit de proprietarul K. H. Zambaccian =i reprezentan[ți]i legali ai Statului Rom[ân].

Afl[un]d de acest abuz, [n] calitate de fost gestionar [n] anii 1953-1955 =i a Muzeului de Artă <Zambaccian>, am depus, la cabinetul lui N. Ceaușescu, un protest explic[un]d, pe baza documentelor din arhive, ilegalitatea desfiin[ț]ării Muzeului <Zambaccian>. N-am primit nici un r[ă]spuns.

[n]l[ă]turarea abuzului comis de regimul Ceaușescu a venit dup[ă] decembrie 1989, c[un]d s-a restabilit legalitatea, astfel c[ă] nimeni nu are dreptul s[ă] ignore, ori s[ă] [n]calce prevederile explicite cuprinse [n] Actul de Dona[ți]e semnat de K. H. Zambaccian =i autentificat la Tribunal.

Există [n]să o chestiune importantă ce trebuie luat[ă] obligatoriu [n] seamă de direc[ți]ile de specialitate din Ministerul Culturii =i Cultelor, c[ă]t =i de membrii Comisiei Monumentelor Istorice =i Artistice, anume verificarea prin confruntare a Inventarului operelor artistice =i alte obiecte patrimoniale aflate [n] localul Muzeului de Artă <Zambaccian> [n] prezent, cu Inventarul <Colec[ți]ei de artă <Zambaccian> din anii 1948/1949 =i 1954/1955. Lucrarea de stat, perfect legală =i necesară, efectuată [n] totală transparen[ț]ă, va risipi felurite suspiciuni =i va consemna cu luciditate situa[ți]a la începutul mileniului trei, a uneia dintre cele mai importante dona[ți]i f[ă]cute Statului Rom[ân], de un intelectual de etnie armeană <creșcut =i instruit [n] limba =i spiritul culturii rom[âne] =i ne-ți =i [n] dragoste pentru țara unde m-am n[ă]scut> – cum m[ă]rturisete [n]su= i donatorul K. H. Zambaccian.

Istoria <Muzeului Armean> din Gherla

Datorit[ă] c[ă]torva oameni cu dragoste f[ă]c[un]t de cultura armeană, [n] ora=ul Gherla s-a produs un miracol, la început de sec. XX. Primul <Muzeu Armean> public =i independent din lume. [n]nceputul mi=c[ă]rii culturale =i +tiin[țifice] armenice din Gherla, datează [n] din a doua jum[ăt]ate a sec. XIX. Baronul Karatsoy Guido de Beodra (1817-1885), (Beodra, azi Novo Milosevo din Serbia-Muntenegru), era legat suflete=te de vechiul Armenopolis, dovadă fiind coresponden[ța] lui cu Prim[ă]ria ora=ului Gherla. El dep[un]gea faptul c[ă] pu[te]ne familiei =i cunoștea descenden[ța] iar manuscrisele vechi erau [m]pr[ă]=tiate. A [n]curajat p[ă]strarea tradi[ți]ilor armenice =i scrierea unei istorii a armenilor de c[ă]tre preotul c[ă]rturar Lucacs Cristof.

Erudi[ți]i profesori Gabrus Zahar =i Szongott Kristoff au fost printre primii colecționari care s-au ocupat de str[un]gerea patrimoniului cultural armean. Dr. Covrig Gergely =i colegii lui s-au ocupat de descrierea patrimoniului bisericesc =i laic. [n] 1895, Merza Gyula, [n] seria de articole ap[ă]rute [n] revista Armenia, evocă ideea unui muzeu armean. Cu ocazia inaugurării muzeului <Ardelean> de la Cluj [n] anul 1900, Merza Gyula a organizat o cameră armenescă. [n] anul 1904 Herman Antyal =i vicarul episcopal armeano-catolic, Barany Lucacs, au adus la Cluj, la muzeul <Asocia[ți]ei Ardelene>, vechile broderii ale bisericii, trezind interesul publicului clujean pentru cultura armeană. [n] anul 1904 apare la Gherla cartea lui Szongott Kristoff cu titlul <Etnografia armenilor din Ungaria>. [n] acela=și timp dr. Herman Antal ini[ți]iază <Asocia[ți]a Muzeului Armean>, de fapt piatra de temelie a <Muzeului Armean>. La 23 oct. 1904 a fost prima [n]trunire oficială unde dr. Herman Antal a dezvoltat ideea muzeului. Tot atunci s-a ales =i o comisie de organizare. Primul obiect donat a fost un trusou de botez, de c[ă]tre dr. Maly. Comisia de organizare s-a ocupat de str[un]gerea dona[ți]ilor b[ă]nești =i de obiecte, dar =i de aplanarea atacurilor din presa vremii, ale celor care se opuneau ideii de Muzeu Armean. Dona[ți]ile nu [n]t[ă]rzie s[ă] apar[ă]. Mesko Miklos donează [n] trusou de fumat foarte veche, iar [n]v[ă]l[ă]toarea Szongott Jozefa donează [n] rochia de mireasă veche de peste 200 de ani. Miskgian Janos oferă un codex miniat din 1305 (probabil cel de la Famagusta), Kaptan Marton donează fotografii vechi. Szongott Kristoff donează [n]treaga colec[ți]e personală de manuscrise =i c[ă]r[ile] [m]preun[ă] cu mobilierul [n] care erau p[ă]strate. Toate au fost duse [n] cl[ă]direa nouă [n]fiin[ț]atului Muzeu Armean. Sosesc dona[ți]i =i de la Budapesta. Lumea a [n]nceput s[ă] devină curioasă [n] la auzul dona[ți]ilor care erau f[ă]cute public. Dr. Herman [n]cepe s[ă] colinde zonele locuite de armeni. Se organizează spectacole, se tip[ă]resc articole, iar rezultatele nu [n]t[ă]rzie s[ă] apar[ă], deoarece revistele de specialitate ale vremii, privesc pozitiv noua mi=căre culturală armeană.

Revista Armenia publică periodic p[ă]rerii despre muzeu, poezie =i proză [n] ajung[un]d la 250 de pagini. Episcopul armeano-catolic Gorog Joachim trimite 8 obiecte bisericești de mare valoare.

La data de 19 februarie, [n] sala mare a prim[ă]riei, a avut loc =edin[ă] de constituire a <Asocia[ți]ei Muzeului Armean> prezidat[ă] de notabilit[ă]le ora=ului Gherla. Au fost prezente 200 de persoane. Deschiderea =edin[ă]ei s-a rostit [n] limba armeană de c[ă]tre profesorul Miskgian, de la Universitatea Pontificală. S-au primit scrisori de adeviziune din toate col[ă]urile Europei. Dup[ă] citirea scrisorilor s-a ales comitetul de conducere =i directorul muzeului [n] persoana profesorului Szongott Kristoff.

[n] anul 1905, prof. Dr. Herman trimite [n] Alger, la Congresul Internațional de Orientalistic [n] lucrare consacrată Muzeului Armean care a fost foarte apreciată. Membrii asocia[ți]ei erau foarte con=tiin[țioși =i activi. Persoanele care la [n]nceput au fost [m]potrivă muzeului, [n]ncep s[ă] =i schimbe p[ă]rerea, ar[ă]t[un]d interes pentru cultura armeană. Tot mai multe dona[ți]i [n] bani =i obiecte sosesc la proasp[ă]tul muzeu. Cl[ă]direa unde s-a deschis muzeul a fost gimnaziul armeano-catolic, fosta casă Laszlofi. Tot [n] anul 1905, dr. Herman Antal trimite la Salzburg o nouă lucrare, la Congresul Asocia[ți]ilor de Antropologie care se bucură de un real interes. [n] octombrie 1905 se ini[ți]iază s[ă] p[ă]turi la marginea ora=ului Gherla. Se descoperă antic[ă]ități valoroase, care [m]bog[ă]lesc colec[ți]ile muzeului. [n]tre timp sosește mobilierul comandat, vitrine spa[ț]ioase de sticlă. Muzeul a achizi[ți]onat =i primit dona[ți]i diversificate fiind nevoie de mobilier corespunzător. Organizarea muzeală era [n] sec[un]dă distincte. Bibliotecă, arhivă, istorie, etnografie =i artă. Custozii sec[un]dărilor [n]tocmeau fi=de de eviden[ț]ă [n]tru obiectele donate sau achizi[ți]onate, cu descrierea lor, locul de provenien[ț]ă, stare de conservare, fiind depozitate =i expuse pe categorii. [n] 1906, pe data de 24 ianuarie, diminea[ă], [n]cetează s[ă] mai bată inima marelui iubitor de cultură armeană, Szongott Kristoff, directorul Muzeului Armean nu mai apucă s[ă] =i vadă [n]implinit.

[n] luna martie apar [n] revista Armenia, <Caietele lui Szongott>. Ziua deschiderii oficiale a muzeului a fost fixat[ă] pe data de 16 iunie, iar [n]c[ă]perea care adăpostea biblioteca a primit denumirea de sala <Szongott>, [n] memoria lui. Revista Armenia anun[ț]ă finalizarea <Statutului Muzeului Armean>, regulile de bază pentru func[ți]onarea lui. Este descris numele asocia[ți]ei, re=edin[ă], limba oficială, =tampila =i simbolul ei.

Scopul asocia[ți]ei era achizi[ți]onarea, colec[ți]onarea pieselor cu caracter armean din țară =i str[un]gerea, expunerea acestora [n]tr-un muzeu autonom =i public, p[ă]strarea tradi[ți]ilor =i spiritului armenesc, r[ă]sp[un]darea culturii printre armenii din țară =i str[un]gerea. Colec[ți]onarea c[ă]r[ilor], manuscriselor, h[ă]r[ă]rilor [n] original sau copie. Colec[ți]ile Muzeului Armean reprezintă proprietatea bisericii armeano-catolice din Gherla, iar revista devine publica[ți]a oficială a <Asocia[ți]ei Muzeului Armean>. [n] cazul [n]c[ă]t[ă]rii activității, toate bunurile asocia[ți]ei =i muzeului r[ă]m[ă]n [n] posesia bisericii armeano-catolice din Gherla.

Muzeul a func[ți]onat cu [n]treruperi, cauza fiind Primul Război Mondial, c[un]d piesele au fost puse la adăpost. Dup[ă] război a fost reorganizat muzeul =i spiritul vechiului Armenopolis a continuat s[ă] existe. Pe drept N. Iorga numea ora=ul Gherla <a cincea Armenie>. Un nou război mondial apare iar [n] anul 1944, la ordinul Ministerului Culturii Maghiar, obiectele s[un]t evacuate [n] Ungaria, unde s[un]t depozitate la o m[ă]n[ă]stire. Ce nu au putut lua trupele sovietice au luat comuni=ții mai târziu. La cererea guvernului comunist rom[ân], [n] anul 1952, piesele au fost repatriate. S-a [n]tocmit o listă am[un]un[ț]it de inventar la Budapesta, de c[ă]tre specialiști maghiari care au f[ă]cut =i o evaluare a pieselor. Din partea guvernului rom[ân] a fost prezent Sunioc Lauren[ț]iu. Piesele au fost trimise la București. De aici au sosit la Gherla unde s-a f[ă]cut o nouă listă de inventar sumar. Manuscrisele valoroase =i c[ă]r[ile] au fost aduse la Cluj =i predate Arhivelor Naționale. Celelalte piese [m]preun[ă] cu inventarul care nu a fost evacuate au stat la baza noului Muzeu Or[ă]nesc din Gherla. Aproape toate piesele armenice au z[ă]cut uitate [n] depozitele muzeului ani buni. Dup[ă] 1990 am avut acces la comorile inestimabile ale culturii armenice. Cu greu am reușit s[ă] facem rost de copia inventarelor din Ungaria, datorită =i mul[ț]umit[ă] comunității armenice din Budapesta. Compar[un]d inventarul din Ungaria cu piesele =iute de noi ca existente [n] muzeul din Gherla, am constatat lipsuri. Multe poziții nu se mai reg[ă]sesc. Cu greu s-a reușit organizarea unei expozi[ți]i la Cluj =i Gherla cu piesele fostului Muzeu Armean. A fost o bucurie dar =i o tristețe.

Dorin[ța] comunității armenice din Gherla e ca s[ă] =i refacă muzeul. Pentru acesta e nevoie de vechiul sediu al muzeului =i de obiecte. P[ă]nă [n] ziua de azi nici o guvernare post decembristă nu a emis o lege prin care bunurile mobile furate de la comunități s[ă] fie restituite. Parc[ă] toți au fost de acord cu aceste jafuri din perioada comunistă. Noi dorim =i vom lupta pentru refacerea acestui muzeu, a=a cum a fost g[ă]ndit de oamenii de cultură armeni de la [n]nceput de secol XX. El este mo=tenirea noastră culturală =i totodată m[ă]ndria c[ă] primul muzeu autonom =i public armean din lume, s[ă] fi fost la Gherla, vechiul Armenopolis.

Chamfort spunea că zia în care nu ai rîs, ai trîit-o degeaba. Rîsul e o latură a inteligenței și a vigurii lucrului observat și cunoscut din vechime. Tîiul sîi arta de al folosii cu pricepere a fîcut ca puîni sîi fie cei care s-au încumetat sîi mînuiasc. Iar alîii l-au evitat din teamă (<mai bine sîi pierd o vorbă de duh, decît un prieten> – Vergiliu). În literatura armeană, deși nu puîni au cochetat cu humorul, sarcasmul și ironia, nu mulți au fost cei care s-au dedicat în totalitate acestui domeniu dificil. Dintre aceștia se ridică impunătoare figura marelui scriitor, prozator, publicist, comediograf și memorialist care a fost Hagop Baronian (1843-1891). El, împreună cu Ervand Odian (1869-1926) și Arpiar Arpiarian (1851-1908), formează triumful de aur al umorului armean din secolul XIX, și al cărui vîrf de lance este fîrît Hagop Baronian.

Umorul în literatura armeană nu este un fenomen de aport, el vine din vechi tradiții ale creației spontane populare și se regăsește sporadic chiar și în vechile cronică (v. Pavstos Biuzand, sec. V, snoava cu episcopul și țîharul). Multe din vechile proverbe sînt turnate în registru comic (ex. <nu are casă și nu caută ușa>, „și mîncarea de dovleac e bună, dar capul de dovleac la ce e bun?” etc.). Gluma nu este străină nici în unele fabule medievale (Aigheki, Go., sec. XIII) sau ghicitori (+norali, sec. XI-XII, =a.). Multe snoave și povești populare cultivă umorul, în această privință poporul armean nu face vreo excepție. Excepțional sîi ni se pare că un popor care a rezistat cîteva secole sub o cruntă ocupație fiind spoliat și lipsit de cele mai elementare drepturi sîi mai fie capabil să apeleze la umor. Dar se vede treaba că fîcutul <hazului de necaz> este un dat universal al omului încrezător în puterile sale de a lupta pentru un viitor al său. <Pu-cîrie în Turcia?...> – exclamă Baronian, și adaugă – pu-cîrie în pu-cîrie!...>.

Hagop Baronian s-a născut la Adrianopol, la 18 noiembrie 1843, într-o familie modestă iar studiile inițiale și le face la școala locală <Arăgunean>. Studiază limbile străine și ajunge să stăpînească turca, franceza, italiana, greaca. La 25 ani vine la Constantinopol unde îl întâlnește pe cunoscutul publicist Harutiun Sîvagian care scoate publicația <Meghu> (Albina). Baronian va lucra la redacția publicației mulți ani, iar după moartea lui Sîvagian va continua el munca redacțională. Dar, imprimînd o linie prea radicală are de înfruntat nemulțumirile <stîlpilor naționaliști> (comunități: <azkayn djodjer>) dar și a cenzurii oficiale. „Meghu” după mai multe suspendări, încetează să apară și Baronian va scoate o revistă eminentă satirică; <Tatron> (Teatru). Aici și va publica multe din scrierile sale care vor apărea în foileton iar apoi, fiind cerute de publicul cititor, și în volum. Nu va renunța niciodată la radicalismul său ceea ce va duce la suspendarea <Tatron>-ului. O vreme e silît să publice scrierile la alte reviste, dar mai ales în paginile publicației <Por> (Eseu). Totuși în 1884 scoate din nou o revistă proprie cu titlul „Hika” (numele vine de la titlul unei cântări populare de înțelepciune rîspîndită în orient; în țîrile române a circulat sub denumirea: <întîrile înțeleptului Arghirie>). Și aici reușește să publice o vreme o serie de lucrări ale sale. Ele reflectă cu atîtă fidelitate epoca sa, încît constituie o frescă plină de pitoresc a unei societăți care nu a beneficiat, pînă în prezent, de un studiu istoric amănunțit, încît scrierile lui Hagop Baronian pot servi ca bază de plecare a unor lucrări de psiho-sociologie și analiză a fenomenului <bolsahayutiu>.

De la începutul carierei sale îl atrage teatrul. Astfel la vîrstă de 25 de ani scrie piesa <Dentistul Oriental (Adamnabuij Arevelean)>, care s-a jucat ani îndelungași în mai toate comunitățile armenice printre care și în București, Constanța etc. Piesa are cinci acte și este <ergaham> (musical), o noutate pe vremea aceea. Este interesant de menționat că, în cuprinsul piesei autorul face referire la o carte intitulată <Arta longevității>. Or această lucrare, cu titlul său original <întîrile pentru o viață sănătoasă, lungă și fîrîtă> a fost publicată la Suceava în anul 1850, avînd ca autor pe medicul Andreias

R~SUL, LA ARMENI

HAGOP BARONIAN 160

Popovici (1809-1858) menționat de A. Bogdan-Cîu în dicționarul său la pag. 286.

Notele satirice scurte, pe care le înserază Baronian în paginile periodicelor scoate apoi în volum sub titlul <Agenda hoshos-ului> (poreclă dată armenilor din Bolis). Periodic publicat portrete de un sarcasm ucigător și cu o virulență satirică remarcabilă ale unor <stîlpi> care se erijau să conducă destinele nației armenice. Le va publica în volum în 1878. Genul prozei de largă respirație nu-l sperie, și în 1880, apare poate cea mai populară și citită carte umoristică din literatura armeană: <Multe stimate ceretori>. Aici, sub pretextul că l-

După o alegere de schițe umoristice (<Dzidzagh>) publică o altă satiră la adresa <bolsahay>-lor, dar și a locuitorilor metropolei în general, în volumul intitulat <O plimbare prin cartierele Bolisului>. Aici pana umoristică a lui Baronian capătă accente mai acide trecînd la satiră și critică. Nu mai este ales un personaj ca în satirile largi sociale. El continuă programul său umoristic în volumele intitulate sugestiv <Oracolul lui Khicar>, iar apoi (1877-1878) în <Gîsmîtner (Ciupitură)>.

În anul 1886, apare volumul <Neajunsurile politice>. Sub pretextul de a ironiza o societate minată de nesinceritate și con-

schemă ca în piesa caragialiană <O noapte furtunoasă> deoarece Nea Bagdasar are și el toată încrederea în Chipar (un fel de Chiariac) care se vine cu Anuș, soția lui Bagdasar. Referința la I.L. Caragiale (1852-1912) nu este gratuită, aceștia doi mari scriitori au fost practic contemporani, și deși nu s-au cunoscut au abordat teme asemănătoare, probabil deoarece și moravurile erau pe undeva în linii mari, asemănătoare. Ambii au scris comedii, proze scurte satirice, publicistice etc. ambii reprezintă pentru poporul său o stea de primă mîrie a umorului și a comediografiei naționale. Ar fi chiar interesant ca specialiștii să întreprindă un studiu comparat al celor doi mari scriitori în vederea seamă de fapt că ambii au operat vast și aparțin aceleiași perioade istorice.

Revenind la Baronian trebuie subliniat că în multe pagini incisivitatea sa atinge valori remarcabile, mai ales în atacurile sale directe din <Azkayin Djodjer>, deoarece, de data asta, personajele sînt chiar reale și contemporane cu scriitorul. Arjele satirice pe care le face fiecărui în portretele sale, alcătuite după același tipic: (descrierea plină de haz a momentului națurii, precocitatea copilului, apoi relatarea satirică a activității plină de gafe, fie de ticloși, dar invariabil marcată de o imensă ridicolă infatuare, zăgăvirea tarelor personajului și a pagubelor ce le-a produs interesului național, iar în încheiere i se face un portret verbal – robot care în fapt este o caricatură nimicitoare) sînt de un umor irezistibil, dar în același timp ating corzile grave ale unei critici sociale virulente. Așa sînt ridiculizați fîrîi menajamente, pe rînd, redactori, episcopi, epitropi, profesori, poeți, negustori, membrii consiliilor eparhiale, actori, scriitori, publiciști, etc. În total peste treizeci de personaje. Unii dintre ei, lipsiți de o valoare reală, ar fi dispărut în uitare, dacă nu era până marelui satiric care i-a introdus în acest insectar muzeal.

Dar Baronian abordează și satira politică, iar evenimentele nu erau deloc străine deosebite se desfășurau războiul ruso-turc din 1877. În volumul <Gîsmîtner> el sub forma umorului de fapt dă o lucidă explicație și relatează a laturii reale a evenimentelor. <Sîi fie într-un ceas bun... după obiceiul vechi, războiului și va urma pacea, iar pîcii și va urma războiul> scrie el comentînd tratativele, și adaugă: <iar dacă diplomația are și o latură frumoasă apoi acela este limbajul. Diplomația spune cu politețe: voi rectifica puîntel granița... sînt foarte strămtorată... voi extinde granița... granița, granița și iar granița>. Baronian nu acordă nici o încredere Congresului de la Berlin (1878) care era menit să anuleze pacea de la San Stefano.

În <Agenda Hoshos-ului> critica lui Baronian devine directă. El atacă mentalitățile negative, viciul, vorbăria goală și sfârșitoare, domnia intereselor personale de dragul că rora sînt ignorate cele naționale. Aici el a scris acel celebru adagio: <Sîi plîngi pe marginea defectelor, este defectul cel mai mare. A vîrșă lacrimi pe seama nenorocirii dovedește că nu avem sînge de vîrsat>. El percepe rîsul ca o armă în sensul dat de cei vechi: <ridende castigat mores>. Pe de altă parte scriitorul este conștient că această stare deplorabilă și are rădăcinile în sîi administrația superioară coruptă. El notează cu sarcasm: <în Turcia să faci ceva este imposibil... deoarece în Turcia totul este posibil>.

Baronian a intrat și în arena criticii literare și nu sînt puține paginile în care el și expune crezul său literar care se opunea stilurilor confuze, emfatică și lipsite de un conținut real.

Aplecarea lui spre ridiculizarea unor mentalități general umane face ca și proza și dramaturgia lui Hagop Baronian să fie perenă și chiar actuală. Nu putem să pretindem că am luat cunoștință de literatura armeană a secolului XIX, fîrîi a parcurge, o dată cu alți mari maeștri ai condeiului, paginile nemuritoare a lui Hagop Baronian.

Arpiar SAHAGHIAN

AFORISMELE LUI HAGOP BARONIAN

- ❖ **Acela care nu agreează defectele persoanei iubite nu poate spune că este cu adevărat îndrăgostit.**
- ❖ **Admirabilă este un simț pe care omul îl are mai cu seamă când se privește în oglindă.**
- ❖ **Bolnavul este un om care începe să cunoască prețul sănătății.**
- ❖ **Calomnia este avidă de dovezi.**
- ❖ **Cea dintîi dovadă a unui caracter meschin și josnic este lăcomia.**
- ❖ **Certurile îndrăgostiților seamănă cu furtunile de vară, care fac câmpia mai verde și mai frumoasă.**
- ❖ **Chibzuina și dragostea nu merg împreună.**
- ❖ **Dragostea e ca un cântec pe două voci: de cum dispăre armonia, cântecul se oprește.**
- ❖ **E greu să spui adevărul, să-l ascuți e și mai greu, iar să-l faci să se aleasă cel mai greu.**
- ❖ **Eleganța este drapelul iubirii**
- ❖ **Femeile bîtrîne sînt, în dragoste, mini-trii fîrîi portofoliu.**
- ❖ **Filozofia este unul dintre acele lucruri pe care le poți învăța, dar nu-i poți învăța pe alții.**
- ❖ **Imaginea persoanei îndrăgite e ca umbra: ne însoțește mereu.**
- ❖ **Inegalitatea este o substanță care, adăugată cîșniei, o dizolvă.**
- ❖ **Inima femeii este o prîrticică de cer: ca și acesta și schimbă culoarea după zi și noapte.**
- ❖ **Iubita și-o iubești cel mai mult, soția-cel mai bine, mama-totdeauna**
- ❖ **Lumea seamănă cu marea-cine nu ține seama de înnoate, se înecă.**
- ❖ **Mai bine să mori binecuvîntat de popor decît să trăiești blestemat.**
- ❖ **Ne temem de moarte, dar nu ne temem de acele neînsemnate și inutile gînduri și reflecții care ne răpesc o mare parte din viață.**
- ❖ **Neghiobul chibzuie-te și el, dar abia după ce face o prostie.**
- ❖ **O cîșnie fîrîi copii este ca universul fîrîi soare.**
- ❖ **Prin calitățile pe care și le expune, omul poate cucerii inimile, dar, prin calitățile pe care le posedă, poate să le păstreze durabil.**
- ❖ **Prin educație omul și-și lefuiește caracterul, dar niciodată nu și-l schimbă.**
- ❖ **Privirile îndrăgostiților sînt primele scrisori de iubire.**
- ❖ **Respectul arătător de femei, în viața societății, este mîsură progresului unei națiuni.**
- ❖ **Timiditatea în vorbire și în comportament e un defect, mîcar pentru faptul că ea este adesea, exteriorizarea trufiei.**
- ❖ **Tiranii n-au niciodată somn.**
- ❖ **Un om mulțumit de sine este nemulțumit de orice altceva.**
- ❖ **Voința puternică și strădania neobosită sînt condițiile necesare și esențiale în orice funcție oficială; Voința-pentru a rămîne temeinic pe post, și strădania-pentru a dejuca încercările fîcute de a fi scos din post.**

(apud. S. Selian, *Proverbe și Cugetări armenice*, Ed. Albatros, București, 1979)

toriei unui negustor armean din provincie în scopuri matrimoniale la Bolis. Baronian ne înfățișează, rînd pe rînd, toate fațetele negative și totodată ridicole ale obștei armenice din Bolis. Cititorul, chiar neavizat, este într-o permanentă stare de ilaritate, de la prima și pînă la ultima filă a cărții. Caracterul dinamic al povestirii și arta lui de dramaturg au făcut ca textul acesta generos să fie dramatizat și reprezentat pe scenele teatrelor profesioniste și de amatori spre deliciul spectatorilor. La București, de exemplu a fost pus în scenă de trupa teatrală regizată de Gîjîrighian care nu a omis niciodată pe Baronian din repertoriul său, alături de L. +ant, +irvanzade, și alții.

venționalism, gîsim, parcurînd acest volum, o analiză a psihologiei, moravurilor, obiceiurilor și relațiilor sociale din întregul Bolis. Și deși personajele sale sînt alese din comunitatea armeană, cititorul nu are nici o îndoaială asupra valorii de generalitate ce o conține proza ironică a scriitorului.

Un an mai tîrziu scrie, și i se reprezintă de atunci pretutindeni unde trăiesc armenii, comedia în trei acte <Nea Bagdasar (Bagdasar aghbar)>. Piesa a fost tradusă în mai multe limbi (1913-în franceză la Paris, 1933-engleză, la Boston, în rusă etc.). Baronian biciuiește aici, fîrîi menajamente moravurile și lipsa de omenie stîmînd rîsul și compasiunea deopotrivă. Aici vedem aceiași

Din cauza unor dificultăți avute la nașterea mea, am fost tras cu forcepsul, acel procedeu de moment, care mi-a lăsat grave urmări pe toată viața. Evident, pe atunci acei medici cu rutina lor la nivel profesional, nu și-au dat seama pe moment cu ce fel de repercusiuni voi rămâne în drumul meu spre cucirirea unei vieți pe care am primit-o fără

Balada Robului

De când pe lume am venit
ca robul blestemat de zeu,
Rochia neputinței m-a zidit
într-o pânză veche de muzeu.

Mor speranței vechi odă,
nu-i har aici dar nici în cer,
prin serile lungi îmi vin cîntecii
venin turnându-mi din eter.

Mi-au trecut pași de domni-oară
prin cuvîntul devenit violaceu,
ursitoarele demult îpar
cîntec n-am dreptul nici la Dumnezeu.

+i-n timp ce vreau să culeg
albastrul prelin pe scară,
la anii mei încerc să-nviesc
cîntec vreme îmi rămîne povară.

voia mea. Sau dacă medicii respectivi au presupus la un moment dat consențențele dezastruoase ce vor urma lor, au tăcut mai mult din neputință decât dintr-o anumită etică. Sau poate greșea acestor doctori, a-a-zi-i umani, se înscriseră în cadrul unei rațiuni metafizice. Fapt este că am rămas cu un handicap motoric care nu mi-a permis să mă bucur de o viață normală. Acest lucru nu mi permite să mă folosesc de mijni și de picioare din cauza lipsei de echilibru. Cu multe eforturi și chinuri din partea prietenilor mei am reușit să urmez în cele din urmă școala generală, care în vremea aceea era de 8 ani. Nu puteam să scriu în ore, toată lecția predată de profesori trebuind să o memorez. Mă rog, atît cît se putea. De asemenea, nu puteam participa la orele de sport împreună cu colegii mei, nu puteam să merg cu ei în recreație. Iar când a venit vremea adolescenței, când a început să-mi placă o

Autobiografie

coleg, două, trebuia să mă închin în mine. Totuși frumusețea lor, fragezimea lor producea în mine un soi de stimulent, care mă făcea să înviesc mai bine, să fac ceva dincolo de lecțiile de rutină. O colegă, în special, îmi plăcea mult. Când se apropia de mine mi se făcea un gol în piept și nu mai puteam articula vreo silabă. Golul acela mă urmărea apoi toată viața. După cum am spus, prezența fetelor era pentru mine un stimulent. Pe de altă parte, colegul meu de bancă era foarte bun la matematică. El începuse să publice deja în cadrul revistei de matematică a școlii. Toate fetele foiau în jurul lui. Al lui și al altui coleg care era șeful clasei. Deci trebuia să găsesc ceva. Dar ce? În acel moment, acea

Arlechin naiv

În arena blestemată,
ca un arlechin naiv, se pădă din lanțuri,
îmi caut pe lume adăpost.

Chiar dacă joc pe scenă cu alții,
O piesă, două în comun decor,
îmi închin, la urmă, uile-n nas.

Cînd prin fața trec femeii, bîrbași,
Cu intenții bune în costume noi,
Ipocrizii mari, se ascund sub masca lor.

În credința mea, ascuns sub joben,
alergînd prin bălciuri, cu toții-mi las
promisiuni mari, tratate de minciuni.

+i cînd, rudele scumpe lasă,
un arlechin singur,
într-un damnat decor,
masca se scurge lin de pe chip.

rațiune metafizică despre care am vorbit mai sus, mi-a venit în ajutor. Era ultimul an. Clasa a VIII-a. Venise 8 Martie, ziua femeii. Diriginta noastră era profesoara de Română ne-a spus, nouă, elevilor, să pregătim ceva pentru această zi. Deci într-o oră de dirigiență, eu am dictat colegului meu de bancă o compunere despre mamă cîntec o pagină de caiet. În acele clipe, în liniștea adîncă a cla-

sei, îmi venea tare greu să dictez cu o voce scăzută colegului meu compunerea pe care o făceam atunci, pe moment. Totuși, cu o ambiție din partea mea, și cu o mare bunăvoință din partea colegului meu, am reușit să pun pe o singură pagină de caiet un fel de omagiu adresat mamei cu ocazia acestei zile. Cum pluteam eu pe atunci printre cărțile lui Magellan (nici astăzi nu sînt prea departe de acei nori) n-am dat prea multă importanță. Nu mare mi-a fost în mirarea când, o săptămână mai târziu, împreună cu mama și colegii mei mi-am văzut mica mea lucrare afișată la gazeta de perete a școlii. După cum am mai spus, mie îmi plăcea să compun, însă acest lucru mă încurajase mai mult. Acesta a fost un firav început. În toți acești ani, am avut parte de profesori buni, de colegi adevărați. La materii nu pot să spun că luam note prea mari, însă îmi plăcea să în special la Literatură Română, unde mă atrăgeau comentariile pe texte, analizele și sintezele literare.

După terminarea celor 8 clase am rămas acasă, prietenii mei neputînd să mă ducă mai departe, la liceu. Atunci am început să citesc aproape tot ce mi cădea în mînă. Mai cu seamă din domeniul literaturii. Aveam impresia că ceva necunoscut, ceva impalpabil, mă împingea spre creație. Am început să scriu niște firave poezii în versuri albe. La recomandarea cuiva, tatăl meu s-a dus cu ele la cenele lui George Bacovia, cenele pe care le-am frecventat cîva ani buni, unde am publicat în revista <Cadran>. Pe atunci, îmi căutam un stil propriu, pe care nu reușeam să-l identific. Versurile mele erau greoaie, prolixă, n-aveau ritmică aproape deloc. Sau, dacă aveau totuși un ritm, acela era ritmul meu interior, foarte dezechilibrat, care nu respecta nici unul din canoanele poeziei. Cîva ani mai târziu am început să public în revista <Lucaful> prin bunăvoința poetului Cezar Ivănescu, care totuși a văzut că scriu o poezie interesantă. Acolo, printr-un grupaj de poezii, mi s-a publicat <Exilat într-o fereastră>, poezie care, după aceea, a devenit pentru mine un fel de simbol, și, de ce nu, un posibil volum. Tot atunci, tatăl meu s-a dus cu un grup de poezii la editura <Cartea Românească>, unde l-a întâlnit pe poetul Florin Murgu.

Cenzura de atunci mi-a respins manuscrisul de cîteva ori. Iată, însă, că a venit

Albastrul de sub cîntec

În memoria tatălui meu

Hrînit o viață n-ntreag
de me-terul zis Nenoroc,
tata-mi ungea cuvintele-n pîr.

Cînd îți cerusem din cercul meu prea mic
bucuri de viață cîntec-or fi,
mi-a atîrnat surșul de umăr.

Nevinovat o viață n-ntreag
de soarta mea, la galere trîgînd
mi-a întins albastrul sub cîntec.

+i fîr o mireasă și-mi depun
mireasma verdeții naintea mea,
tot el mi-a aprins luminile-n cuvînt.

revoluția din '89, și o dată cu ea, speranțele mele cu privire la publicarea unei plachete de poezii au rămas în viață. Acea rațiune metafizică, despre care am vorbit mai sus, mi-a venit și acum în minte. La recomandarea directorului de la <Cartea Românească>, tatăl meu a depus manuscrisul la editura <Litera>. De data aceasta însă, după multe prefaceri, placheta mea am denumit-o <Voința ca lege>, titlu care consider că mă reprezintă.

În ultima perioadă am început să-mi încerc spiritul în sfera prozei scurte, metodă care îmi permite să-mi desfacă și să imaginez pe spații lungi, în exprimări pe alocuri incisive. De asemenea, proza pe care o scriu se bazează pe simbolism. Un neosimbolism cu elemente impresioniste în care mă folosesc din plin de simboluri create pe loc. În nuvelele mele, eu mă folosesc de personaje reale, luate din viața mea. Majoritatea acestor personaje încearcă să arate figurile prietenilor mei, acei pușini prieteni care fac parte din micul meu univers. De asemenea, în nuvelele mele mă folosesc din plin de Timp și Spațiu, ceea ce mă ajută să mă evaderez din mica mea cameră în care sînt nevoit să stau nemi-cătat.

Marius Daniel TEVANIAN

Serial Ararat

Fratele Bedrosov (10)

Printre ei cine să fi fost aceea domni-oară de pe covertă, mărunt de stat, cu tocuri înalte, delicat sculptat, emoționant peste poate? Era o brunetă minionă amintind de structura porțelanurilor de Sèvres, cu o rară la mijloc și pletele coborâte peste păr, o *fausse maigre* cu membrele nurlii alctuite din oase subiri (de n-or fi fost pline de vîzduh, precum ale balerinului Nijinsky), dar îmbrăcate suficient în carne pentru a te lăsa visător. Glasul îl avea ușor voalat datorită vîgrii trase în piept fum de fum. Mahorca îi viciase suflarea și tonul. +i-o culegea fir de fir, cîntec nu era comestibil, într-un ritual ce emana niște insinuări de care slujitoarea lui nu părăsea conștient. El consta din aceea că prindea cu vîrfurile trandafirii ale degetelor acele paie minuscule lăsat-n urmă de tutunul național, le pigulea, le deslipea de pe buze și de pe vîrfurile limbii roșu aprins și umed. Chipul ei părăsea desprins de pe o pictură, datorită rezultatelor unei rîbdătoare arte cosmetice aplicate pe obraji acoperiți de natură cu o piele catifelată, dotată cu o înnescută și chemătoare culoare a bronzului insuflat de razele soarelui în modul cel mai atrăgător și benefic pentru frumusețea ei exotice, o calitate pe care nu părăsea o fi prețuit după merit.

Privirile sale negre, adîncite în depărtare, se mirau de ceva ce n-ar fi fost surprins de nici unul dintre tovarășii săi de croazieră, dacă s-ar fi străduit să ghicească ce anume îi rîpea sufletul. Urmărea cu gîndul trăsăturile copilului, și nu ale tînrului, nici ale maturului Edik, fratele său. Ciudat, nu? Luase legătura cu el prin tanti Liza. Îi comunicase cînd șosea din România. La Ialta, vasul oprea numai pentru o zi. Din ea dacă le rămîneau, Verei și lui, vreo opt ceasuri la dispoziție, în cari trebuia să înghesuie cei doi trîrile unei vieți nedescoperite împreună.

Cîntec despre mutațiile suferite de figura și trupul lui după atîta ani petrecuți în Siberia, i-ar fi fost cu neputință să intuiască ce-i aduseser ele nou.

Se temea să nu fi avut trăsăturile mutilate, să nu îi fi venit în minte să petreacă vreun invalid, cînd avea dumnezei să

coboare de pe vapor. Modificări de acest ordin erau frecvente în cazurile deportaților. Plecau chipeși, voinici, fei-frumoși, și răsuțeau dintre ghețuri cu degetele de la mijni și picioare cîzute datorită degerării, trîndu-se resturile abdomenului și toracelui pe cîrjele cuibrite în subsuori, umblau în patru labe sau în palme și genunchi. Te așteptau numai cu un ochi sau erau lipsiți cu desvîrșire de lumina zilei. Aveau falca inferioară mutată din loc și rămasă cîntec, maselele vizibile prin obrazul glurit, le lipsea bîrba, nasul, fragmente din pleoape. A-a să fi ajuns și Eduard?

Dacă da, s-ar fi convenit să o fi încununați. Nu s-o lase să se mai îndrepte cîntec această fenomenală reîntînire! Poate că nu o pusese-n gard deoarece îi fusese frică că dînsa să fi refuzat cumva să-l mai vadă? În cazul acesta, îi lua mîsurile de precauție: să nu piardă -ansa de a-și regăsi surioara.

Putea să nu fie cioprit deloc și totuși să nu mai semene cu el însuși, din pricina durtății privirilor, a unei inflexibilități a gestului, a unor grohăieli și lîrțuri cu care urechea ei nu era obișnuită să vină de la cei dragi, în locul vorbelor de alint și de dragoste. Eduard trăise prea mult timp departe de civilizație, de familie, de cineva iubit sau care să-l iubească, lipsit de unelele bune purtări și de ocrotirea dîruită de tînuirea adevăratelor sentimente, tînuire necesară conviețuirii pa-nice, pentru a mai avea chef de o întîlnire autentică. Poate doar se prefăcuse că îi era dor de ea, pentru a răspunde oarecum în același fel cum simțea că dorea ea să fie primită, de fapt nici pîndu-i de Vera și de tot neamul lor. Un bărbat scapă din ghearele morții, asta era! Bun numai să-l lingă rînilor tot restul vieții...

Auzise destule istorisiri înspîimîntătoare privitoare la viața în lagărele din Siberia. Nu-i mai ieșise din minte acea alarmă de noapte cînd fuseser deșteptăți sclavii bolșevismului, pentru o percheziție sau pentru o numărătoare neașteptată a deținuților, pe la vreo trei dimineața. Toaca de bronz se zguduia nebunește sub bătaia de expert mînsă-tiresc a unuia dintre caralii care adulmecase, în copilărie, printre aburii bețiilor praznice cîntec, glasul mîntuirii și acum îl făcea auzit și de morții vii de sub pătura sa. Cadavrele prăbușite în somn de piatră, după ceasurile infinite petrecute sub scoarță pentru cîntecul suprafață a minereului cerut de nevoile fîr capăt ale U.R.S.S.-ului, înviară și, înviară și cu =ături de cizmă în pîrțile moi ale spatelui, se năpustiră de-a berbeleacul pînă la scara metalică;

se rostogoliră în josul acesteia, ca niște gunoae în ghenă, proșpindu-se în afara cîntecului ce le slujea pentru dormit, să se înșiruie pe cîntec zece rînduri cîntec vedeai cu ochii. Unii apucaser să se îmbrace, mai mult sau mai puțin riguros. Dar au fost alții care nu au avut iușeala necesară înșirării labelor în obiele și tragerii anevoioase pe gambă a cizmelor de iută. O porniseră tava și-n trîmbacă a-a cum îi prinsese turbarea gardienilor: cu tîpile goale... +i pe treptele de fier și-i lăsa pielea, care de frig se lipea și nu mai voia să plece în ograda imbeznată împreună cu carnea și oasele piciorului de pe care se jupuia...

Ascultînd o altă întîmplare, nu putuse participa la vellea grobiană a celor în auzul cîntecului rora fusese împărțit. Toți se înghesuiau în jurul focului de tabă, unii aproape cîntec pe umerii băieților ce apucaser să =adă în cerc. Era încercare elevă și participa cu colegii ei la o excursie =colară. Antrenat de intimitatea serii limpezi petrecute umăr la umăr cu fetele de la liceu, fie urcînd coastele montane, fie ajutîndu-le să =i care rucsacurile, fie cer=indu-le sandviciurile =i pupîndu-le zgomotos și ridicol dosul mînilor în semn de mulțumire, un nevesălat le povestea că îi spusese lui „cineva” (un „cineva misterios și periculos de desemnat cu glas tare”) cîntec, o dată, niște condamnări siberieni rîncioși ce străbăteau taigaua în convoi zăriser în depărtare un alt =ir uman fîr capăt, alcătuit din condamnate, de pe umerii lor atîrnînd aidoma rupturile pînă la =olduri. Traversau stepa în sens invers, poate pentru a repopula lagărul abia pîrșit de bărbași. Cîntec le-au cîntec privirile pe zdrențele lor femeiești, nemișcînd seama de katiu=ele îndreptîndu-se =i vellele cîntec piepturile lor, bărbași se smulseră din somnolenă-mar=ului deslînat și înghet =i se aruncară cîntec ele ca fiare. Fură întîmpinați de o năvală la fel de hămesit descătușîndu-se în sens invers. - «Se izbîr ca două unități de tancuri =i...» - «Masculii =i velle tunurilor îndreptate cîntec femele!», nu se putu abține a fi vulgar unul dintre codași clasei, iar Vera, de =i nu era o pudibondă, se ridicase și nu mai auzise sfîrșitul poveștii. Acum ea-i revenise în minte cu o întrebare strigată: «Dar cu dreptul lui Edik la iubire ce s-a petrecut?! Cine s-a gîndit cîntec acel tînr =i avea o singură viață, la capătul cîntec urmează neantul?!»

Mihai Rădulescu

(continuarea în numărul următor)

Haig Acterian În prag de centenar

Peste câteva luni - mai precis, pe 5 martie 2004 - se vor împlini o sut[de ani de la na=terea lui Haig Acterian. În pragul intr[rii în anul s[rb[toririi centenarului, ne facem o datorie de con=tiin[din a readuce în memorie personalitatea artistică=te pregnant[=i politic controversat[a unui regizor, teatrolog, actor =i poet care, al[turi de nume precum Ion Sava, Camil Petrescu sau G.-M. Zamfirescu, s-a num[rat printre gânditorii cei mai aviza[i =i mai inovativi asupra fenomenului teatral din România interbelic[. O personalitate profund marcat[de energetismul anilor '30, a c[rei complexitate scap[încadr[rilor reductive în tipare preformate. Gravitiind ini[ial în jurul cercurilor comuniste de la Bluze albastre, Haig Acterian s-a apropiat treptat de ideologia tradi[ionalismului radical =i de mistica legionar[, r[mînînd îns[permanent un temperament modern str[b]tut de mari elanuri constructive.

Într-un text manuscris intitulat **Un om de teatru complet. Despre via[=i opera lui Haig Acterian**, Ar=avir Acterian care, după 1990, s-a zbtut pentru a-i repune în circula[ie opera atîta timp pus[la index sub regimul comunist, a notat o serie de informa[iii cu caracter bio-bibliografic despre fratele s[u. Manuscrisul - nedat, semnat cu pseudonimul Ar. Manu - a fost donat anul acesta de c[tre doamna Madeleine Karaca=ian Muzeului Teatrului Na[ional din Bucure=ti. Sînt trecute în revist[, pe rînd, perioada studiilor la Conservator (unde a avut-o ca profesoar[pe Lucia Sturdza-Bulandra) =i a debutului actoricesc, c[s]toria cu actri[a =i regizorarea Marietta Sadova (fost[so[ie a lui Ion Marin Sadoveanu) =i, pe ling[consemnarea debutului ca poet, în 1929, este men[ionat[scrierea unei piese cvasi-necunoscute, **Dialog între închipuiri. O nou[interpretare în duh cre=tinesc a Me=terului Manole**, al c[rei manuscris se afl[la Muzeul Literaturii Române (este vorba probabil o replic[la viziunea „eretic[“ a lui Lucian Blaga). Prietenia cu Max Reinhardt =i Joseph Gregor (ultimul - autor al unei istorii a teatrului universal), studiile la Berlin =i Viena, întoarcerea în var[=i debutul nu lipsit de dificult[=i al activit[ ]ii regizorale, colaborarea la revista **Vremea** (mai întîi ca redactor al paginii de teatru) =i la gruparea Criterion, studiile de arta filmului urmate la Roma în 1934, prietenia =i colaborarea cu celebrit[ ]ii ale teatrului modern european precum Tairof =i Edward Gordon Craig (cu care va avea o intens[coresponden[ ], publicat[în ultimele dou[decenii, =i despre care va scrie), directoratul de la teatrul Na[ional din perioada neagr[1940-1941 sînt, de asemenea, consemnate, ca =i faptul - mai pu[în cunoscut - c[Haig Acterian a alc[tuit în 1936 o **Antologie a poeziei române=ti pîn[în 1900** c[reia îns[nu i-a g[sit editor, iar manuscrisul s-a pierdut. Interesant e c[pl[nuia =i o continuare - **Poezia româna[de la 1900 pîn[la zi**, ce urma s[fie prefa[at[de +erban Cioculescu...

Manuscrisul lui Ar=avir Acterian se încheie cu un amplu fragment reprodus din cartea lui Constantin M[ciuc[ ], **Teatrul =i teatrele** (1989), carte care dedic[- pentru prima oar[de la instaurarea regimului comunist - un capitol substan[ial despre opera teatrologic[a lui Haig Acterian.

Pe 8 august 1943 acesta e dat disp[rut pe frontul antisovietic. Nu se =tie cu precizie dac[a murit atunci sau nu. Fusese trimis acolo în urma comut[rii unui ordin dat de Antonescu prin care cei implica[i în rebeliunea legionar[erau condamna[i la deten[ie în Germania... După o lung[perioad[de punere la index - cauzat[de „dosarul“ s[u legionar - întrerupt[doar de câteva studii sau arti-

cole strecurate în diverse reviste literare, a fost editate, după c[derea regimului comunist, cele mai importante scrieri dintr-o oper[înc[=i ast[zi insuficient considerat[la adev[rata ei valoare. Prezent[m în cele ce urmeaz[trei volume ap[rute în anii preceden[i la Editura *Ararat*. E vorba de monografiile **Shakespeare =i Moliere** =i de un volum de **Poeme**. Toate - prefa[ate sau îngrijite de nume cu greutate - critici =i istorici literari/dramatici precum Marian Popescu, Dan C. Mih[ilescu sau Florin Faifer.

Cea mai important[lucrare dintre cele trei men[ionate mai sus este cea despre **Shakespeare** (prima reeditare după edi[ia princeps din 1938), iar consistentul studiu introductiv - **Înainte de c[dere: Haig Acterian** - semnat de criticul de teatru Marian Popescu prezint[importan[ ] din mai multe puncte de vedere. Mai întîi, pentru foarte buna contextualizare - lucid[, neconcesiv[- a climatului politico-ideologic =i cultural-spiritual al vremii, dominat de tenta[ia extremelor =i de febra malign[a revolu[iilor sociale, morale, spirituale. Apoi, pentru excelenta încadrare a personalit[ ]ii =i operei lui Haig Acterian în climatul european de idei teatrale al epocii (v. sec[ ]iunea **Fragmente ale unui portret distrus**). Sînt oportune (re-evaluate =i opiniile criticii mai vechi sau mai noi despre amintita monografie. Mai mult, e avansat[o reinterpretare personal[, din care cit[m urm[toarele: „Exist[cel pu[în dou[argumente pentru a sus[ ]ine importan[a acestei lucr[ri. Unul se refer[la calitatea analizei operei shakespeareiene, prin care este dep[=i net calibrul unei „oneste vulgariza[ii“ a=a cum, expeditiv, nota C[ ]inescu în **Istoria literaturii...**, al doilea are în vedere *principiul tragic al erorii* care fundamenteaz[viziunea lui Acterian asupra lui Shakespeare“. +i înc[ ]: „Demersul lui Acterian în leg[tur[cu Shakespeare produce pentru prima dat[în cultura româna[o *viziune analitic[* a piesei shakespeareiene structurat[nu atît pe un tip de comentariu literar, ci pe unul de tip *regizoral*. Cu alte cuvinte, „provocarea“ lui Craig este asumat[de regizorul =i teoreticianul român pentru a oferi un punct de vedere asupra tragicului shakespeareian (...). S-a observat mai pu[în c[lucrarea lui Haig Acterian este una conceput[după un plan *=tiin[ific*“. Prima sec[ ]iune a c[r]ii - **Via[a** - folose=te, în recompunerea biografiei lui Shakespeare, surse documentare de prim[mîn[, citate în original, cu confruntarea competent[a surselor multiple, atunci cînd este cazul. A doua sec[ ]iune rezum[cronologic piesele shakespeareiene integrîndu-le într-un montaj complex =i evaluîndu-le cu spirit critic. Preferin[a declarat[pentru **Macbeth** nu e lipsit[de filc. Dincolo de expozeul clar, precis, Haig Acterian î=i exprim[, „în

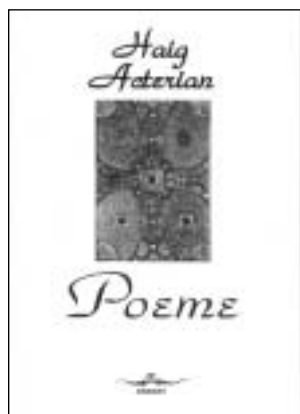
oglinda“ textelor marelui Will sau prin comentarii personale pres[rate icicolo, propria concep[ie asupra lumii (ca în elogiul omului „dezbr[cat de istorie“, al „omului universal“, „spiritual“). O propozi[ie precum „a cunoa=te pe Shakespeare înseamn[a ne cunoa=te anarhia, a cunoa=te drama absen[ei unei tradi[ ]ii din om“ explic[, prin ea îns[=i, interesul autorului pentru marele dramaturg britanic, miza „pedagogic[“ a demersului s[u. Nu are rost s[intr[m acum în detalii. E destul s[spunem c[monografia lui Haig Acterian este o abordare-reper, ce nu (mai) poate fi ignorat[de shakespeareologia româneasc[.

Tot în 1995 a fost editat[- de data asta, pentru prima oar[- monografia **Moliere**, alc[tuit[între anii 1939 - 1942 =i r[mas[nepublicat[. Edi[ia beneficiaz[de o dens[bio-bibliografie realizat[cu competen[ ] de istori-

cul literar ie=eant Florin Faifer. Sînt men[ionate aici =i articolele/eseurile publicate de Haig Acterian în revistele vremii, al[turi de coresponden[a edit[=i de scrierile despre el ap[rute cu începere din 1929. Trei anexe înso[itoare înregistreaz[a) „tabelul cronologic al datelor vie[ ]ii lui Moliere“, b) „edi[ ]ii =i editori“ ai operei lui Moliere, c) „num[rul spectacolelor moliere=ti între anii 1659 =i 1673 la Curtea lui Ludovic XIV =i la Paris“.

„Geniul englez nu se poate lipsi de Shakespeare, geniul francez de Moliere“, noteaz[Haig Acterian. Într-adev[r - interesul s[u pentru cei doi este interesul pentru geniile dramatice reprezentative ale marilor popoare europene, pentru „oamenii universali“, ap[ ]i s[exprime natura uman[în integralitatea ei organic[. În acela=i stil narativ-expozitiv înv[ ]uitor, captivant, excelent documentat, mixînd semnificativ citatul dramatic, reconstituirea istoric[=i comentariul, monografia urm[re=te pas cu pas etapele vie[ ]ii =i operei lui Moliere (alias Jean-Baptiste Poquelin), „aventura sa spiritua[ ]i“, auto-edificarea modest[în aparen[ ], dar - în fond - supraomeneasc[a acestui „geniu comic“. Rela[ ]iile de la Curtea regal[a lui Ludovic al XIV =i - în general - din toate mediile str[ ]b[ ]tute de acest „cavaler r[ ]titor“ ciudat =i paradoxal sînt surprinse cu precizie expresiv[. Contextele de producere =i de receptare ale pieselor sînt =i ele acurat reconstituite, nimic nu e l[sat pe dinafar[. Descrierile î=i con[ ]in comentariul =i, o dat[cu acumularea detaliilor =i informa[ ]iilor, prinde contur portretul uman =i dramatic al lui Moliere, la cap[ ]tul unei pove=ti exemplare. Haig Acterian se dovede=te - înc[ ] o dat[- nu numai un excelent monograf =i teatrolog, ci =i un pedagog autentic.

Poezia tragic[a unui vitalist r[s]ritean

Reunind trei cicluri distincte, **Agonia** (1929), **Urmare** (1936) =i **12 sonete cre=tine** (1939), volumul de **Poeme** ap[rut în 1996 cu un Cuvînt înainte al lui Dan C. Mih[ilescu, pasionatul exeget al „genera[ ]iei ‘27“ (În c[ ]utarea „nimbului de o[ ]el“) întreg=te portretul teatrologului militant cu o dimensiune liric[semnificativ[. „La Haig Acterian totul st[ ] sub semnul virilit[ ]ii estetizante“, scrie, cu dreptate, prefa[atorul, remarcînd apartenen[a „în linii mari“ a poemelor la climatul misticii r[s]rite ne gândiriste, cu v[ ]dite ecouri din Lucian Blaga =i Vasile Voiculescu, dar =i din psalmii modernist-eretici ai lui Tudor Arghezi. Exist[certe afinit[ ]ii =i cu poezia congenerului Constantin Fintineru din volumul (mai criptic) **Rîsul mor[ ]ilor de aur**. Excep[ ]ie f[ ]cînd unele sonete din 1939, parazitare de o discursivitate filozofic[strident[ ] =i pe alocuri tezigist[(„O veghe ve=nic[prin m[ ]dulare/deschide închisori moleculare/ =i libertatea faptei ve=nic moare“ etc.) versurile lui Haig Acterian sînt bine croite în armurile lor cînd clasicizante, cînd incantatoriu-folclorizante. C[ ] avem de-a face cu o poezie mistic[, spiritualist[, aristocratizant-r[ ]zboinic[(=i „haiduceasc[“ - v. **Ruga unui afurisit**), în linie post-nietzschean[- dar altmînteri intim infiltrat[de magia =i eresurile unui imaginar p[ ]gîn - este evident. „Nu un mistic exanguu ci un r[ ]zboinic întru duh“ (cf. acela[i =i Dan C. Mih[ilescu), un vitalist post-romantic =i un panteist g[sim în aceste poeme sumbre, extatice =i patetice, cu elemente de iconografie bizantin[colorat[expresionist („Vom ocoli t[ ] cerea-n mersul ielelor/ hotarele din cer sfin[ ]indu-le cu =oapte/ umbrarul galben r[ ]s[ ]firat în miaz[ ]noapte/ ne va feri de [ ]petele stelelor./ Ne-om întîlni cu mor[ ]ii-n acela=i p[ ]mînt./ ne-om aduna sunetele într-un cînt./ la capul ei ne-om duce/ s[ ] ne-a=e z[ ]m în cruce/ =i dorul ei s[ ]-l frîngem/ la capul ei s[ ] plîngem./ E vie via[a noastră în acest mormînt“ - **Dup[cea din urm[ ] vam**). Sînt poeme ale negativit[ ]ii crepusculare, dominate de imagini ale mor[ ]ii, întunericului, stingerii, singur[ ]t[ ]ii, golului, blestemului, umbrei... Uneori numai, zbaterea *de profundis* se domole=te în limpezimi de o melancolie calm[, ca în **Amiaz[ ]** „T[ ] cerea pe-o albin[ ] zboar[, piere/ Urcu-ul fierbe sus de oboseal/ boltînd în cre=tet limpezimi cu miere“. Alteori textele se desf[ ]oar[ ] în versuri s[ ]lbatiche cu iz folcloric sau exotic, ca în această frumoas[**Vedenie spre apus** (altmînteri nu lipsit[ ] de un transparent substrat ideologic) „Ziu[, semiceric din întuneric n[ ] z[ ]rit[ ]/ Ziu[, s[ ]ritur[ ] de tîgru din r[ ]s[ ]rit[ ]/ s[ ]ritur[ ] în albastru luminînd vedenii spre apus./ tîgru urm[ ]rindu-=i ca pe-o prad[ ] gîndul care ne-a apus./ Soare, tu s[ ] ne desmierzi.../ Peste capetele noastre ne ajung[ ] galbena lumin[ ] dintr-o toamn[ ] lung[ ]/ Vom r[ ]mîne poate jnepeni pe un munte./ crengi întortocheate - amintiri pe-o frunte -“... Relativ pu[ ]în prolific, Haig Acterian nu a fost, în scurta lui via[ ], doar un teatrolog =i regizor de for[ ], ci =i un poet adev[rat, superior multor autori „tradi[ ]ionali=ti“ =i „gîndiri=ti“ interbelici. Recuperarea operei sale nu poate s[ ] nu în[ ] seam[ ] =i de această component[ ] a sensibilit[ ]ii sale tensionate =i tragice.

Charles Aznavour =i „prietenu s[u din vremea boemei“

Pe 22 mai 2004 Charles Aznavour va împlini (incredibil, dar adev[rat!]) 80 de ani. De curînd, marele cînt[re] a publicat, la reputata editur[parizian[Flammarion o carte de memorii, **Le Temps des avants** în care, dup[expresia unui comentator (G. Sarian), „se poveste-te pe sine în proz[“. O carte care începe cu evocarea genocidului comis de „marii criminali Talaat =i Enver“ împotriva generației p[rin]ilor s[i: „Am r[mas (...) un om al memoriei (...) =i nu am devenit din cauza asta un du-man înver=unat al poporului turc (...) dar... dar“... - noteaz[în aceste pagini...

Asta – despre Charles Aznavour *par lui-meme*. Altminteri, volume *despre* biografia sa continu[s[apar[. Dup[volumul memorialistic **Fr[torul** de Aida Aznavour-Garvarens, prezentat =i în paginile revistei noastre, Editura *Ararat* revine cu o nou[carte despre el, publicat[cu sprijinul domnului Anu= K[rm]zian: **Confiden[ele unui fiu de boem** de Richard Balducci, „prietenu din vremea boemei“, o carte-document mozaicat[ap[rut[anul trecut la *Christian Pirot Editeur* din Paris, =i care con[ine, între altele, o „colec[ie de confiden[ele la cald“ ob[inute de la celebrul artist. „S-au înlînit pe strada Lepic. Charles fredona ni-te cîntece pe care Richard nu le cuno[tea (...) Prietenia lor s-a pecetluit în jurul unor pahare cu bere golate în barurile din cartier. De atunci, drumurile lor, ostenite s[se tot încrucieze,

au devenit paralele. }mpreun[, Charles =i Richard s-au dus la New York, Chicago, Los Angeles, Rio de Janeiro, Moscova, în Spania, în Anglia... Charles a fost martorul lui Richard la c[s]toria acestuia, Richard a organizat premierele lui Charles la „Olympia“. La fiecare eveniment important al vie[ii lui Richard, Charles este prezent. De fiecare dat[cînd Charles î-i exprim[o dorin[, Richard este prezent... – citim pe coperta a patra a acestui volum. Traducerea =i notele sînt semnate de Madeleine Karaca-ian care, în finalul c[r]vii, public[– pe baza consult[rii mai multor dic[ionare =i enciclopedii cinematografice – =i o filmografie selectiv[Charles Aznavour.

E vorba de fapt despre o c[r]ticic[de nici 80 de pagini, alc[tuit[din scurte secven[te dispuse într-o ordine cronologic[aproximativ[. Formula este aceea a biografiilor occidentale despre marile vedete de muzic[=i cinema – informativ[, percutant[, atractiv[, pigmentat[de picanterii =i „indiscre[ii“. Povestea de succes se deruleaz[într-un ritm trepidant, înregistrînd rapid sui=urile =i coborî=urile, aventurile =i succesele, dar – pe de

alt[parte – reu=e-te s[surprind[concis =i pregnant portretul moral de o noble[ie =i generozitate aparte al cînt[re]ului. Cum spuneam, accentul cade asupra aspectelor „boeme“ ale existen[ei, cea mai mare parte a c[r]vii (ca =i în cazul c[r]vii Aidei Aznavour-Garvarens) de dificult[ile începutului =i de istoria primelor cuceriri ale scenei interna[ionale. Elementul anecdotic are o pondere semnificativ[– întîmpl[riile relateate au îns[rolul de a conferi concrete[ie =i atractivitate imaginii care se alc[ituie=te, pe nesim[ite, din f[rîme. Cosmopolitismul, „universalismul“ luminat al acestui patriot armean e prezentat cu umor „Dac[Aznavour este parizian cu inima, înainte de orice, el este cet[ean al lumii. Posed[un pa=aport elve[ian pentru a justifica re=edin[a sa de dincolo de Alpi, un pa=

=aport francez, fiindc[s-a n[scut la Paris =i fiindc[este \ara în care voteaz[, =i un pa=aport diplomatic armenesc, în calitatea sa de ambasador permanent al Armeniei pe lîng[Na[ionul Unite. În jurul lui, este ca un fel de ONU la lucru secretara sa Marie-Jacqueline este haitian[, =oferul este chilian, consilierul s[u financiar este italian, ata=atul s[u de pres[– corsican, fiica sa cea mare – american[=i so[ia sa Ulla este suedez[. Ultima lui descoperire, Lynda Lemay, este canadian[=i instrumenti=tii care-l acompaniaz[sînt \igani =i englezi. – +i ghici[ce na[ionalitate are bona?/ – Spaniol[!/ – Bingo!“

Este binecunoscut[ambi[ia – încununa-t[de succes – a lui Aznavour de a se autodefica =i de a se autodep[=i, de a =i dep[=i, de fapt, sl[biciunile =i handicapurile (lingvistice, culturale, muzicale). „Plebeul“ a sfir=it prin a deveni un spirit realmente cultivat. Vom alege din paginile acestei c[r]vi un fragment care atest[prietenii =i gusturile sale poetice =i artistice de prim[mîn[în mediile literare franceze

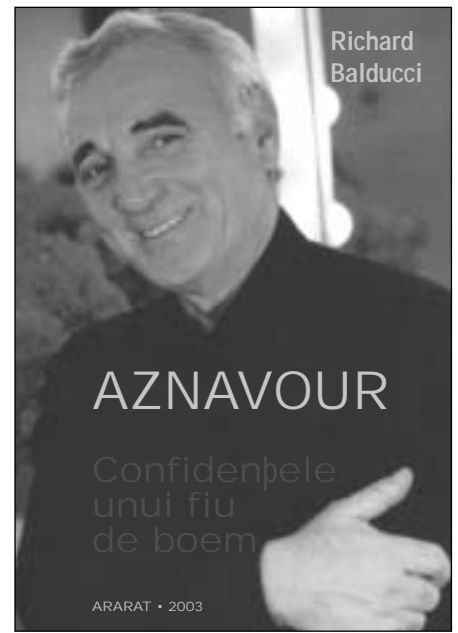
„Lui Charles Aznavour i-au pl[cut întotdeauna poe[ii =i pictorii. El a înv[at s[scrie citindu-i pe mae=trii limbii franceze,

Aznavour va filma <Mo= Goriot> la Bucure=ti

C[nt[re]ul =i actorul francez Charles Aznavour se va afla, la începutul lunii ianuarie, la Bucure=ti pentru filmul <Père Goriot> (<Mo= Goriot>), ecranizare a romanului lui Honore de Balzac, în care de[ine rolul principal.

Aznavour, care va împlini 80 de ani în mai 2004, este în[c] activ în lumea muzicii dup[o carier[de 60 de ani.

La Fontaine, Boileau, Victor Hugo, Racine, Molière...

Jean-Marc Natel, despre care Charles Aznavour spune c[este con=tiin[a sa poetic[, îl prezint[lui Jacques Prévert pe în[imile de la Moujins, în timpul unei seri în care se ilustrat[fotografurile Andre Villard =i pictorul italian Alberto Magnani. Fermec[torul poet, c[r]uia Charles îi apreciază scrisul în filmele **Drôle de drame** sau **Les visiteurs du soir**, l-a f[cut s[descopere **Fraternité**, poemul lui André Salmon, pe care Charles l-a pus pe muzic[f[r] s[-l cunoaosc[pe autor.

Înlînirea sa cu el a fost pentru Charles un mare moment de intens[calitate poetic[– Vorbind cu ace=ti oameni, am impresia c[m[îmbog[esc, m[r]turise=te el...

Cu André Salmon, în jurul unui tablou de Pablo Picasso, Aznavour descoperi opera prietenilor s[i: Guillaume Apollinaire, Max Jacob, Henri Michaux... To[ace=ti =lefui-tori ai cuvintelor care lustruiesc frazele cele mai rare ale limbii franceze îl impresionau pe umilul versificator:

– Eu =tiu s[scriu, dar, cu ei, voi înv[va s[m[servesc de cuvinte.

+i se cufund[în lectura lui Saint-John Perse.

B[trînul poet René Char, citind un poem de Charles Aznavour, îi m[r]turisi lui Jacques Prévert:

– Micu[ul acesta face tot atîtea gre=eli de ortografie cite rime bogate... Va trebui s[\inem cont de el...

Cronica unui emigrant „romana-hai“ din Canada

Lanis Anton Sahazizian

Note și amintiri
din lumea liberă

Ararat 2003

Dup[ce anul trecut a publicat la Editura *Ararat* un volum de **Amintiri necenzurate**, Lanis Anton +ahazizian „recidiveaz[“, de ast[dat[cu o carte de amintiri de pe t[rîm canadian, unde autorul – originar din România – s-a stabilit cu mai mul[ani înainte de c[derea regimului Ceau=escu, împreun[cu so[ia =i cei doi copii, Alice =i Anton. Cele 80 de pagini ale c[r]vii intitulate **Note =i amintiri din lumea liber[** relateaz[alert, într-un stil vioi =i cald, peripe[ile =i peregrin[riile familiei dup[decizia de a p[r]s[\ara pentru „lumea liber[“ de peste Ocean. „Capitolele“ sînt scurte =i foarte scurte, instantanee inteligent decu-

pate. Se citeasc u=or =i cu pl[cere, iar lectura lor te împrietene=te cu autorul chiar dac[(a=a cum e cazul subsemnatului) nu-l cuno[ti direct. Virtu[ile literare nu sînt – ce-i drept – tocmai cele ale unui scriitor „profesionist“, dar nu în asta st[interesul acestor experien[te de via[. Titlurile v[desc, în orice caz, un spirit ludic de bun[calitate, amintindu-le, uneori, pe cele din volumele de proze scurte ale lui Bedros Horasangian. Cîteva exemple – **Ce înseamn[s[fii romana-hai**; **Costic[**; **Nu, mul[umesc, so[ia a plecat s[-mi aduc[o cafea**; **Durerea de cap**; **În viitor te rog s[folose=ti persoana întîi**; **O mic[insul[din Caraibe mi-a dat imaginea lumii viitoare**; **Acapulco – un col[de paradis în care ne-am pr[jit la peste patruzeci de grade**. Cartea e, apoi, garnisit[cu poze ca un album de familie. Personaje de prim-plan sînt cei doi copii, surprin=i la diferite vîrste.

Pentru cine nu =tie, *romana-hai* este apelativul acordat membrilor diasporei armenice originare din România. Povestea vie[ii de emigrant a lui Lanis Anton +ahazizian (stabilit la Toronto) nu e lipsit[de peripe[ii – =i de suferin[ele, dep[=ite, din fericire, cu bine, cu fruntea sus. Ea e, într-un fel, caracteristic[(=i emblematic[) pentru mul[dintre armenii care, n[scu[ri pe p[mînt românesc, au fost nevoi[ri s[-i caute o soart[mai bun[pe p[mînturile „Lumii noi“. O poveste simpl[, uman[, despre solidaritate uman[, despre patriotismul autentic, f[r] frontiere, despre comunicarea inter-

etnic[=i despre ata=amentul profund fa[de tradi[ile =i istoria poporului armean.

Prima zi în Canada, în casa prietenului Octav. Rela[iiile (impresionante) de întrajutorare cu al[*romana-hai* din Toronto (ora= cu o foarte puternic[=i închegat[comunitate armean[) =i cu armenii de pretutindeni. Dificult[ile acomod[rii sociale =i ale comunic[rii cu str[ini, pornirea – practic – „de la zero“ în necunoscut. Experien[ele dezagreabile la frontier[. Vizitele în România, experien[ea mizeriei =i s[r]ciei, =i abuzurile grote=ti ale Securit[ii comuniste. Note instructive =i amuzante de c[[torie în Spania, Cuba, Singapore, Caraibe... Micile necazuri cotidiene, cre=terea copiilor, înlînirile surprinz[toare, în timpul c[[toriilor prin America =i Europa, cu armenii români cunoscu[ri („ce mic[e lumea...“), problemele de identitate, mai precis – de p[strare a identit[rii printre str[ini. Înv[area regulilor din societatea canadian[. Dar =i episoade amuzante, expresive – în fond, cartea impresioneaz[tocmai prin acest optimism tonic, plin de umor bonom, în stare s[triumfe asupra oric[ror obstacole. Experien[ea cea mai emo[ionant[este reprezentat[de fiica autorului Alice, n[scut[la Bucure=ti =i crescut[de la doi ani în Canada. În 1995, aceasta pleac[s[lucreze voluntar în Armenia, împreun[cu un grup de tineri armeni. Grupul de tineri a fost primit cu c[ldur[de Catolicosul Karekin I la re=edin[a sa din Ecimiadzin. Cele =ase s[p]t[mîni de lucru =i de g[zduire armean[au

fost suficiente pentru ca „vizitatorii“ s[dobindeasc[senza[ia de *acas[*, dorin[a fierbinte de a se întoarce =i a se stabili, pîn[la urm[, acolo.

„Alice – noteaz[Lanis +ahazizian – nu este o excep[ie =i mul[al[tineri armeni care s-au n[scut =i crescut în Diaspora armenesc[, în momentul în care se maturizeaz[, î-i caut[=i î-i descoper[r[d[cinile armenice=ti, devin armeni, cap[t[un ata=ament pentru \ara str[mo=ilor lor, pentru limba =i cultura poporului armean. Pentru c[explica[ia acestui fenomen este c[ast[zi „patria“ nu mai este o entitate imaterial[, de care vorbeau p[rin]ii =i bunicii no=tri, *ci este o realitate*. Cu siguran[, aceast[realitate a dat o nou[semnifica[ia patriotismului nostru, al tuturor armenilor, în special al tinerei genera[ii de armeni. Aceast[tin[r] genera[ie, mai ales cea care tr[ie=te în \ri care au cunoscut =i cunosc o extrem de important[emigra[ie, î-i caut[etnicitatea =i leg[turile cu str[bunii.

S[sper[m c[aceste nobile sentimente se vor dezvolta =i în inimile genera[iiilor de armeni ce vor urma, în toate comunit[ile din Diaspora Armean[“.

Note =i amintiri din lumea liber[este o carte *adev[rat[*, un ghid al c[ut[rii =i reg[sirii identit[rii armenice dincolo de orice frontiere.

paginile 14-15 realizate de
Florian F. BAICULESCU

Mihai Dr[ghici campionul în v[er]st[de 74 de ani

Foto: Mihai Gheorghiu

1700 de km alerga[i] în 16 ani. Aceasta este performan[ta] lui Mihai Dr[ghici, un armean simpatic, n[scut] la T[rgu] Ocna [i] care tr[ie]te la Gala[i]. La prima vedere nu este nimic spectaculos în realiz[rile] armeanului nostru dar... Aceste reu[ite] ale sale [i] particip[rile] la diferite competi[ții] sportive au început la vârsta de 58 de ani. „M[ă] duceam la cump[ra]turi în urm[ă] cu 16 ani – spune Mihai Dr[ghici – [i] pe drum am aflat c[ă] în centru ora[ului] se organiza un concurs de alergare pentru veterani. M-am înscris [i] eu [i] am c[ă]tigat”. Acesta a fost debutul în competi[ții] la atletul nostru. A urmat prezen[ța] în competi[ții] na[ționale] [i] interna[ționale] însum[ând] 199 de particip[ri]. C[ă]teva date statistice ne arat[ă] c[ă] Mihai Dr[ghici] a alergat la 12 campionate balcanice (organizate la Belgrad, Sofia, Bucure[ști] [i] Constan[ța]) 13 crosuri olimpice, 6 competi[ții] de maraton, unde a ob[ținut] de trei ori locul I [i] de trei ori locul II, 88 de campionate na[ționale] [i] 72 concursuri inter-jude[țene] precum [i] alte 8 campionate interna[ționale] (la Berlin, Chi[șinău] [i] Sofia). De la aceste particip[ri] „a adunat” 199 de diplome, 31 de cupe, 49 de medalii, 13 plachete [i] 64 de tricouri. Trebuie spus c[ă] de fiecare dat[ă] c[ând] a participat la competi[țiile] na[ționale] Mihai Dr[ghici] a reprezentat comunitatea armean[ă] fiind singurul armean din 350 de sportivi participan[ți] de-a lungul timpului, la categoria sa de v[er]st[ă]. +i o dorin[ță]. Ca la viitoarele competi[ții] ce va participa, fiindc[ă] nu s-a retras din concursuri, s[ă] poat[ă] purta un tricou cu sigla Uniunii Armenilor [i] cu tricolorul armenesc. Sper[m] ca acest[ă] dorin[ță] s[ă] fie îndeplinit[ă] acestui armean pentru care a alerga reprezint[ă] nu numai un sport ci [i] un mod de a tr[ă]i [i] de a te reg[ă]si pe tine însu[și]. Chiar [i] la 74 de ani.

Mihai STEPAN

Mihai Stoichi[ș] l-a descoperit pe <Hagi> al Armeniei: Manu=arian

Noua stea a fotbalului din Armenia se nume[ște] **Edgar Manu=arian**, are 17 ani [i] joac[ă] sub bagheta lui Mihai Stoichi[ș] la campioana FC Pyunik, dar [i] la echipa na[țională]. Într-un material ap[ă]rut pe site-ul de internet al UEFA dedicat juc[ătorului] armean se spune c[ă] Manu=arian este considerat cel mai promi[tor] talent al v[er]ii sale la fotbal [i] c[ă] vizul s[u] este s[ă] ajung[ă] la Manchester United. Antrenorul Mihai Stoichi[ș] este de p[ri]rere c[ă] „uneori Manu=arian [i]mi aminte[te] de Hagi, dar ca s[ă] ajung[ă] un juc[ător] ca marea vedet[ă] din Rom[ânia] n[ă]ia mai are mult de muncit”. De altfel, asem[n]rile cu Hagi nu se opresc aici, pentru c[ă] Manu=arian – asemenea fostului interna[țional] rom[ân] la v[er]sta respectiv[ă] – joac[ă] acum pentru echipa de club, pentru selec[ționata] sub 17 ani, dar [i] pentru cea sub 19 ani a Armeniei, fiind [i] sub atenta supraveghere a lui Stoichi[ș] pentru prima reprezentativ[ă].

La bine [i] la r[u]..

Marineh Azizian, s-a n[scut] în Iran, apoi s-a mutat la Los Angeles, unde a tr[ă]it timp de peste 20 ani. Cu doi ani în urm[ă] l-a întâlnit pe Armen Avetumian la Erevan, unde a ajuns datorit[ă] c[ă] l[ă]toriei-cadou oferit[ă] de m[ă]tu=sa la absolvirea studiilor.

Avetumian s-a n[scut] tot în Iran, iar din 1996 tr[ă]ie[te] [i] studiaz[ă] la Erevan. Majoritatea timpului Azizian l-a petrecut cu verii ei [i] cu Avetumian, pe care l-a întâlnit înc[ă] din prima zi a vizitei sale, la o reuniune a familiei la Erevan. Dup[ă] o lun[ă] ea a trebuit s[ă] revin[ă] la Los Angeles pentru a începe activitatea ca profesor. Vacan[ța] de Cr[ă]ciun din 2001 a petrecut-o în Armenia. Din iunie 2002, pentru c[ă] rela[țiile] ei cu Avetumian deveneau foarte serioase a g[ă]sit o modalitate de a reveni în Armenia. În septembrie 2003 cei doi s-au c[ă]sătorit în m[ă]n[ă]stirea Hayravank din sec XIX, situat[ă] pe un deal cu vedere la lacul Sevan. Serviciul religios a fost urmat de o ceremonie pentru 160 de oaspe[ți] la restaurantul Zanazan din hotelul Tufenkian /apatagh, situat tot pe malul lacului Sevan.

Organizarea unor activit[ăți] cu num[ă]r mare de participan[ți] este foarte dificil[ă] în Armenia. Cu at[ît] mai mult se remarc[ă] prin efortul depus organizarea unei ceremonii de c[ă]sătorie [i] recep[ția] pentru un num[ă]r mare de oaspe[ți], majoritatea fiind din diaspora. În cazul nun[ății] Azizian-Avetumian mireasa a fost cea care s-a ocupat de organizarea evenimentului. Activitatea a fost [i] mai complicat[ă] c[ă]ci simultan mireasa trebuia s[ă] [i] continue [i] studiile universitare. Neav[ând] experien[ță] a trebuit s[ă] se intereseze de fiecare detaliu. Totu[și] în final experien[ța] acumulat[ă] s-a transformat într-o afacere. Marineh Azizian a cerut sprijinul prietenilor pentru ini[țierea] acestei afaceri, astfel fiind lansat[ă] *Weddings in Armenia (C[ă]sătorii în Armenia)* inclusiv cu un site pe internet www.weddingsinarmenia.com. Afacerea celor trei prieteni (Azizian din Los Angeles, Tamar Haytayan din Londra, Artur Haytayan) se adreseaz[ă] prioritar diasporei. Activitatea este foarte complicat[ă] c[ă]ci majoritatea participan[ților], inclusiv tinerii c[ă]sătoriți, nu s[ă]nt] din Armenia. Aceasta presupune organizarea [i] planificarea foarte atent[ă] încep[ând] din momentul sosirii la aeroport., angajarea muzican[ilor], cazarea, transportul spre diferite loca[ții], florile etc. Trebuie precizat c[ă] în Armenia nu exist[ă] un instrument folositor precum *Pagini Aurii*. Practic Marineh Azizian a efectuat o munc[ă] de pionierat în Armenia.

Num[ă]rul cuplurilor din Diaspora care se c[ă]sătoresc în Armenia a crescut de la 7 în 2001, la 15 în 2003. De asemenea, în cre[ștere] este [i] num[ă]rul celor care vin în Armenia pentru a [i] boteza copiii. Probabil c[ă] num[ă]rul va cre[ște] [i] mai mult, acum c[ând] se poate apela la o firm[ă] de specialitate care preia tot stresul organiz[ării] evenimentului. Dacă în SUA o nun[ă] cost[ă] 20.000 USD, în Armenia costurile se ridic[ă] la doar 8000 USD. De asemenea, firma celor trei prieteni poate organiza [i] c[ă]sătorii civile, cu recunoa[șterea] documentelor în orice stat din lume.

„Dacă la c[ă]sătorii tradi[ționale] se face cadou o migdal[ă] caramelizat[ă], firma noastră ofer[ă] drept

cadou o pietricic[ă] din Sevan al[ături] de o felicitare artizanal[ă] din petale de trandafir. Noi le oferim o p[ar]ticic[ă] din Armenia, pe care s[ă] o ia cu ei în toate col[urile] lumii. Armenia are această for[ță] de a intra în inima ta [i] de a nu mai ie[și] de acolo”, spune Marineh Azizian, c[ă]sătorit[ă] în Armenia [i] care tr[ă]ie[te] acum la Erevan. Chiar dacă oaspe[ții] de la c[ă]sătorii ei au revenit de mult în ora[șele] de re[ședin[ță], amintirile lor despre acea zi memorabil[ă] vor d[ur]a în veci.

dup[ă] revista AIM

din care 79 erau rom[âni], 46 evrei [i] 6 armeni.

În decembrie 1765, negustorul Andronic Armeanul a pl[ă]tit la Mohil[ă]u vama (90 a=pri) pentru patru vedre de horinc[ă], iar în 1766, Petru Cojocaru a achitat vama perceput[ă] asupra celor 15 vedre aduse. În timp ce evreul Avram a num[ă]rat vame=ului 175 gro=ii pentru 7 cofe. S[ă]nt] primele m[ă]rturii cunoscute asupra nego[ului] cu rachiu. (Vadr[ă] [i] unitate de m[ă]sur[ă] a capacit[ății], folosit[ă] pentru lichide [i] echivalente. În trecut era egal[ă] cu 10 ocale, azi echivalent[ă] cu 10 litri).

Societatea <Sportiva> din Boto=ani

Este prima societate sportiv[ă] din Boto=ani care a activat sus[ținut] timp de peste trei decenii în cadrul bazei sportive din parcul <M. Eminescu>.

Primele m[ă]rturii scrise despre această societate le înt[ă]lnim în ziarul local <Curierul rom[ân] > din 21 octombrie 1901, care a publicat componen[ța] comitetului: G. Ghica-Deleanu, Grigore Popescu (colonel), Leon Ghyka-Dumbr[ă]veni, Constantin Ciolac, Nicu Rosetti, Artur Rosetti, G. Moruzzi (locotenent).

În 1929, societatea a fuzionat cu surata ei <Sporting-Club>, av[ând] pe doctorul Ciomac ca pre[ședinte] de onoare.

Culese din presa vremii de
Elena + USTER

Din Boto=anii de alt[ă] dat[ă]...

Automobilismul

Automobilismul a ap[ă]rut în var[ă] ca sport în 1904, totodată [i] la Boto=ani. La 27 octombrie 1904, două echipaje compuse din Nicu Rosetti cu so[ția] sa [i] Titus Canano-Bene Ciolac au pornit spre capital[ă] prin Tg. Frumos, Roman, Bac[ă]u, Trec[ă]toarea Oituz, Bra[ș]ov. Dup[ă] două zile de odihn[ă] s-au înapoiat în ora[șul] de ba[știn]ă.

Tenisul

Importat din apus, tenisul a p[ă]truns în Rom[ânia] în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, fiind socotit c[ă]teva decenii <Sportul elitei>. [i] g[ă]sim prezent la Boto=ani după primul r[ă]zboi mondial, c[ând] se practica pe un teren amenajat în Gr[ă]dina public[ă].

În fiecare an Societatea <Sportiva> organiza campionatul ora[șului] sub pre[ședin[ția] lui P. V[ă]sescu, la care participau numai b[ă]rba[ții]. Astfel în 1929 au concurat 8 juc[ători] la simplu [i] patru perechi la dublu. În 1932 a c[ă]tigat la simplu Ciomac iar la dublu Vladimir Ghyka cu Ciomac.

Societatea <Sporting-Club>

S-a înfiin[țat] la 1 decembrie 1925 cu scopul de a practica toate sporturile atletice la care s[ă] par-

ticipa persoane de orice sex ce au împlinit vârsta de 20 de ani.

Clubul, cu sediu propriu în Strada Armean[ă] nr. 4 avea steagul s[u] de culoare vi=inie închis cu garnituri auri [i] monograma S.C.B.

Negustor armean, sec. XVIII

B[ă]turile alcoolice aduc[ă]toare de mari venituri

Num[ă]rul c[ă]rciumilor din Boto=ani era foarte mare, nego[ul] cu b[ă]turile alcoolice dovedindu-se deosebit de rentabil. În 1832 existau în ora[ș] 131 c[ă]rciumi [i] rachierii (cei ce vindeau numai rachiu)